การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทการปกครองของคณะสงฆ์ไทย

พระครูวินัยธรทินกร

หนังสืออ้างอิง
(REFERNCE BOOK)
ให้ใช้เฉพาะในห้องสมุดเท่านั้น

การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทการปกครองของ
ช
294.3186
พ496ก
2559
590100057482
หอสมุดส่วนกลาง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
กันยายน 2559
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

AN ANALYTICAL STUDY OF THE ROLES OF THE ADMINISTRATION OF THAI SANGHA ORGANIZATION

PHRAKHRU WINAITHORNTINNAKORN

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

THE DEGREE OF MASTER OF POLITICAL SCIENCES

DEPARTMENT OF GOVERNMENT

FACULTY OF SOCIAL SCIENCE

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

SEPTEMBER 2016

(COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ ของพระครูวินัยธรทินกร อิสสโร (คงถาวร) ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยได้

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ดร.ชวลิต ไหลรินทร์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศรชัย ท้าวมิตร)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(พันตำรวจเอก ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ ศรีวัฒนา)

.....กรรมการ
(ดร.จักรวาล สุขไมตรี)

.....กรรมการ
(ดร.ภาณุจนา ดำจุติ)

คณะสังคมศาสตร์ อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

.....คณบดีคณะสังคมศาสตร์
(พระมหารุณ บุญญารุโณ)
วันที่ 22 เดือน กันยายน พ.ศ. 2559

5620150311003 : สาขาวิชา : รัฐศาสตร์การปกครอง: ร.ม. (รัฐศาสตรมหาบัณฑิต)
คำสำคัญ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทการปกครองของคณะสงฆ์ไทย

พระครูวินัยธรทินกร อิสฺสโร (คงถาวร) : การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทการปกครองของคณะสงฆ์ไทย (AN ANALYTICAL STUDY OF ROLES OF THE ADMINISTRATION OF THAI SANGHA ORGANIZATION) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : ดร.ชวลิต ไหลรินทร์ อาจารย์ที่ปรึกษา, รองศาสตราจารย์ ดร. ศรชัย ท้าวมิตร อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม. ๑๒๗ หน้า. ปี พ.ศ. ๒๕๕๙

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัยจากพระไตรปิฎก ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ และ ๓) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ไทย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative Research) โดยการศึกษาจากพระไตรปิฎก เอกสารที่เกี่ยวข้อง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎมหาเถรสมาคม เป็นต้น

ผลการวิจัยพบว่า

๑. อำนาจการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์หรือคดีความในคณะสงฆ์เดิมเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะวินัยธร

๒. ปัจจุบัน การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์เป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตามความพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๕ ที่บัญญัติให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากำหมายเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติเพื่อให้การลงนิคหกรรมหรือการลงโทษเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็วและเป็นธรรม มหาเถรสมาคมอาศัยอำนาจตามมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ตรากฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๒๑ ว่าด้วยการลงนิคหกรรม กฎมหาเถรสมาคมนี้แบ่งอำนาจการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ออกเป็น ๓ ชั้น คือการพิจารณาชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา

๓. อำนาจการปกครอง อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ขึ้นอยู่กับมหาเถรสมาคมทั้งหมด ซึ่งอาจจะมองว่าเป็นการรวบอำนาจ แต่ถึงมหาเถรสมาคมจะมีอำนาจทั้ง ๓ ส่วนก็ตาม แต่ก็ต้องอาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลัก หากความผิดทางอาญา ก็ต้องเป็นหน้าที่ของฝ่ายบ้านเมืองต่อไป

5620150311006: MAJOR : GOVERNMENT; M.POL.SC.(MASTER OF POLITICAL SCIENCES)
KEYWORDS : AN ANALYTICAL STUDY OF ROLES OF THE ADMINISTRATION OF THAI SANGHA ORGANIZATION

PHRAKHRUWINAITHORN TONAAKORN : AN ANALYTICAL STUDY OF ROLES OF THE ADMINISTRATION OF THAI SANGHA ORGANIZATION. ADVISORY COMMITTEE : DR. CHAWALIT LAIRINTR, ADVISOR, ASSOC.PROF.DR. SORNCHAI TAOMITR, CO-ADVISOR. 127 PP. B.E. 2559 2559 (2016).

This thesis aims 1) to study Sangha administration pattern in the Tipitaka, 2) to study the administration pattern of the Thai Sangha under the Sangha Act, and 3) to analyze the pattern of Thai Sangha administration.

This research is a quantitative research collecting the data from the Tipitak, related documents, Sangha Act, regulations and Sangha Associated rules.

The results of the study found that

1. According to the Tipitaka, the judicial power on wrong doings of monks was on a panel of monks well-versed in the disciplinary code.

2. At present, the judicial authority belonged to the Ecclesiastical Council according to the Sangha Act 2505 Charter 25. Under this charter, the Ecclesiastical Council had the rights to issue rules and regulations in penalty. The Ecclesiastical Council Rule Volume 11 B.E. 2521 was issued for the penalty process in 3 steps; primary, appeal and supreme.

3. Administrative power, Legislative power and executive power were under the control of the Supreme Sangha Council. This may be seen as authoritative or administrative centralization. But the Supreme Sangha Council shall have to follow the principles of Dhamma and Vinaya. If the case was criminal, it was the role of state legal conditions.

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นวิทยานิพนธ์เชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้พยายามค้นคว้าจากพระไตรปิฎก เอกสารของท่านผู้ชำนาญการหลายท่าน เว็ปไซต์ กว่าจะเป็นรูปเล่มได้ก็ใช้เวลานาน

ขอกราบขอบพระคุณพระราชบัณฑิต อธิการบดี พระมหาอรุณ ปญฺญารุโณ คณบดีคณะสังคมศาสตร์ พระมหาบุญศรี ฺาณวุฑฺโฒ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย รองศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร. สุกิจ ชัยมุสิก, พ.ต.อ.ศ.ดร.นิธิ ศรีวัฒนา, ดร.สมภพ ระงับทุกข์ ที่ได้เมตตาชี้แนะในการทำวิทยานิพนธ์ และขอบคุณ ดร.ชวิลิต ไหลรินทร์ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก รองศาสตราจารย์ ดร.ศรชัย ท้าวมิตร ที่ปรึกษาร่วม

ขอขอบคุณเพื่อนร่วมสถาบันโดยเฉพาะ นักศึกษารุ่นที่ ๑๐ ภาคปกติ ที่ได้กรุณาช่วยเหลือด้านเอกสารต่าง ๆ ด้วยดีเสมอมา ขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตทุกท่านที่ได้เมตตาช่วยเหลือในด้านเอกสารต่าง ๆ จนงานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ความดีอันจะพึงเกิดมีจากงานวิจัยนี้ ขอมอบให้แด่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย บรรพบุรุษของมหาวิทยาลัยทุกท่าน แด่ขอมอบแด่โยม แม่ พ่อ ญาติพี่น้องทุก ๆ ท่านที่ได้ให้กำลังใจในการเรียนตลอดมา ณ โอกาสนี้

พระครูวินัยธรทินกร อิสฺสโร

สารบัญคำย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาสี ฉบับมหากุฏราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ BUDSIR VI for Windows) ในการอ้างอิงได้ใช้ชื่อย่อของคำภีร์พระไตรปิฎกไว้ในเชิงอรรถของงานวิจัย ซึ่งชื่อย่อนี้เต็มมีคำเต็ม ดังนี้

คำย่อ	คำเต็ม	
พระวินัยปิฎก		
วิ.มหา.	วินยปิฎก	มหาวิภงคปาลิ
วิ.มหา.	วินยปิฎก	มหาวิภังค์
วิ.ม.	วินยปิฎก	มหาวรรค
วิ.จุ.	วินยปิฎก	จูฬวรรค
วิ.ป.	วินยปิฎก	ปริวาร
พระสุตตันตปิฎก		
ที.สี.	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค
ที.ม.	ทีฆนิกาย	มหาวรรค
ที.ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค
ม.ม	มัชฌิมนิกาย	มชฌิมปัณณาสก์
ม.อุ.	สุตฺตนตปิฎก	มชฌิมนิกาย อุปริปนฺณาสก
สํ.ม.	สุตฺตนตปิฎก	สยุตฺตนิกาย สคาถวคฺค
องฺ.ติก.	องฺคุตฺตนตรปิฎก	ติกนิบาตร
องฺ.จตุกก.	องฺคุตฺตนตรปิฎก	จตุกกนิบาต
องฺ.ปญฺจก.	องฺคุตฺตนตรปิฎก	ปัญจกนิบาต
องฺ.อฏฺ	องฺคุตฺตนตรปิฎก	อฏฺฐนิบาต
ขุ.ม.	ขุทฺทกนิกาย	มหานิทฺเทส
ขุ.ขุ.	ขุทฺทกนิกาย	ขุทฺทกปาฐ
พระอภิธรรมปิฎก		
อภิ.วิ.	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์
อรรถกถา และอื่น ๆ		
ขุ.อป.อ.	ขุทฺทกนิกาย	อปาทานวณฺณนา
ขุ.จู.อ.	ขุทฺทกนาย	จูฬนิเทฺทสวณฺณนา
ปกรณวิเสส		
วิสุทฺธิ	วิสุทธิมรรค	
มงฺคล.	มังคลัตถทีปนี	

สำหรับการอ้างตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อคัมภีร์ในพระไตรปิฎกใช้ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ม.๑๐/๑๕/๑๖, หมายถึง ทีฆนิกาย มหาวคฺ เล่ม ๑๐ ข้อ ๒๐๕ หน้า ๑๗๒

อักษรย่อที่ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์อรรถกถา ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ใช้ระบบระบุชื่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม(ถ้ามี) หน้า ตัวอย่าง เช่น ม.มู.อ. ๑๒/๒๐๗/๒๒๐, ขุ.ชา.อฏฺฐก.อ. ๕/๒๘๙ หมายถึง มชฺฌิมนิกาย ปปญฺจสูทนีมูลปณฺณาสอฏฺฐกถา เล่ม ๑๒ ข้อ ๒๐๗ หน้า ๒๒๐, ขุทฺทกนิกาย ชาตก นิบาต อฏฺฐกถา เล่ม ๕ หน้า ๒๘๙

อักษรย่อที่ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์ปกรณวิเสส ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ใช้ระบบระบุชื่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม (ถ้ามี) หน้า เช่น วิสุทธิ. ๒/๑๐๘, หมายถึง วิสุทธิมรรค เล่ม ๒ หน้า ๑๐๘.

สารบัญ

		หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย		ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ		ข
ประกาศคุณูปการ		ค
สารบัญคำย่อ		ง
สารบัญ		ฉ
บทที่		
๑	บทนำ	๑
	๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
	๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
	๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
	๑.๔ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๓
	๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๓
๒	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
	๒.๑ การปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล	๕
	๒.๒ การปกครองคณะสงฆ์สมัยหลังพุทธกาล	๑๙
	๒.๓ การปกครองคณะสงฆ์ของประเทศศรีลังกา	๒๗
	๒.๔ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓๑
๓	รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ไทย	๓๔
	๓.๑ วิธีการดำเนินการวิจัย	๓๔
	๓.๒ แนวคิดการปกครองคณะสงฆ์ไทย	๓๔
	๓.๓ พระสังฆาธิการ	๔๒
	๓.๔ อำนาจตุลาการของมหาเถรสมาคม	๕๙
	๓.๕ ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร	๕๙
๔	การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ไทย	๖๑
	๔.๑ การควบคุมและกำกับดูแลให้พระภิกษุสงฆ์ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย	๖๑
	๔.๒ การควบคุมและกำกับดูแลศาสนสมบัติต่าง ๆ	๖๑
๕	บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๗๙
	๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๗๙
	๕.๒ อภิปรายผล	๘๒
	๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๙๓
	๕.๓ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๙๓
	๕.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๙๔

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บรรณานุกรม	๙๕
ภาคผนวก	๙๗
ภาคผนวก ก พระราชบัญญัติคณะสงฆ์	๙๘
ภาคผนวก ข หัวข้อสัมภาษณ์และคำสัมภาษณ์	๑๒๐
ภาคผนวก ค รูปสัมภาษณ์	๑๒๓
ประวัติผู้วิจัย	๑๒๗

บทที่ ๑
บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ไทยมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงสุโขทัยจวบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบันอยู่ภายใต้บังคับของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ บัญญัติให้พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ให้สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก (ทรงเป็นพระประมุขของคณะสงฆ์ไทย) ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎมหาเถรสมาคม การบริหารคณะสงฆ์จะอยู่ภายใต้มหาเถรสมาคม ซึ่งประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราชซึ่งทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกิน ๑๒ รูป เป็นกรรมการ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ตลอดจนปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอื่น นอกจากนั้นแล้วเพื่อการนี้ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ มีมติ หรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการ เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ดังกล่าวก็ได้ และบัญญัติให้ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม ส่วนการปกครองคณะสงฆ์บัญญัติให้คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม และการจัดวางระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาคบัญญัติให้มีเจ้าคณะใหญ่ (หน) ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม ซึ่งได้กำหนดจำนวน ๔ หน ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และเจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปกครองดูแลคณะสงฆ์ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคตามลำดับ โดยมีเจ้าคณะปกครองรองลงมาต่อจากเจ้าคณะใหญ่ คือ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล มีเจ้าอาวาสเป็นส่วนปกครองต่ำสุด สำหรับอำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะปกครองต่าง ๆ ให้มหาเถรสมาคมเป็นผู้ออกกฎมหาเถรสมาคมในการจัดวางระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ดังกล่าว ส่วนอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้มีการบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาจากลักษณะโครงสร้างขององค์กรปกครองของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันมีสายการบังคับบัญชาแบบแนวดิ่ง และมีการรวมศูนย์อำนาจในการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ไว้ที่องค์กรส่วนกลาง ซึ่งมีคณะทำงานฝ่ายต่างๆ เป็นจำนวนมากพอสมควร ทั้งที่ควรกำกับเชิงนโยบายและบริหารงานคณะสงฆ์ทั่วไปเท่านั้น แต่การปกครองในระดับส่วนภูมิภาคซึ่งเป็นองค์กรที่อยู่ในพื้นที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับจังหวัดรองลงมากลับไม่มีคณะทำงานมารองรับภารกิจของคณะสงฆ์แต่อย่างใด โดยอำนาจหน้าที่จะอยู่ที่เจ้าคณะแต่ละระดับเพียงรูปเดียวเท่านั้น และโครงสร้างขององค์กรปกครองของคณะสงฆ์ไทยที่มีสายการบังคับบัญชาแบบแนวดิ่ง และมีการรวมศูนย์อำนาจในการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ไว้ที่องค์กรส่วนกลางดังกล่าว จึงเกิดสภาพปัญหาที่สำคัญขึ้นกับการปกครองของคณะสงฆ์ไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นปัญหาในส่วนที่เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ซึ่งสภาพปัญหาดังกล่าวส่งผลอย่างมากต่อการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยของพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนความเลื่อมใสศรัทธาและการปฏิบัติตามหลักพระธรรมคำสอนของพุทธศาสนิกชนด้วย นอกจากนั้นแล้วการบริหารจัดการและการกำกับดูแลวัดในพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งเป็นองค์กรในองค์กรปกครองของคณะสงฆ์ไทยที่อยู่ในระดับส่วนภูมิภาคและตั้งอยู่ในแต่ละพื้นที่ทั่วประเทศไทย ยังมีประเด็นปัญหาที่สำคัญอีกหลายประการ ได้แก่ การบริหารจัดการและศาสนสมบัติของวัด ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่กัลปนา ตลอดจนที่ดินที่มีผู้มีจิตศรัทธาบริจาคเพื่อสร้างวัดหรือสำนักสงฆ์ การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานในบางแห่งเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนลุกลามใหญ่โต การจัดทำทะเบียนทรัพย์สินของวัด การกันที่ดินซึ่งเป็นที่วัดให้เป็นที่จัดประโยชน์สำหรับวัดที่มีบริเวณกว้างขวางและตั้งอยู่ในชุมชนใหญ่ๆ หรือเป็นชุมชนเศรษฐกิจ การให้เช่าที่ดินหรืออาคาร และการรับและการเก็บรักษาเงินและทำบัญชีการเงินของวัดตามมาตรฐานการบัญชีสากล ตลอดจนการรับและการเก็บรักษาเงินที่มีผู้มีจิตศรัทธาบริจาคทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

จากประเด็นปัญหาที่สำคัญที่เกิดขึ้นกับการปกครองของคณะสงฆ์ไทยดังกล่าว จึงเห็นควรที่จะได้ทำการศึกษาเชิงวิเคราะห์รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ไทย เพื่อทำให้ทราบถึงการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ไทย และการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ไทย ตลอดจนเพื่อนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวทางในการปกครองคณะสงฆ์ให้ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย และให้การบริหารจัดการและกำกับดูแลวัดและศาสนสมบัติต่างๆ ในพระพุทธศาสนาให้มีความสอดคล้อง หรือคล้อยตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีหรือหลักธรรมาภิบาล และหลักการบริหารจัดการองค์กรภุศลสาธารณะที่ไม่แสวงหากำไร ที่หน่วยงานราชการ หรือหน่วยงานของรัฐหรือในกำกับของรัฐซึ่งถือว่าเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองแทนพระมหากษัตริย์ได้ใช้ในการกำกับดูแลให้การดำเนินงานขององค์กรเหล่านี้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัยจากพระไตรปิฎก

๑.๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตด้านเนื้อหามุ่งศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหลักคำสอนตามพระธรรมวินัยจากพระไตรปิฎก แนวคิดและทฤษฎี พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ประกาศ ระเบียบ ข้อบังคับ และคำสั่งที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการปกครองของคณะสงฆ์ไทย

๑.๔ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๔.๑ ทำให้ทราบถึงรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย

๑.๔.๒ ทำให้ทราบถึงรูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ไทย

๑.๔.๓ ทำให้ทราบถึงการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ไทย

๑.๔.๔ ทำให้เพื่อนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวทางในการปกครองคณะสงฆ์ให้ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม และให้การบริหารจัดการและกำกับดูแลวัดและศาสนสมบัติต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาให้มีความสอดคล้อง หรือคล้อยตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีหรือหลักธรรมาภิบาล และหลักการบริหารจัดการองค์กรกุศลสาธารณะที่ไม่แสวงหากำไร ที่หน่วยงานราชการ หรือหน่วยงานของรัฐหรือในกำกับของรัฐซึ่งถือว่าเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองแทนพระมหากษัตริย์ได้ใช้ในการกำกับดูแลให้การดำเนินงานขององค์กรเหล่านี้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในงานวิจัยนี้มีการใช้คำที่มีความหมายเฉพาะ ดังต่อไปนี้

วิเคราะห์ เป็นคำกริยา หมายถึง ใคร่ครวญ เช่น วิเคราะห์เหตุการณ์ แยกออกเป็นส่วนๆ เพื่อศึกษาให้ถ่องแท้ เช่น วิเคราะห์ปัญหาต่างๆ วิเคราะห์ข่าว (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๕๖)

รูปแบบ เป็นคำนาม หมายถึง รูปที่กำหนดขึ้นเป็นหลักหรือเป็นแนวซึ่งเป็นที่ยอมรับ เช่น รูปแบบร้อยกรอง ; (เป็นคำที่ใช้ในวงการศิลปะ) สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าเป็นเช่นนั้น ๆ อย่างรูปคน รูปบ้าน รูปปลา รูปใบไม้ เช่น เช่น รูปแบบผู้หญิง รูปแบบเบ็ด รูปแบบวัด

การปกครองของคณะสงฆ์ หมายถึง การปกครองของคณะสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงสมัยหลังพุทธกาล ซึ่งให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัยที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติขึ้นเป็นหลักที่ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์

การปกครองของคณะสงฆ์ไทย หมายถึง การปกครองของคณะสงฆ์ของประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์ จนถึงสมัยปัจจุบันที่อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ประกาศ ระเบียบ ข้อบังคับ และคำสั่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองของคณะสงฆ์ของประเทศไทยโดยไม่ขัดหรือแย้งกับพระธรรมวินัย

รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ไทย หมายถึง รูปที่กำหนดขึ้นเป็นหลักหรือเป็นแนวซึ่งเป็นที่ยอมรับในการปกครองของคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์ จนถึงสมัยปัจจุบันที่อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ประกาศ ระเบียบ ข้อบังคับ และคำสั่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองของคณะสงฆ์ของประเทศไทยโดยไม่ขัดหรือแย้งกับพระธรรมวินัย ซึ่งนอกจากจะให้ความสำคัญกับหลักพระธรรมวินัยที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วยังต้องสอดคล้อง หรือคล้อยตามกฎหมายหรือ กฎเกณฑ์ของฝ่ายอาณาจักรหรือฝ่ายบ้านเมืองควบคู่กันไปเป็นหลักที่ใช้ในการปกครองของคณะสงฆ์ของประเทศไทย

มหามกุฏราชวิทยาลัย

บทที่ ๒
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัย เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ไทย นี้ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการ ตำราต่าง ๆ ตามหัวข้อ ต่อไปนี้

๒.๑ การปกครองของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล
๒.๒ การปกครองของคณะสงฆ์สมัยหลังพุทธกาล
๒.๓ การปกครองคณะสงฆ์ของประเทศศรีลังกา
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ การปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล

เจ้าชายสิทธัตถะ พระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อประโยชน์ของหมู่มวลมนุษยชาติ โดยอุทิศพระวรกายด้วยปณิธานในการที่จะหาทางพ้นทุกข์ เสด็จออกผนวชค้นหาสัจธรรมแห่งชีวิต ทรงบำเพ็ญเพียรปฏิบัติเป็นเวลา ๖ ปี จนพบหนทางแห่งความหลุดพ้น บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นศาสดาเอกของโลก ด้วยวิสัยทัศน์ที่มีพระเนตรยาวไกล ย้อนอดีต คำนึงถึงอนาคต พิจารณากำหนดเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เมื่อทรงพิจารณากระบวนการวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การยกย่องสรรเสริญของวิญญูชน การยกย่องสรรเสริญของวิญญูชนนั้นเป็นมาตรฐานในการกำหนดทิศทางแห่งการปฏิบัติดำเนินงานของสังคม การยกย่องสรรเสริญหรือการติฉินนินทาของคนพาล ไม่ถือเป็นเรื่องสำคัญเพราะท่านสอนว่าอย่าให้หวั่นไหว เพราะผู้ที่เป็นคนพาลนั้นไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบถี่ถ้วน พูดไปตามกระแสบ้าง ตามความรู้สึกนึกคิด ผลประโยชน์บ้าง แต่วิญญูชนหรือบัณฑิตพิจารณาตามหลักการด้วยปัญญาแล้ว ตำหนิหรือยกย่องตามความเป็นจริงแห่งสัจจธรรม คำตำหนิของบัณฑิตในเรื่องใดพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญในเรื่องนั้นว่าไม่ควรทำ ถ้าหากว่าบัณฑิตยกย่องสรรเสริญในเรื่องใดเรื่องนั้นก็เป็นมาตรฐานในทางสังคมว่าควรทำ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้นโยบายนี้ในการประกาศให้ชาวพุทธยกย่องพระเป็นเอตทัคคะคือความเป็นเลิศในด้านต่างๆ เช่น ยกย่องพระสารีบุตรว่าเป็นผู้เลิศในทางปัญญา ยกย่องพระมหากัสสปะว่าเป็นผู้เลิศในทางธุดงค์ ความเคร่ง ยกย่องท่านพระอานนท์ว่าเป็นผู้คงแก่เรียน เป็นต้น ซึ่งก็เป็นผลทำให้ผู้ใฝ่รู้ใฝ่ปัญญา ต้องเข้าหาพระสารีบุตร ผู้ที่ใฝ่ในการปฏิบัติเคร่ง ปฏิบัติธุดงค์ก็ฝ่ากตัวเป็นลูกศิษย์ของท่านพระมหากัสสปะ ผู้ใฝ่การศึกษาเล่าเรียนก็ไปหาท่านพระอานนท์ เป็นต้น (พระเทพโสภณ, ๒๕๔๔ คำกว่าอนุโมทนา)

ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา งานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง แผ่สู่อาณาจักรน้อยใหญ่ด้วยสัจธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงไว้และสามารถปฏิบัติ

ได้ทุกกาลสมัย ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้หมู่มหาชนหันมานับถือพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะยาจกคนขอทานเจ้าฟ้าพระมหากษัตริย์ต่างมีความเลื่อมใสในพระธรรมของพระองค์และหมู่สาวกของพระองค์ ผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ จนเกิดเป็นหมู่คณะใหญ่เป็นองค์กรที่เรียกว่า พุทธบริษัทสี่ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา

พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (๒๕๔๓, หน้า ๕๗) กล่าวถึง การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้นยังไม่เป็นรูปแบบในลักษณะที่เป็นองค์กรบริหารจัดตั้งตามลักษณะองค์กรบริหารทั่วๆไป เหมือนในปัจจุบันแต่เป็นการทำหน้าที่ของพระภิกษุทุกรูปที่อยู่ร่วมกันในอารามนั้นๆ มีสิทธิเท่าเทียมกันในการช่วยเหลือทำหน้าที่ดูแลรักษา และดำเนินการให้ชีวิตความเป็นอยู่ จากการกระทำของภิกษุแต่ละรูป ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติเรียกว่าเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย โดยภาพรวมแล้วสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงดำเนินการปกครองด้วยวิธีการคัดเลือกกลั่นกรองบุคลากรมาบวชในพระพุทธศาสนามีพระธรรมวินัยเป็นฐานรองรับ ทรงให้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั่นเอง

๒.๑.๑ การบวช

การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะใหญ่เป็นสมาชิกของสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ถ้าไม่สามารถฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้หลุดพ้น หรืองดเว้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลงได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ย่อมจะเกิดความขัดแย้งในหมู่คณะนั้นๆ เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันรับผิดชอบและเข้มงวดกับการคัดเลือกสมาชิกที่เข้ามาในสังคมสงฆ์ ด้วยกฎหมายหรือแบบแผนจารีตประเพณีกฎเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นเครื่องรองรับสถานภาพแห่งการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ กฎหมายและแบบแผนที่คนส่วนใหญ่ของสังคมให้ความเห็นชอบร่วมกันว่าสามารถใช้เป็นมาตรการมาตรฐานแนวทางควบคุมความประพฤติปฏิบัติแต่ละบุคคลให้อยู่ในกรอบเขตอาณัติที่ถูกต้องและดีงามตามประเพณี ทั้งนี้ ก็เพื่อให้สังคมสงฆ์สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุขและไม่ก่อให้เกิดจลาจลกระทำการอันไม่ควรที่เรียกว่าภินทนาการในภายในจะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงแม่ข่ายศอพระญาณอันยาวไกล ทรงทราบถึงอนาคต เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับศาสนาของพระองค์เอง อาศัยพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้เป็นตัวแทนของพระองค์ เหมือนคราวที่พระอานนท์ทูลถามว่า "พระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว จะมอบอำนาจหน้าที่การดูแลคณะสงฆ์แก่ผู้ใด" พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า "ดูก่อนอานนท์ พระธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดงและบัญญัติไว้ เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว พระธรรมและวินัยนั้นแหละ จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย" (ที.ม. ๑๐/๒๑๒/๑๖๔)

ดังนั้น การบริหารปกครองพุทธบริษัทสี่ในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงมีความระมัดระวังและพิถีพิถันเป็นอย่างยิ่งในการรับสมาชิกเข้าสู่หมู่คณะหรือสถาบันสงฆ์ในยุคแรก ๆ พระองค์ทรงคัดเลือกสมาชิกที่เข้ามาใหม่ด้วยพระองค์เอง คือ ทรงประทานการอุปสมบทแก่พระปัญจวัคคีย์ มีพระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นต้น จากนั้นก็ทรงมอบอำนาจแก่คณะสงฆ์ในการคัดเลือกคัดสรรสมาชิกที่มาอยู่ใหม่ด้วยญัตติจตุตถกรรม แต่ถึงกระนั้นก็มีมาตรการที่รัดกุมมาก เช่น ผู้ที่จะอุปสมบท

ต้องเป็นผู้ชาย มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และเป็นคนที่มีอวัยวะสมบูรณ์ไม่พิกลพิการ ไม่เป็นโรคที่สังคมรังเกียจ เป็นต้น (วิ.ม. ๔/๑๑๙/๑๔๔) และพระองค์ยังทรงกำหนดคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์และพระสงฆ์ที่จะกระทำการยอมรับสังฆกรรมแห่งการรับสมาชิกใหม่หรือพระภิกษุ โดยทรงบัญญัติให้พระภิกษุใหม่แต่ละรูปมีพระอุปัชฌาย์ คือเมื่อจะบวชต้องมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ดูแลนั้น หมายถึงพระภิกษุผู้บวชใหม่ต้องมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ดูแลเหมือนบิดาดูแลลูกดังที่พระพุทธองค์ตรัสกับพระภิกษุคอนประกาศพระพุทธศาสนาใหม่ๆว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในสัทธิวิหาริกเหมือนบุตร สัทธิวิหาริกจักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในอุปัชฌาย์เหมือนบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว อุปัชฌาย์และสัทธิวิหาริกจักมีความเคารพยำเกรงประพฤติกลมเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้ (วิ.ม. ๔/๖๕/๘๑) ผู้บวชใหม่ยังไม่รู้หลักการและแนวทางในการศึกษาปฏิบัติที่ถูกต้องควรแนะนำให้ความรู้พื้นฐานเบื้องต้น ยิ่งเมื่อมาอยู่รวมกันมากๆขึ้น ก็มีปัญหาว่า ผู้เข้ามาใหม่นั้นบางคนเข้ามาแล้วอาจจะมีความรู้สึกเคว้งคว้าง ไม่ได้รับการแนะนำให้ฝึกฝน ศึกษา เรียนรู้ ทำให้ไม่ได้รับประโยชน์จากคณะสงฆ์เท่าที่ควร เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติให้มีอุปัชฌาย์ขึ้นมา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๓๙, หน้า ๒๔) การรับกุลบุตรเข้ามาอยู่เป็นสมาชิกของหมู่คณะสงฆ์ที่เรียกว่าพระภิกษุ มี ๔ รูปแบบ คือ

ก. เอหิภิกขุอุปสัมปทา การอุปสมบทหรือการบวชด้วยวิธีนี้ เป็นวิธีการเฉพาะพระพุทธองค์เท่านั้นที่จะทรงประทานการอุปสมบทแบบเอหิภิกขุได้ เหล่าอริยสาวกรูปอื่นไม่สามารถที่จะกระทำได้ พระพุทธองค์ทรงประทานการอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาแก่พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นรูปแรกในพระพุทธศาสนา แต่เป็นที่น่าสังเกตคือในส่วนที่บุคคลจะเข้ามาบวชด้วยวิธีนี้ ส่วนมากเป็นพระอรหันต์หรือไม่ก็เป็นพระอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่งมาก่อนแล้ว เอหิภิกขุอุปสัมปทา มี ๒ ประเภท คือ

๑) บุคคลที่ยังไม่ได้บรรลุพระอรหันต์หรือคุณธรรมขั้นสูงสุด พระพุทธองค์ทรงประทานอุปสมบทด้วยพระวาจาว่า "เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด" (วิ.ม. ๔/๖๒/๗๗) เช่น ทรงประทานการอุปสมบทแก่พระอัญญาโกณฑัญญะผู้ได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว เป็นพระโสดาบัน แต่ยังไม่บรรลุพระอรหันต์

๒) แต่ถ้าบุคคลนั้นได้บรรลุพระอรหันต์หรือคุณธรรมขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ก็จะทรงประทานการอุปสมบทด้วยพระวาจาว่า "เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด" เช่น ทรงประทานการอุปสมบทแก่พระยสะผู้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วบรรลุพระอรหันต์ ด้วยพุทธดำรัสดังกล่าวนี้ กุลบุตรที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ในพระพุทธศาสนาก็จะเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์

ข. ติสรณคมนูปสัมปทา คือ การอุปสมบทด้วยวิธีที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เหล่าอริยสาวกของพระองค์ดำเนินการกันเอง สืบเนื่องจากที่พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์จนบรรลุเป็นพระอรหันต์ จากนั้นไม่นานก็มีผู้ขอบวชและตรัสรู้ตามถึง ๖๐ รูป พระองค์เห็นว่ามีพุทธสาวกมากพอที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แผ่ขยายให้กว้างขวางต่อไป จึงกำหนดเป้าหมายในการประกาศพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนด้วยพระพุทธดำรัสว่า "ดูก่อนภิกษุ

ทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์และทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอ จงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธุลี คือกิเลสในจักษุน้อย เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม" และปรากฏว่ามีกุลบุตรที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ขออุปสมบทหรือบวชกับเหล่าพระอริยสาวกเหล่านั้น ทำให้สำนักในการเดินทางนำกุลบุตรผู้มีศรัทธาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์แล้วกราบขอให้พระพุทธองค์ทรงประทานการบรรพชาอุปสมบทแก่ผู้มีศรัทธาเหล่านั้น

พระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงความยากลำบากของเหล่าพระอริยสาวก แล้วทรงประทานการอุปสมบทด้วยวิธีติสรณคมนูปสัมปทา คือ อนุญาตให้สาวกของพระองค์ทำการอุปสมบทแก่กุลบุตรผู้มีศรัทธาได้ กล่าว คือ ถ้ากุลบุตรผู้มีศรัทธาขอบวช ขอให้กุลบุตรผู้ประสงค์จะบรรพชาอุปสมบทปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ให้เรียบร้อยแล้วก้มลงกราบพระภิกษุ แล้วประนมมือกล่าวคำปฏิญาณตนตามคำของภิกษุ ๓ ครั้งว่า "ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเป็นที่พึ่ง ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นที่พึ่ง ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง เมื่อกุลบุตรกระทำเช่นนี้แล้ว การอุปสมบทเป็นพระภิกษุสมบูรณ์แบบตามพุทธประสงค์

ข้อน่าสังเกต การอุปสมบทด้วยวิธีติสรณคมนูปสัมปทา แยกเป็น ๒ ขั้นตอน (พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน (ป.ธ.๙), ๒๕๓๙, หน้า ๙๖) คือ

๑) การครองผ้ากาสายะ เป็นการให้บริขาร

๒) การให้รับสรณคมน์ เป็นการให้อุปสมบท

ค. การรับโอวาท ๓ ข้อ การอุปสมบทด้วยวิธีนี้ พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่พระมหากัสสปะเพียงรูปเดียวเท่านั้น กล่าวคือเดิมท่านชื่อปิปผลิมาณพ แต่งงานกับนางภัททกาปิลานี ทั้งสองหลังจากแต่งงานกันแล้วไม่ได้อยู่เชยชมสามีภรรยากันฉันคู่อื่น ด้วยใจรักความสงบจึงคิดว่า การที่เราอยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้ถึงที่สุดได้ยากยิ่ง จึงปลงผมนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนแล้วอธิฐานบวชเป็นบรรพชิตเจาะจงเฉพาะพระอรหันต์ที่มีอยู่ในโลก จากนั้น จึงเดินค้นหาพระอรหันต์ในแดนต่างๆ จนกระทั่งได้พบพระพุทธเจ้าขณะกำลังประทับอยู่ที่พหุปุตตเจดีย์ ซึ่งอยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์กับหมู่บ้านนาลันทา พระมหากัสสปะจึงเดินตรงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบแทบพระบาทของพระองค์ พร้อมทั้งกล่าวว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเป็นพระศาสดาของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอเป็นสาวกของพระองค์" จากนั้นพระพุทธองค์จึงประทานการอุปสมบทด้วยโอวาท ๓ ข้อแก่พระมหากัสสปะรับไปศึกษาและปฏิบัติ มีใจความว่า

๑) เราจักเข้าไปตั้งหิริโอตตัปปะในภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ นวกะ และมัชฌิมะ

๒) เราจักฟังธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่ประกอบด้วยกุศล

๓) เราจักไม่ละกายคตาสติที่ประกอบด้วยความสำรานุ่งอันเป็นกุศล (สัน. ๑๖/๑๕๔/๒๕๖–๒๕๙)

๔. ญัตติจตุตถกรรมวาจา คือ การอุปสมบทหรือการบวชด้วยการสวดญัตติโดยต้องใช้จำนวนสงฆ์ในการกระทำสืบเนื่องจากที่พระพุทธองค์ทรงประทานการอุปสมบทด้วยวิธีสรณคมนูปสัมปทา โดยให้เหล่าพระอริยสาวกของพระองค์ทำการอุปสมบทให้กับกุลบุตรผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ต่อมาปรากฏว่ามีข้อบกพร่องบางประการที่ทำให้พระพุทธศาสนามัวหมอง พระพุทธองค์จึงทรงห้ามไม่ให้ทำการอุปสมบทด้วยวิธีติสรณคมนูปสัมปทา และก็ทรงอนุญาตให้กระทำการอุปสมบทด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมวาจาโดยกำหนดดังต่อไปนี้

๑) ในชนบทที่อยู่ห่างไกลความเจริญให้ประชุมสงฆ์อย่างน้อย ๕ รูป

๒) ในตัวเมืองหรืออยู่ในถิ่นเจริญให้ประชุมสงฆ์อย่างน้อย ๑๐ รูป ขึ้นไป

การอุปสมบทให้แก่กุลบุตรด้วยวิธีนี้ คณะสงฆ์ต้องร่วมกันพิจารณา และผู้ที่จะเป็นอุปัชฌาย์หรือประธานสงฆ์นั้น จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๓ ประการ คือ ฉลาด สามารถ และมีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป ส่วนกุลบุตรที่จะขอทำการอุปสมบทนั้น จะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี บริบูรณ์ และไม่เป็นโรคติดต่อ เช่น โรคเรื้อน โรคผี โรคกลาก โรคมองคร่อ โรคลมบ้าหมู และไม่มีหนี้สิน ไม่เป็นโจรผู้ร้าย ได้รับการอนุญาตจากบิดามารดาของตนเสียก่อน มีอัฏฐบริขารสมบูรณ์ครบถ้วน และการอุปสมบทด้วยวิธีนี้ใช้สืบมาตราบจนทุกวันนี้

จึงสรุปได้ว่า การบวชในพระพุทธศาสนา มีวิธีการบวช ๔ แบบ คือ เอหิภิกขุอุปสัมปทา ติสรณคมนูปสัมปทา, การรับโอวาท ๓ ข้อ, และญัตติจตุตถกรรมวาจา สำหรับกุลบุตรผู้ที่จะบวชในพระพุทธศาสนาต้องมีความพร้อมที่จะเสียสละความสุขส่วนตนที่เป็นโลกิยสุข แล้วมุ่งหวังเข้าประพฤติปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ และงดเว้นจากความชั่วทางกาย วาจา และใจ และการบวชนั้นมีกระบวนการกลั่นกรองผู้ที่จะเข้ามาบวช โดยคณะสงฆ์เป็นผู้พิจารณาร่วมกัน และให้การยอมรับในที่ประชุมสงฆ์จึงเป็นที่ยุติ หลังจากนั้นก็มอบภาระหน้าที่การดูแลอบรมสั่งสอนผู้บวชใหม่ให้กับอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนามีกระบวนการที่รัดกุมและเข้มงวดในการกลั่นกรองรับผู้ที่จะเข้ามาบวช เพราะว่าผู้ที่บวชแล้วต้องอยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัยเดียวกันอันเป็นหลักการดำเนินชีวิตนั่นเอง

๒.๑.๒ พระธรรมวินัย

ในช่วงต้นสมัยพุทธกาลยังไม่มีการบัญญัติวินัย เพราะจำนวนพระภิกษุสงฆ์มีน้อย และทุกรูปต่างก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ต่างสำนึกดีว่า อะไรเป็นสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ แต่เมื่อมีจำนวนพระภิกษุเพิ่มมากขึ้น การอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะใหญ่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นสังคมคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ดี ซึ่งมีพื้นฐานแตกต่างกัน ถ้าไม่ได้ฝึกฝนตนเองให้อยู่ในประเพณีวัฒนธรรมที่สังคมนั้นๆ กำหนดไว้ ย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งได้เพราะต่างคนต่างคิดต่างคนต่างทำ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์กติกาที่คนส่วนใหญ่ยอมรับมาใช้เป็นแนวปฏิบัติ ซึ่ง

สามารถควบคุมความประพฤติของสมาชิกในหมู่คณะให้เป็นไปในทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมนั้น ๆ

พระธรรมวินัย คือ ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ หรือข้อบัญญัติสำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา และใจ ของสังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอย่างเดียวกัน เพราะว่าการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ถ้าขาดระเบียบวินัย ความขัดแย้งและสักลั่นก็จะเกิดขึ้น ยิ่งมากคนก็มากเรื่อง ไม่มีความสงบสุข โดยเฉพาะสังคมของพระสงฆ์ที่มาจากพื้นฐาน วรรณะ และสังคมที่แตกต่างกัน พระสงฆ์จึงถือเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ เพราะเป็นกำสังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พึงสังวรอย่างยิ่ง ในฐานะเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณและเป็นที่คาดหวังเคารพของประชาชน เมื่ออยู่รวมเป็นหมู่คณะเดียวกันโดยมีพระพุทธเจ้าเป็นสังฆบิดร

การบัญญัติพระธรรมวินัย หรือสิกขาบท พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหลังจากที่มีพระภิกษุจำนวนมากขึ้น เพราะมีผู้ประพฤติไม่เหมาะสม ประพฤติผิดนอกรีตนอกทาง ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้พระพุทธเจ้าทรงพิจารณากำหนดขอบเขตข้อวัตรปฏิบัติสำหรับเหล่าพระอริยสงฆ์และสมมติสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติเพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนหรือสั่นคลอนให้คนนอกศาสนาติเตียนได้ พระพุทธเจ้าอาศัยผลแห่งการกระทำของพระภิกษุผู้ประพฤติผิดนั้น แล้วนำมาเป็นข้อบัญญัติเพื่อป้องกันมิให้ใครต่อใครประพฤติผิดเช่นนั้นอีก ในการบัญญัติแต่ละครั้งล้วนเป็นมติคณะสงฆ์เห็นร่วมด้วยทุกครั้งไป และสิกขาบทเหล่านั้น มีทั้งหนักและเบาตามแต่โทษานุโทษนั้นๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าการบัญญัติพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์มิได้บัญญัติเป็นหมวดๆ หมู่ๆ หรือเรียงตามมาตราหรือข้อหนักเบา แต่เป็นการบัญญัติตามความผิดที่พระภิกษุประพฤติผิด และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือสิกขาบทพระพุทธองค์มิได้ทรงบัญญัติล่วงหน้า และพระธรรมวินัยหรือกฎข้อบังคับที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมานั้นสามารถนำไปใช้ได้ตลอดกาล และไม่มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้คล้อยตามโลกหรือตามสถานการณ์บ้านเมือง จึงนับได้ว่าพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้านั้นเป็นธรรมนูญแห่งชีวิตของพระภิกษุสงฆ์อย่างแท้จริง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (วินัยมุข เล่ม ๑, ๒๕๑๗, หน้า ๙-๑๐) กล่าวให้เหตุผลในการบัญญัติสิกขาบทไว้ ดังนี้

๑) เมื่อใดความเสียหายเกิดขึ้น เมื่อนั้นพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามประพฤติเช่นนั้นเป็นอย่างๆ ไป

๒) ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่จะเพิ่มหรือแก้ไขให้เหมาะกับที่จะประพฤติได้ ถ้ายังหลวมอยู่ ไม่พอจะห้ามความเสียหายนั้นเด็ดขาด ทรงบัญญัติรัดซ้ำเข้าไปอีก ถ้าตึงนักก็แก้ไขหย่อนลงมา

๓) ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่เพิ่มอนุบัญญัติพระบัญญัติที่ตั้งไว้ครั้งแรก เรียกว่า มูลบัญญัติข้อที่ทรงบัญญัติเพิ่มเติมทีหลัง เรียกว่าอนุบัญญัติ

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (๒๕๓๒, หน้า ๑๑) ได้ให้ทัศนคติว่า วินัย คือ ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์แบบต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนนั้น และเพื่อทำให้คำสอนหรือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นั้น ให้เกิดผลเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาแล้วก็เกื้อกูลการนำสู่จุดหมาย

ของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และวินัย คือ การจัดตั้งวางระบบและระเบียบแบบแผน กับทั้งบทกฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์กติกา ที่เป็นข้อกำหนดในการจัดตั้งรวมทั้งการจัดการให้คนประพฤติปฏิบัติ หรือให้กิจการดำเนินไปตามตัวบทกฎหมาย เมื่อคนตั้งอยู่ในวินัยโดยปฏิบัติตามสิกขาบทก็เป็นผู้มีศีล ศีลจึงเป็นคุณสมบัติของคน เป็นสภาพการฝึกฝนพัฒนาที่อยู่ในตัวคน

พระพุทธองค์และคณะสงฆ์ในสมัยนั้นบัญญัติวินัยหรือสิกขาบทเพื่อประโยชน์ หรือวัตถุประสงค์ที่เสมอกัน ๑๐ ประการ ย่อได้เป็น ๕ หมวด คือ

๑) เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม

(๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือ เพื่อความดีงามของสถาบันสงฆ์ทั้งหมดโดยส่วนรวม ที่มีความเรียบร้อยอยู่กันด้วยดีด้วยการตั้งวินัยขึ้นมาบนฐานแห่งความยอมรับร่วมกัน

(๒) เพื่อความสำคัญแห่งสงฆ์ไม่ใช่เฉพาะแต่อยู่เรียบร้อยดีต้องอยู่สุขสบายของส่วนรวม

๒) เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล

(๑) เพื่อกำราบคนหน้าด้าน คือ ผู้เก้อยาก

(๒) เพื่อความอยู่ผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก

๓) เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ คือ คำนึงถึงผลดีและผลร้ายที่จะเกิดกับชีวิตของมนุษย์ เช่น เรื่องความดี ความชั่ว เป็นต้น โดยมุ่งที่จะสร้างสภาพเอื้อต่อชีวิตที่ดีงาม

(๑) เพื่อปกป้องอาสวะอันจะบังเกิดขึ้นในปัจจุบัน

(๒) เพื่อปกป้องอาสวะอันจะบังเกิดขึ้นในอนาคต

๔) เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ คือ เพื่อผลดีแก่จิตใจของประชาชน ทำให้คนมีจิตใจผ่องใสด้วยอาศัยความดีงามของพระสงฆ์เป็นสื่อ

(๑) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

(๒) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

๕) เพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา

(๑) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระธรรมวินัย

(๒) เพื่อถือตามพระธรรมวินัย นั่นก็คือเพื่อช่วยค้ำจุนให้ระเบียบแบบแผน และระบบต่าง ๆ เกิดมีผลในการปฏิบัติตามหลักการอย่างหนักแน่นมั่นคง เป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างมั่นคง

จะเห็นได้ว่า พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติในช่วงตอนกลางสมัยพุทธกาลโดยไม่มีการเรียงลำดับตามความสำคัญจนมาถึงการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ พระมหากัสสปะได้ปรารภพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์แล้วจัดทำให้เป็นหมวดหมู่ โดยมีพระอุบาลีและพระอานนท์และพระอรหันต์อีก ๔๙๙ องค์ เป็นสักขีพยานในการทำสังคายนาพระธรรมวินัย เรียบเรียงให้เป็นหมวดหมู่ แยกเป็นข้อๆ ตามสิกขาบท โดยแยกเป็นของบรรพชิตหรือสำหรับผู้ออกบวช เรียกว่า อนาคาริยวินัย และของคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน เรียกว่า อาคาริยวินัย กำหนดดังนี้ คือ สิกขาบทหรือข้อบัญญัติของพระภิกษุสงฆ์ มี ๒๒๗ ข้อ สำหรับพระภิกษุณี มี ๓๑๑ ข้อ

เปรียบเทียบสิกขาบทหรือศีลของพระภิกษุและพระภิกษุณี

สิกขาบท	พระภิกษุ	พระภิกษุณี
ปาราชิก	๔	๘
สังฆาทิเสส	๑๓	๑๗
อนิยต	๒	-
นิสสัคคีย์	๓๐	๓๐
ปาจิตตีย์	๙๒	๑๖๖
ปาฏิเทสนีย์	๔	๘
เสขิยวัตร	๗๕	๗๕
อธิกรณสมถะ	๗	๗
รวม	**๒๒๗**	**๓๑๑**

ในส่วนของสามเณรมีสิกขาบท ๑๐ ข้อและอุบาสก อุบาสิกา มีสิกขาบท ๕ บ้าง ๘ บ้าง ตามแต่ใครจะรักษาตามกำลังของตนที่จะปฏิบัติได้ จึงกล่าวได้ว่าพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญแห่งการปกครองที่ยาวนานมากที่สุดในโลก เป็นเป็นธรรมนูญฉบับเดียวที่ไม่มีการแก้ไขหรือปรับปรุงใหม่เพื่อให้อนุวัตรตามโลก สังเกตจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่พระมหากัสสปะผู้เป็นประธานสงฆ์ได้ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่า

> "ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบทของพวกเราที่ปรากฏแก่คฤหัสถ์มีอยู่แม้พวกคฤหัสถ์ก็รู้ว่าสิ่งนี้ควรแก่พระสมณะเชื้อสายศากยบุตร สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าพวกเราจักถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสีย จักมีผู้กล่าวว่า พระสมณโคดมบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายชั่วคราว พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ยังดำรงอยู่ตราบใด สาวกเหล่านี้ยังศึกษาในสิกขาบททั้งหลายตราบนั้น เพราะเหตุที่พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ปรินิพพานแล้วพระสมณะเหล่านี้จึงไม่ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ในกาลบัดนี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่สุดแล้ว สงฆ์ไม่พึงบัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พึงสมาทานในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว นี้เป็นญัตติ"

จึงเชื่อได้ว่าพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า มีความสำคัญในการเกื้อกูลนานับปการ และเป็นหลักชัยในการปกครองคณะสงฆ์ ผดุงศาสน์ได้อย่างมั่นคงถาวร ดังที่พระพุทธองค์ทรงปรารภกับพระอานนท์ก่อนที่พระองค์จะปรินิพพานว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอมีตนเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย จงมีธรรมเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย ดูก่อนอานนท์ ธรรมวินัยใดอันเราแสดงไว้ว่า บัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยการล่วงไป

แห่งเรา" นี่ก็แสดงชัดว่าธรรมวินัยทั้งหมดเป็นเหมือนศาสดาของชาวพุทธ เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าสงฆ์สำคัญ วินัยก็สำคัญคือวินัยเป็นตัวที่ทำให้สงฆ์ดำรงอยู่ และให้สงฆ์อยู่อย่างเป็นระบบเป็นรูปแบบที่เป็นไปตามพระพุทธประสงค์นั่นเอง พระพุทธเจ้าวางกรอบพระธรรมวินัยเพื่อเป็นแบบแผนข้อวัตรปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะและทรงป้องกันภัยอันตราย อสัทธรรมที่จักเกิดขึ้นกับพุทธศาสนา พระธรรมวินัยเป็นกรอบและแนวการปฏิบัติดำรงตนให้อยู่ในขอบเขตอันเหมาะสมในสมณภาวะ เพื่อความผาสุกและความเรียบร้อยในหมู่คณะ อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์นั่นเอง และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือข้อสิกขาบทแต่ละข้อนั้นล้วนมีเหตุผลแห่งการบัญญัติทั้งนั้นไม่ว่าสิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ ก็ตามโดยการยอมรับแห่งคณะสงฆ์เป็นเสียงข้างมาก พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยโดยผ่านมติการยอมรับจากคณะสงฆ์ร่วมกัน โดยกำหนดกฎเกณฑ์ในการถือปฏิบัติ คือ ภิกษุถือข้อวัตรศีลสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ ภิกษุณีถือข้อวัตรสิกขาบท ๓๑๑ ข้อ สามเณรถือข้อวัตรสิกขาบท ๑๐ ข้อ ชีพราหมณ์ถือข้อวัตรสิกขาบท ๘ ข้อ และอุบาสก-อุบาสิกาถือข้อวัตรสิกขาบท ๕ ข้อ พระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกาทุกคนเป็นหนึ่งในองค์กรของพระพุทธศาสนา เมื่ออยู่ร่วมกันแล้วย่อมจะมีแนวทางการปฏิบัติการศึกษาเหมือนกัน และการศึกษาในพระพุทธศาสนาถือเป็นบรรทัดฐานการรองรับพระธรรมวินัยอีกอย่างหนึ่ง

๒.๑.๓ การศึกษา

การจัดการศึกษาสมัยพุทธกาลนั้น เริ่มต้นจากการที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว การศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ถือเป็นภารกิจอันสำคัญอย่างยิ่ง แต่ถึงกระนั้นก็ตาม พระภิกษุเหล่านั้นก็จะได้รับการศึกษาทั้งคดีโลกและคดีธรรมมาเสียส่วนใหญ่ตามลัทธิศาสนาที่ตนนับถือ อาทิ การศึกษาเล่าเรียนในสำนักอาจารย์ทิศาปาโมกข์ มีการเรียนไตรเพท เป็นวิชาความรู้สามประการเป็นชื่อแสดงลัทธิไสยศาสตร์ดั้งเดิมของพราหมณ์ ได้แก่ ฤคเวท ยชุรเวท และสามเวท ในปัจจุบันนี้เพิ่มอาถรรพเวท เป็นต้น

แต่ถ้าจะแยกการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาล มี ๒ ประการ คือ

๑) คันถธุระ ได้แก่ การศึกษาพระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

๒) วิปัสสนาธุระ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนกรรมฐานอันเป็นเครื่องมือหรืออุบายฝึกหัดจิตใจตนเองให้สะอาด ปราศจากอาสวะกิเลสทั้งหลาย

การศึกษาในสมัยพุทธกาลนั้น แบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ

(๑) ปริยัติ ได้แก่การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นับเป็นส่วนสำคัญโดยความเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ และการศึกษาเล่าเรียนปริยัติธรรมนั้นเป็นการศึกษาภาคทฤษฎี คือ การศึกษาเล่าเรียนธรรมวินัยให้มีความรู้พื้นฐานอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อให้เกิดความกระจ่างแจ้งว่า คำสอนของพระพุทธองค์ ที่จัดเป็นธรรมบทนั้น บทนี้ว่าด้วยเรื่องอะไร ถ้าผู้เรียนจะน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางหรือแสงประทีปแห่งชีวิต จะทำอย่างไรและเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะได้ผลอย่างไร เรียกว่า ปริยัติ การศึกษาในสมัยพุทธกาลนั้นเป็นการศึกษาแบบมุขปาฐะ คือ การท่องจำด้วยปากเปล่า

(๒) ปฏิบัติ ได้แก่ การน้อมนำเอาหลักธรรมศาสอนที่ได้เรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีแล้วนำสู่ภาคปฏิบัติจริง ๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจา ใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นำเอาหลักธรรมที่เรียนรู้แล้วนั้นมาเป็นแนวทางหรือบันทัดฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะของตน เรียกว่า ปฏิบัติ

(๓) ปฏิเวธ ได้แก่ ผลของการปฏิบัติธรรมนั้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยบุคคล ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ซึ่งทำให้ยกฐานะจากปุถุชนธรรมดาขึ้นเป็นพระอริยบุคคล การบรรลุธรรมชั้นนั้นๆ ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัตินั้น ไม่มีใครมายกย่องหรือแต่งตั้งให้ ฐานะหรือตำแหน่งแห่งพระอริยเจ้านั้นไม่มีการแต่งตั้งให้ จะรู้ได้ด้วยตนเอง เรียกว่า ปฏิเวธ

สรุปว่า การศึกษาในพระพุทธศาสนากล่าวโดยรวมมี ๒ อย่าง คือ คันถธุระ และวิปัสสนาธุระ คันถธุระ คือ การศึกษาภาคทฤษฎีในวิชาการต่างๆ กล่าวคือ เรียนจากครู ดูจากตำรา สดับปาฐะนั่นเอง ส่วนวิปัสสนาธุระ คือการศึกษาภาคปฏิบัติจากผลการเรียนรู้แล้วนำมาปฏิบัติให้เกิดมรรคผลรู้แจ้งในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ตามกระบวนคือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ฉะนั้น การศึกษาจึงทำให้คนมีความรู้ฉลาดรู้ทันคน รู้ทันเหตุการณ์ โดยเฉพาะการศึกษาในพระพุทธศาสนาถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งผู้มีการศึกษาคือผู้เจริญ การศึกษาเป็นกระบวนรองรับคนให้มีศักยภาพสูง สามารถทำการเผยแผ่สั่งสอนคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงความรู้ทุกสรรพศาสตร์แล้วนำศาสตร์แห่งความรู้เหล่านั้น มาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความรู้นั่นเอง

๒.๑.๔ การเผยแผ่

การเผยแผ่ธรรมในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์ทรงให้วิธีการเผยแผ่โดยอาศัยสภาพสิ่งแวดล้อม บุคคล และวัตถุสิ่งของ รวมถึงหมู่คณะ จารีตประเพณี สามัญสำนึกอุปนิสัย และระดับภูมิปัญญาของผู้ฟังว่าอยู่ระดับไหนควรฟังธรรมเบาหรือหนัก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการเผยแผ่อย่างสุขุมคัมภีรภาพ อธิบายให้คนฟังได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ชักจูงให้คนฟังได้สนใจอยากจะฟังมีจิตใจคล้อยตามรสแห่งพระธรรมเทศนามากยิ่งขึ้น สอนให้คนฟังเกิดความมั่นใจในผลแห่งสัมมาปฏิบัติมีความอุตสาหะที่จะกระทำความดียิ่งๆ ขึ้น และต้องการให้ทุกคนที่ฟังธรรมของพระองค์มีความสุข ไม่เบื่อในการฟังธรรม ไม่เบื่อในกองบุญบุญกุศล และมีใจที่รักจะประพฤติตามคำสอนของพระองค์อย่างเต็มใจ เพราะคำสอนสั่งของพระองค์เป็นเหมือนเปิดภาชนะที่คว่ำให้หงาย เหมือนเปิดของที่ปิด เหมือนจุดประทีปในที่มืด เหมือนการชี้ทางแก่ผู้หลงทาง

ด้วยพระจริยาวัตรอันงดงามของพระองค์ในการเผยแผ่ ซึ่งมีความไพเราะในเบื้องต้น ไพเราะในท่ามกลาง และงามในที่สุด พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคนั้นของพระพุทธองค์ว่า พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาเริ่มต้นด้วยปรัชญาพื้นฐาน คือมีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีงาม และมีปัญญา คือ โยนิโสมนสิการ เป็นคุณสมบัติพระนักเผยแผ่ คุณสมบัติภายนอก คือ บุคลิกภาพ และคุณสมบัติภายใน คือ คุณธรรมต่าง ๆ พอสรุปได้ดังนี้

บุคลิกภาพ นั้นหมายถึง บุคลิกภาพของพระองค์ มีพระวรกายที่งดงาม มีพระสุรเสียงไม้ม นำจิตใจเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งศรัทธาปสาทะทุกประการ กล่าวคือ ทรงมีพระมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ และอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ มีพระวรกายสง่างามอย่างที่มีผู้ชมว่า "พระสมณโคดม มีพระรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส พระฉวีวรรณ ผุดผ่องยิ่งนัก วรรณะและพระสรีระดุจดังพรหม น่าดูน่าชม นักหนา" ทรงมีพระสุรเสียงไพเราะ พระวาจาสุภาพสละสลวย อย่างคำชมของจังกีพราหมณ์ที่ว่า "พระสมณโคดม มีพระวาจาไพเราะ รู้จักตรัสถ้อยคำได้งดงาม มีพระวาจาสุภาพ สละสลวย ไม่มีโทษ ยังผู้ฟังให้เข้าใจเนื้อความได้ชัดแจ้ง" และคำกล่าวชมของอุตรมาณพที่ว่า "พระสุรเสียงที่เปล่งก้อง จากพระโอษฐ์นั้นประกอบด้วยคุณลักษณะ ๘ ประการ คือ แจ่มใส ๑ ชัดเจน ๑ นุ่มนวล ๑ ชวนฟัง ๑ กลมกล่อม ๑ ไม่พร่า ๑ ซึ้ง ๑ ก้องวาน ๑" ทรงมีอากัปกิริยามารยาทงดงามทุกอย่างทั้งดงามน่าเลื่อมใสเรียบ แต่สมบัติผู้ดี พร้อมไปด้วยความองอาจ ความสง่างาม ความสงบเยือกเย็น การแสดงธรรมของพระพุทธองค์ นอกจากแจ่มแจ้งด้วยสัจธรรมแล้วยังก่อให้เกิดความรู้สึกเพลิดเพลินสุขใจชวนให้อยากฟัง อยากอยู่ใกล้ชิดพระองค์อยู่เสมอ และพระพุทธองค์ทรงมีคุณธรรม ที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลในการเผยแผ่ ประกอบด้วย

พระปัญญาคุณ ที่เกี่ยวกับงานสอนด้วยกำลัง คือ พระทศพลญาณ คือ ทรงมีพระญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคตที่ทำให้พระองค์สามารถบันลือสีหนาท ประกาศพระศาสนา ได้มั่นคงจะแสดงความหมายที่เป็นพุทธคุณแท้ ปฏิสัมภิทา คือ ปัญญาแตกฉานในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าด้านอรรถปฏิสัมภิทา คือความเข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของถ้อยคำหรือข้อธรรมต่างๆ สามารถแยกแยะได้โดยพิสดาร แม้ว่าข้อธรรมต่างๆ ก็เกี่ยวโยงเชื่อมโยงให้แยกแยะให้เห็นรูปธรรมที่ชัดเจน ในด้านธรรมปฏิสัมภิทา ความเข้าใจแจ่มแจ้งในถ้อยคำหรือข้อธรรมต่างๆ สามารถจับใจความคำอธิบายโดยพิสดารมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ ในด้านนิรุตติปฏิสัมภิทา ความรู้แตกฉานในภาษาต่างๆ และรู้จักถ้อยคำขี้แจงแสดงอรรถและธรรมให้คนอื่นเข้าใจ และในด้านปฏิภาณปฏิสัมภิทา ความมีไหวพริบ สามารถเข้าใจคิดเหตุผลได้เหมาะสม

พระวิสุทธิคุณ ความบริสุทธิ์เป็นพระคุณสำคัญยิ่งนักที่จะทำให้ประชาชนเชื่อถือและเลื่อมใส. ในพระพุทธองค์ ความบริสุทธิ์สามารถแยกได้ดังนี้ คือ พระองค์เองเป็นผู้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง ไม่กระทำความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่มีเหตุที่ใครจะยกขึ้นตำหนิได้ ทรงทำได้อย่างที่สอน คือ สอนเขาอย่างไร ก็ทรงปฏิบัติอย่างนั้น อย่างพระพุทธพจน์ที่ว่า ตถาคตพูดอย่างใดก็ทำอย่างนั้น จึงเป็นตัวอย่างที่ดี และให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในคำสอนของพระพุทธองค์ ทรงมีความบริสุทธิ์พระทัยในการสอน ทรงสอนผู้อื่นด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่เขาอย่างเดียว ไม่มีพระทัยเคลือบแคลงและหวังผลประโยชน์จากคนอื่นมาเป็นของตนเอง

พระกรุณาคุณ อาศัยพระมหากรุณาธิคุณ พระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จออกประกาศพระศาสนา โปรดสรรพสัตว์ ทำพระปัญญาคุณและพระบริสุทธิ์คุณให้ปรากฏอย่างเด่นชัด เพราะทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นประโยชน์แก่ชาวโลกทั้งนั้น พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์เพื่อให้หลุดพ้นความทุกข์ โดยไม่เห็นแก่ความทุกข์ลำบากเหนื่อยยากของพระองค์เอง ซึ่งพระพุทธองค์ทรงมีคุณสมบัติของผู้สอน

ได้แก่ กัลยาณธรรม (องฺ.สตฺตก. ๒๓/๓๗/๕๗) จริยธรรมของผู้ที่ทำการเผยแผ่ และบุคลิกภาพ ควรมีลักษณะดังนี้ คือ

- ปิโย น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง
- ครุ น่าเคารพ คือมีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะ ก่อให้เกิดความอบอุ่นใจ
- ภาวนีโย น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่ยกย่องน่าเอาอย่าง ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาได้
- วัตตา รู้ชี้แจงเหตุให้ได้ผล โดยอาจจะเลือกใช้วิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่างๆ เพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจ
- วจนักขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับคำโต้ถาม คำล่วงเกิน ตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนได้ไม่เบื่อหน่าย แม้ถูกต่อต้านสัทธิภายนอกมาขัดขวางต่องานเผยแผ่
- คัมภีรัญจ กถัง กัตตา สามารถอธิบายหลักธรรมที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจ นักเผยแผ่ที่ดีจะต้องมีความรู้ในศาสตร์หลาย ๆ อย่างรวมกันและต้องฉลาดที่จะต้องประยุกต์ให้เหมาะสมกับรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดผู้ฟังได้เกิดปัญญาศรัทธาขึ้น
- โน จัฏฐาเน นิโยเชย ไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพุทธดำรัส แต่ต้องรู้จักชักจูงแนะนำในทางที่ถูกต้องเหมาะสม

พระมหากรุณาธิคุณที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ชาวโลก คือ พุทธจริยาวัตรหรือพุทธกิจประจำวันของพระพุทธองค์นั่นเอง เพื่อประโยชน์แห่งความสุขของมหาชน พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจตามลำดับ ดังนี้

ปุเรภัตตกิจ พุทธกิจภาคเช้าหรือภาคก่อนอาหารเช้า คือ หลังจากที่ตื่นจากพระบรรทมแต่เช้ามืด ก็เสด็จออกบิณฑบาต เสวยแล้ว ก็แสดงธรรมให้ประชาชนได้ฟัง

ปัจฉาภัตตกิจ พุทธกิจภาคบ่ายหรือหลังจากการฉันอาหาร แสดงโอวาทแก่พวกพระภิกษุสงฆ์และแสดงธรรมโปรดประชาชน

ปุริยามกิจ พุทธกิจยามที่ ๑ (ของราตรี) หลังจากพุทธกิจภาคกลางวันเสร็จแล้ว พักผ่อนอิริยาบถเล็กน้อยก็ตอบปัญหาบ้างเสวนาธรรมบ้าง แสดงธรรมบ้างกับพวกภิกษุสงฆ์ที่มาเฝ้า

มัชฌิมยามกิจ พุทธกิจในมัชฌิมยาม เมื่อพระสงฆ์แยกย้ายไปทรงใช้เวลาที่สองตอบปัญหาพวกเทพทั้งหลายที่มาเฝ้า

ปัจฉิมยามกิจ พุทธกิจในปัจฉิมยามนี้ แบ่งเป็น ๓ ระยะ คือ ระยะแรก เสด็จดำเนินจงกรมเพื่อให้พระวรกายได้ผ่อนคลาย ระยะที่ ๒ เสด็จเข้าพระคันธกุฎี ทรงพระบรรทมสีหไสยาสน์อย่างมีพระสติสัมปชัญญะ ระยะที่ ๓ ประทับนั่งพิจารณาสอดส่องเลือกสรรว่า ในวันต่อไปมีบุคคลผู้ใดที่ควรเสด็จไปโปรดโดยเฉพาะเป็นพิเศษ เมื่อทรงกำหนดพระทัยไว้แล้ว ก็จะเสด็จไปโปรดในภาคพุทธกิจที่ ๑ แนวนัยที่ทรงปฏิบัติเป็นประจำวันไม่เคยขาดตามระยะเวลาแห่งพุทธกิจที่พระองค์ทรงปฏิบัติ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ในขณะนั้นได้เจริญรุ่งเรืองยิ่งนัก เป็นที่ยอมรับของพุทธบริษัทสี่ ด้วยหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงใช้เหมาะสมกับบุคคล และพระพุทธ

องค์เองทรงคัดสรรหลักธรรมอย่างหยาบอย่างละเอียดให้แก่ผู้ที่เหมาะ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเปรียบสติปัญญาของแต่ละบุคคลแตกต่างกันไป เหมือนดอกบัว ๔ เหล่า คือ

๑) บุคคลผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลันแต่พอยกหัวข้อธรรมะขึ้นแสดงเท่านั้น เรียกว่า อุคฆฏิตัญญู เทียบกับบัวพ้นน้ำ แต่พอรับสัมผัสรัศมีพระอาทิตย์ก็จะบาน ณ วันนั้นได้

๒) บุคคลผู้สามารถรู้เข้าใจได้ ต่อเมื่อท่านอธิบายความพิสดารออกไป เรียกว่า วิปจิตัญญู เทียบกับบัวปริมน้ำ จักบานในวันรุ่งขึ้น

๓) บุคคลผู้พอจะหาทางคอยชี้แนะนำให้วิธีการยักเยื้องให้เข้าใจต่อ ๆ ไป เรียกว่า ไนยยะ เทียบกับบัวงามใต้พื้นน้ำจักบานในวันต่อๆ ไป

๔) บุคคลผู้อับปัญญา มีดวงตามืดมิด ยังไม่สามารถบรรลุคุณวิเศษได้ในชาตินี้ เรียกว่า ปทปรมะ เทียบกับบัวจมใต้น้ำที่เป็นภักษาแห่งปลาและเต่า

ถึงกระนั้นก็ตาม พระพุทธองค์ทรงทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งด้วยพระองค์เองและทรงส่งพระสาวกเผยแผ่พระพุทธศาสนาสัจธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไปยังมวลหมู่มนุษย์เพื่อประโยชน์ของมหาชนโดยที่พระพุทธองค์เองทรงเป็นแม่แบบให้เหล่าอริยสาวกได้ปฏิบัติเอาเยี่ยงอย่าง ทำให้พระพุทธศาสนาในขณะนั้นแผ่ขยายรุ่งเรืองกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธองค์ทรงวางตัวบุคคลมอบอำนาจตำแหน่งความชำนาญแก่พระอริยสาวกของพระองค์เองแล้ว อาทิ ทรงมอบตำแหน่งแห่งเสนาบดีกองทัพธรรมแก่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ เป็นอัครสาวกฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา นับว่าเป็นวิสัยทัศน์แห่งพระปรีชาญาณยิ่งนัก ได้พระอัครสาวกทั้งสองตลอดถึงพระอริยาสาวกอีกหลายรูปช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่พระพุทธองค์ก็มิได้ทรงวางภาระเสียทีเดียว ได้แนะวิธีการในการเผยแผ่อย่างมีคุณภาพ ถือว่าเป็นสีลาการสอนการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้แสดงไว้ ดังนี้

(๑) สันทัสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูให้เห็นกับตา

(๒) สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตามและยอมรับแล้วนำไปปฏิบัติ

(๓) สมุตเตชนา เร้าใจให้แกล้วกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะให้เกิดความเพียร

(๔) สัมปหังสนา ชโลมใจให้แช่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ทรงมีเทคนิควิธีการสอนแบบถามตอบเพื่อทำความเข้าใจและมีความหมายต่อผู้ฟัง คือ

๑) แบบสากัจฉา หรือสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้ในเมื่อมีผู้เข้าเฝ้า หรือทรงพบนั้นยังไม่ได้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรม พระพุทธองค์ก็ทรงปฏิสันถารด้อนรับด้วยพระสุรเสียงเป็นการปุจฉาสนทนาธรรมร่วมกันเป็นอย่างกันเอง นับว่าเป็นเทคนิคการสร้างความสบายใจแก่ผู้สนทนาด้วย

๒) แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้พระพุทธองค์ทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมแบบประจำวันหรือในวันสำคัญ และผู้คนเหล่านั้นล้วนแต่เป็นคนนับถือพระรัตนตรัยอยู่แล้ว และพอที่จะซาบซึ้งพระธรรมวินัยอยู่ เพียงแต่ต้องการสร้างเสริมปัญญาตามรู้รสแห่งพระธรรมเทศนามากยิ่งขึ้น

แต่ถ้าในหมู่คณะนั้นจะมีผู้ที่จะตรัสรู้หรือรู้ธรรมเป็นพิเศษพระพุทธองค์ก็ทรงส่งกระแสแห่งพระธรรมเทศนาที่เจาะจงบุคคลนั้นอย่างอัศจรรย์ยิ่งของพระพุทธองค์

๓) แบบถามตอบ ผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่นๆ บ้างก็ถามเพื่ออยากรู้ความเป็นจริงแห่งชีวิต บางกลุ่มก็ต้องการลองภูมิปัญญาของพระพุทธองค์บ้าง นับเป็นเรื่องหนักใจอย่างมนุษย์ปุถุชนอย่างเราที่จะหยั่งรู้ปัญหาเหล่านั้นได้ แต่ว่าพระพุทธองค์ทรงรู้ทุกปัญหาว่าเป็นปัญหาประเภทไหนอย่างไร ซึ่งการตอบปัญหาท่านได้แยกไว้ตามลักษณะวิธี ๔ ประการ คือ (องฺ จตุกฺก. ๒๑/๔๒/๗๐)

(๑) เอกังสพยากรณียปัญหา ปัญหาที่พึงตอบตรงไปตรงมาอย่างตายตัว ถามอย่างไรก็ตอบไปอย่างนั้น

(๒) ปฏิปุจฉาพยากรณียปัญหา ปัญหาที่พึงย้อนถามแล้วจึงแก้หรือตอบปัญหาที่ถาม

(๓) วิภัชชพยากรณียปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกความตอบเป็นกรณี ๆ ไป เพื่อให้ตรงกับจริตของผู้ถาม

(๔) ฐปนียปัญหา ปัญหาที่ไม่ควรตอบหรือยับยั้งเสีย หรือเป็นปัญหาที่ไร้ประโยชน์ พระองค์ก็ไม่ตอบหรือไม่อรรถาธิบายต่อไป

การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เพราะว่าการยกตัวอย่างประกอบคำอธิบายและการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจง่ายและชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทำให้เห็นรูปธรรมที่ชัดเจน เกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การสอนมีรสยิ่งขึ้น เช่น เมื่อจะอธิบายให้เห็นว่า คนมีความปรารถนาดี ก็เล่านิทานชาดก ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงอุทาหรณ์ยกนิทานมาประกอบปรากฏอยู่ทั่วไป ดังที่ปรากฏเฉพาะคัมภีร์ชาดก ก็มีนิทานชาดกถึง ๕๔๗ เรื่อง

การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยแนวนัยแห่งนามธรรมให้เป็นรูปธรรม เพื่อช่วยให้เพิ่มน้ำหนักมากยิ่งขึ้น เช่น “ภูเขาศิลาล้วน เป็นแท่งทึบ ย่อมไม่หวั่นไหวด้วยแรงลม ฉันใดบัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะคำนินทาและสรรเสริญ ฉันนั้น” (ขุ.ธ. ๒๕/๘๑/๕๓)“คนผู้เรียนรู้น้อย ย่อมแก่ลงเหมือนโคถึกเนื้อของเขาเจริญขึ้น แต่ปัญญาหาเจริญไม่” การใช้อุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุด มากกว่ากลวิธีอื่นใด

การใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาล ยังไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่างๆ ไม่เหมือนในยุคปัจจุบันนี้ที่มีเครื่องมืออุปกรณ์พร้อมทุกอย่าง ดังนั้น พระพุทธองค์ก็ทรงใช้อุปกรณ์ที่ใกล้ตัวมากที่สุด

การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ดังเช่นตอนที่พระพุทธเจ้าทรงเยียวยารักษาภิกษุผู้ไม่สบาย พระพุทธองค์ทรงจัดการทำความสะอาด ให้นอนเรียบร้อย แล้วจึงประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามเรื่องนั้น และตรัสตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ผู้ใดเล่าจะพยาบาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจักพยาบาล ผู้ใดจะพึงอุปัฏฐากเรา ขอให้ผู้นั้นพยาบาลภิกษุอาพาธเถิด”

การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นการประกาศพระศาสนาให้แผ่ขจรกระจายไปสู่อารยะประเทศน้อยใหญ่ พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาตราบทุกวันนี้เพราะอาศัยการเผยแผ่ การเผยแผ่จึงเป็นหัวใจสำคัญของการประกาศพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้แล้ว ทรงประกาศพระพุทธศาสนาโดยส่งพระสาวกสู่อาณาจักรน้อยใหญ่เพื่อเผยแผ่หลักธรรมคำสอนโดยมีเป้าหมายเพื่อประกาศพระพุทธศาสนา สร้างบุคลากรของพระพุทธศาสนา ชี้ทางคนเห็นผิดให้เห็นถูก พระพุทธเจ้าคัดเลือกบุคคล สถานที่ หลักธรรมที่เหมาะแก่วิสัยของคนนั้น ๆ ให้ชี้ชัด นำให้ปฏิบัติ มอบภาระหน้าที่ในการเผยแผ่แก่พระสาวกนั่นหมายถึง การมอบภาระหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยให้ถือปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมนำการปกครอง

๒.๒ การปกครองคณะสงฆ์สมัยหลังพุทธกาล

หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานไปแล้ว ทำให้เหล่าพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นพระเสขะบุคคลต่างก็พากันเศร้าโศก ไม่มีสมาธิที่จะปฏิบัติธรรมพากเพียรในการศึกษาธรรมของพระองค์ ดุจเช่นกับบุตรผู้ขาดบิดามารดา บรมครูของตนสิ้นไปก็เหมือนกับกำลังใจที่จะทำความดีหมดสิ้นไปด้วย ในช่วงที่ประชุมเพลิงพระบรมสารีระศพของพระพุทธเจ้านั้น ได้ก็มีพระภิกษุผู้เฒ่ารูปหนึ่งชื่อว่าสุภัททะ ได้กล่าวทักท้วงห้ามไม่ให้โศกเศร้าโศกหาพระองค์ผู้เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานไปแล้วนั่น ให้พวกภิกษุทั้งหลายดีใจกับการจากไปของพระพุทธเจ้า เศร้าโศกทำไม ควรดีใจที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว เมื่อสมัยก่อนเราจะทำจะพูดจะคิดอะไรก็ไม่ได้เป็นอิสระแห่งตนเอง กระทำความผิดพลาดอะไร ๆ ก็มักถูกตำหนิติเตียน โดยใจความว่า "พอที่เถิด พวกท่านอย่าโศกเศร้า อย่าคร่ำครวญเลย พวกเรารอดพ้นดีแล้วจากพระมหาสมณะรูปนั้นที่คอยจ้ำจี้จำไชพวกเราอยู่ว่า สิ่งนี้ควรแก่เธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่เธอ บัดนี้พวกเราปรารถนาสิ่งใด ก็จักทำสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใด ก็จักไม่ทำสิ่งนั้น" (ว.จู. ๗/๔๗๗/๓๓๖)

ฝ่ายพระมหากัสสปะได้ยินถ้อยคำอย่างนั้น มีความรู้สึกเป็นห่วงต่อภัยพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งนัก จึงปรารภขอมติต่อที่ท่านกลางสงฆ์ว่า พวกเราควรทำสังคายนาธรรมวินัยกันเถิด ภายหน้าสภาวะมิใช่ธรรมจะรุ่งเรือง ธรรมจะเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจะรุ่งเรือง วินัยจะเสื่อมถอย ภายหน้าอธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลัง อวินัยวาทีบุคคลจะมีกำลัง วินัยวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลังลง เพราะมองนัยที่พระองค์มิได้มอบอำนาจแห่งการปกครองให้แก่ใครเลย ดังพุทธพจน์ที่ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า "ดูกรอานนท์ ธรรมวินัยใดที่เราแสดงบัญญัติไว้แก่พวกเธอ ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลายเมื่อเราสิ้นไป" (ที.ม. ๑๐/๒๑๖/๑๖๔)

๒.๒.๑ การทำสังคายนาครั้งที่ ๑

การทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ทำเมื่อพุทธศักราชที่ ๑ หลังจากพุทธบรินิพพานแล้วได้ ๓ เดือน ทำที่สัตตบรรณคูหา ใกล้กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ประเทศอินเดีย พระมหากัสสปะเถระเป็นประธาน ดำเนินการทำสังคายนา และพระมหากัสสปะสวดขอให้สงฆ์สมมติตัวท่านเองเป็นผู้สอบถามธรรมวินัย ให้พระอุบาลีเป็นผู้ตอบข้อซักถามเกี่ยวกับวินัย และสมมติตัวท่านเองเป็นผู้ถามข้อหลักธรรมแล้วให้

หนังสืออ้างอิง
(REFERNCE BOOK)
ให้ใช้เฉพาะในห้องสมุดเท่านั้น

พระอานนท์เป็นผู้ตอบข้อซักถามหลักธรรม ในการทำสังคายนาครั้งนั้น มีพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ กระทำ ๗ เดือน จึงสำเร็จ โดยมีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นผู้อวยความอุปถัมภ์ตลอดการทำสังคายนาครั้งที่ ๑

การทำสังคายนาครั้งที่ ๑ นี้ ได้เริ่มต้นสังคายนาพระวินัยเป็นเบื้องต้น เพราะถือว่าวินัยก็คือ อายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยคงอยู่พระศาสนาก็ชื่อว่ายังคงอยู่ โดยที่พระมหากัสสปะเป็นผู้ซักถามพระวินัยแล้วพระอุบาลีเป็นผู้ตอบส่วนพระธรรมนั้นพระอานนท์เป็นผู้ตอบ

หลังจากนั้น พระอานนท์ได้เสนอให้ที่ประชุมรับทราบถึงพระบรมพุทธานุญาตที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า ดูก่อนอานนท์เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว สงฆ์ยังหวังอยู่จะพึงถอนสิกขาบทเล็กน้อยก็ได้ (ว.จู. ๗/๔๔๑/๓๔๒) และด้วยสาเหตุที่พระอานนท์ยกประเด็นขึ้นมาบอกกล่าวเท่านั้น ทำให้เหล่าพระอรหันต์ บางรูปทำการปรึกษาหารือว่าอะไรคือสิกขาบทเล็กน้อย แล้วจะกำหนดบทไหนอย่างไรที่จะพึงเพิกถอนได้บ้าง หลังจากที่มีความคิดแตกต่างกันไปนานาประการจนหาที่สุดแห่งข้อยุติมิได้ เพื่อป้องกันวาทะของบุคคลนอกศาสนากล่าวได้ว่า สิกขาบทที่พระสมณโคดมทรงบัญญัติขึ้นอยู่ตราบเท่าที่พระองค์ทรงมีชีวิตอยู่เท่านั้น จะมีระยะยาวเหมือนควันไฟที่จางหายไปง่าย สิ้นพระองค์ก็เหมือนสิ้นทุกอย่าง ดังนั้น พระมหากัสสปะผู้เป็นประธานสงฆ์จึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่า

> "ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบทของพวกเราที่ปรากฏแก่คฤหัสถ์มีอยู่แม้พวกคฤหัสถ์ก็รู้ว่าสิ่งนี้ควรแก่พระสมณะเชื้อสายศากยบุตร สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าพวกเราจักถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสีย จักมีผู้กล่าวว่า พระสมณโคดมบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายชั่วคราว พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ยังดำรงอยู่ตราบใด สาวกเหล่านี้ยังศึกษาในสิกขาบททั้งหลายตราบนั้น เพราะเหตุที่พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ปรินิพพานแล้วพระสมณะเหล่านี้จึงไม่ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ในกาลบัดนี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่สุดแล้ว สงฆ์ไม่พึงบัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พึงสมาทานประพฤติในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว นี่เป็นญัตติ" (ว.จู. ๗/๔๔๒/๒๔๒)

พระมหากัสสปะยังได้สวดซ้ำและถามสงฆ์ว่า การไม่บัญญัติสิ่งไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพฤติในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว ชอบแก่ผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นิ่ง ไม่ชอบใจแก่ผู้ใด ขอผู้นั้นพึงพูด ผลปรากฏว่าไม่มีใครพูดอะไรเลยทุกรูปนิ่งเงียบ ในที่สุดเมื่อไม่มีใครคัดค้านเลย พระมหากัสสปะจึงใช้อำนาจสงฆ์ทั้งหมดให้สงฆ์ยอมรับข้อมติดังกล่าว จึงสวดสรุปว่า สงฆ์ไม่บัญญัติสิ่งไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพฤติในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้ เมื่อปัญหาเกี่ยวกับสิกขาบทข้อเล็กน้อยจบลงเท่านั้น พระเถระหลายรูปต่างมีความคิดเห็นเช่นเดียวกันว่า พระอานนท์ต้องอาบัติทุกกฎ ๕ สถานคือ

๑) ไม่ทูลถามให้ชัดเจนว่า สิกขาเล็กน้อยคืออะไรบ้าง
๒) เหยียบผ้าอาบน้ำฝนของพระพุทธเจ้า
๓) ปล่อยให้สตรีกวายบังคมพระสรีระศพก่อน
๔) ไม่ทูลวิงวอนให้พระพุทธเจ้าให้ทรงมีอายุต่อไป
๕) ดำเนินการให้สตรีบวชในพระบวรพุทธศาสนา

พระอานนท์ยินดีน้อมรับอาบัติเหล่านั้นด้วยความเกรงใจพระเถระ และได้ชี้แจงข้อสงสัยที่ตนต้องทำไปเพราะเหตุผล คือ

๑) ระลึกไม่ได้
๒) เหยียบผ้าอาบน้ำฝนด้วยความเคารพ
๓) สตรีไม่ควรอยู่ในเวลาดึกมืด
๔) ถูกมารดลใจ
๕) พระนางปชาบดีเป็นผู้ทรงคุณูปการต่อพระพุทธองค์อย่างยิ่ง

ด้านพระปุราณะพร้อมด้วยพระภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ท่องเที่ยวไปในทักษิณาคิรีชนบทไปพักอยู่ที่วัดเวหุวัน ในกรุงราชคฤห์ ได้ทราบข่าวพระมหาเถระได้ทำสังคายนาโดยมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน และพระเถระเหล่านั้นก็บอกว่าขอให้ท่านรับรองข้อที่ทำสังคายนาครั้งนี้ด้วย นับว่าเป็นประเด็นน่าสนใจกล่าวคือมีความแตกแยกแนวความคิดเห็นกันบ้างแล้ว เพราะพระปุราณะ ตอบว่าพระธรรมวินัยเป็นอันพระเถระทั้งหลายสังคายนาดีแล้ว แต่ยังมีบางสิกขาบทที่ผมได้รับฟังมาจากพระผู้มีพระภาคเจ้าต่อพระพักตร์ ข้าพเจ้าก็จะถือข้อปฏิบัติอย่างนั้น คือจะปฏิบัติตามได้ยินได้ฟังมา คือ

๑) การเก็บสิ่งของมีเกลือ น้ำมัน ข้าวสาร เป็นต้นไว้ภายในที่อยู่
๒) การปรุงอาหารภายในที่อยู่
๓) การปรุงอาหารด้วยตนเอง
๔) การหยิบสิ่งของที่ยังไม่ได้รับประเคน
๕) สิ่งของที่นำมาจากที่นิมนต์
๖) สิ่งของที่รับประเคนไว้ก่อนถึงเวลาฉัน
๗) สิ่งของที่เกิดในป่า
๘) สิ่งของที่เกิดในสระ (วิ.ม. ๕/๒๗๔-๒๗๕/๗๐-๗๑)

สรุปการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ทำที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างเขาเวภารบรรพต ใกล้กรุงราชคฤห์ โดยองค์อุปถัมภ์คือพระเจ้าอชาตศัตรู มีพระมหากัสสปเถระได้รับเลือกเป็นประธาน และเป็นผู้ซักถามพระธรรมวินัย พระอุบาลีเถระเป็นผู้ตอบข้อซักถามทางพระวินัย พระอานนท์เถระเป็นผู้ตอบข้อซักถามทางพระธรรม มีพระอรหันต์เข้าประชุมเป็นสังคีติการกสงฆ์ หรือสงฆ์ผู้เป็นคณะกรรมการทำสังคายนา จำนวน ๕๐๐ รูป ใช้ระยะเวลา ๗ เดือน จึงสำเร็จ

๒.๒.๒ การทำสังคายนาครั้งที่ ๒

การสังคายนาครั้งที่ ๒ กระทำที่วาลิการาม เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี พระยสะกากัณฑกบุตร เป็นผู้ชักชวนพระเถระที่เป็นผู้ใหญ่เห็นแก่พระธรรมวินัยร่วมมือในการนี้ พระสงฆ์ประชุมกัน ๗๐๐ รูป กระทำอยู่ ๘ เดือนจึงแล้วเสร็จ สังคายนาครั้งนี้กระทำภายหลังที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๑๐๐ ปี โดยมีพระเรวตะ เป็นผู้ถาม พระสัพพกามี เป็นผู้แก้ปัญหา พระเจ้ากาลาโศกราชทรงอุปถัมภ์ ในการทำสังคายนาครั้งนี้ มีพระภิกษุพวกวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลี แสดงวัตถุ ๑๐ ประการ (ซึ่งมีความผิดจากพระวินัย) ว่า เป็นของควรหรือถูกต้องตามธรรมวินัย (วิ.จู. ๗/๔๕๐/๔๐๐) คือ

๑) สิงคิโลณกัปปะ คือ เก็บเกลือในเขาสัตว์ (เขนง) เอาไว้ฉันกับอาหารได้ (ความจริง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะเมื่อเก็บไว้ค้างคืนแล้วนำมาปนกับอาหาร อาหารนั้นก็เหมือนค้างคืนด้วย)

๒) ทวังคุลกัปปะ คือ ตะวันชายไปแล้ว ๒ นิ้ว ฉันอาหารได้ (ความจริง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันอาหารในเวลาวิกาล คือเที่ยงไปแล้ว)

๓) คามันตรกัปปะ คือภิกษุฉันอาหารในที่นิมนต์จนบอกพอไม่รับอาหารที่เขาเพิ่มเติมแล้วคิดว่าจะเข้าบ้าน ฉันอาหารที่ไม่เป็นเดนได้ (ความจริงไม่ได้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์)

๔) อาวาสกัปปะ คือ ภิกษุอยู่ในสีมาเดียวกัน ทำอุโบสถแยกกันได้ (ความจริงไม่ได้ต้องอาบัติทุกกฎ)

๕) อนุมติกัปปะ คือ สงฆ์ยังมาประชุมไม่พร้อมกันแต่ครบจำนวนพอจะทำกรรมได้ ก็ควรทำไปก่อนได้ แล้วขออนุมัติหรือความเห็นชอบจากภิกษุผู้มาทีหลัง (ความจริงไม่ได้ ไม่ควร)

๖) อาจิณณกัปปะ คือ เรื่องอุปัชฌายะอาจารย์เคยประพฤติมาแล้วใช้ได้ (ความจริงถ้าถูกก็ใช้ได้ ถ้าผิดก็ใช้ไม่ได้)

๗) อมถิตกัปปะ คือ นมสดที่แปรแล้ว แต่ยังไม่เป็นนมส้ม ภิกษุฉันในที่นิมนต์ จนบอกไม่รับอาหารที่เขาถวายเพิ่มให้แล้วคงดื่มนมนั้นได้ (ความจริงไม่ได้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์)

๘) ชโลคี คือ น้ำเมาอย่างอ่อนที่มีรสเมาเจืออยู่น้อย ไม่ถึงกับจะทำให้เมา ควรดื่มได้ (ความจริงไม่ควร)

๙) อทสกนิสีทนะ คือ ผ้าปูนั่งที่ไม่มีชาย ควรใช้ได้ (ความจริงไม่ควร)

๑๐) ชาตรูปรชตะ คือ ทองเงิน ควรรับได้ (ความจริงไม่ควร ถ้ารับ ต้องอาบัติปาจิตตีย์)

พวกภิกษุวัชชีบุตรเอาถาดใส่น้ำ เที่ยวเรี่ยไรเงินพวกอุบาสกที่มาในวันอุโบสถ เพื่อเป็นค่าบริขารของพระสงฆ์ พระยสกากัณฑกบุตร ซึ่งเป็นพระมาจากที่อื่น กล่าวห้ามอุบาสกเหล่านั้นว่าไม่ควรให้แต่เพราะไม่รู้วินัย เขาจึงให้ไปตามที่เคยให้มา ตกกลางคืนภิกษุเหล่านั้นแบ่งเงินกันแล้วเฉลี่ยมาให้ พระยสกากัณฑกบุตร ท่านปฏิเสธ ก็เลยพากันโกธรมาก หาว่าท่านด่าอุบาสกเหล่านั้น จึงประชุมกันลงปฏิสารณียกรรม คือ ให้ไปขอขมาชาวบ้าน พระยสกากัณฑกบุตร จึงอ้างวินัยว่า จะต้องมีพระเป็นหมู่ไปด้วย ๔ รูป เมื่อภิกษุวัชชีบุตรสวดประกาศแต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งมอบให้ไปแล้ว พระยสกากัณฑกบุตร ก็เข้าไปหาอุบาสกเหล่านั้น ชี้แจงข้อที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้หลายแห่งหลายสถานที่ เกี่ยวกับเครื่องเศร้าหมองของสมณพระพราหมณ์ ๔ ประการ โดยยกอ้างหลักฐานว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า

ประทับอยู่ ณ พระเชตวันวิหาร พระผู้มีพระภาค รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า "ภิกษุทั้งหลาย สิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ มัวหมอง ไม่ส่องแสง ไม่สว่างไม่รุ่งเรือง ๔ ประการ (วิ.จู. ๗/๔๔๗/๓๙๕–๓๙๖) คือ

๑) เมฆเป็นสิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ มัวหมองไม่ส่องแสงไม่รุ่งเรือง

๒) หมอกเป็นสิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์มัวหมองไม่ส่องแสง ไม่รุ่งเรือง

๓) ควันและฝุ่นละอองเป็นสิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ มัวหมองไม่ส่องแสง ไม่รุ่งเรือง

๔) ราหูเป็นจอมอสูรเป็นสิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ มัวหมองไม่ส่องแสง ไม่รุ่งเรือง

ภิกษุทั้งหลายอุปมาเหมือนความเศร้าหมองของอุปกิเลสที่ทำให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง ๔ ประการ คือ

(๑) ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งดื่มสุรา และเมรัย ไม่เว้นขาดจากการดื่มสุราเมรัยนี้เป็นอุปกิเลสที่เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง

(๒) ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งเสพเมถุนธรรมไม่เว้นขาดจากการเสพเมถุนธรรมนี้เป็นอุปกิเลสที่เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง

(๓) ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งยินดีทองและเงิน ไม่เว้นขาดจากการยินดีทองและเงินนี้เป็นอุปกิเลสที่เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง

(๔) ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งดำเนินชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ไม่เว้นขาดจากการเป็นมิจฉาชีพ นี้เป็นอุปกิเลสที่เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง

ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสพระคาถาว่า

สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ถูกราคะและโทสะปกคลุม
ถูกอวิชชาหุ้มห่อยินดีรูปที่น่ารัก ดื่มสุราและเมรัย
เสพเมถุนธรรม โจ่เขลา ยินดีเงินและทอง
สมณพราหมณ์พวกหนึ่งดำเนินชีวิตด้วยมิจฉาชีพ
พระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์พระอาทิตย์
ตรัสอุปกิเลสที่ทำให้สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมัวหมอง ไม่สง่า
เป็นทาสแห่งตัณหา ถูกตัณหาชักนำให้อัตภาพหยาบ
เจริญเติบโต ย่อมยินดีการเกิดใหม่ (วิ.จู. ๗/๔๔๗/๓๙๗)

ฝ่ายอุบาสกอุบาลิกาที่ได้ยินเช่นนั้น ก็เลื่อมใสพระยสกากัณฑกบุตร และกล่าวประณามภิกษุวัชชีบุตร เมื่อกลับจากที่นั้น ภิกษุที่เป็นทูตร่วมไปด้วยก็แจ้งให้ภิกษุวัชชีบุตรทราบต่างพากันโกรธเคือง พระยสกากัณฑกบุตร อ้างว่า การที่พระยสกากัณฑกบุตร ไปพูดกับคนเหล่านั้น เป็นการไปแจ้งความแก่คฤหัสถ์โดยมิได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ เห็นควรลงอุกเขปนียกรรม คือ ยกเสียจากหมู่ ไม่ให้ใครคบด้วย พระภิกษุชาวเมืองปาเฐยยะประมาณ ๖๐ รูป ภิกษุชาวอวันตีทักขิณาบถประมาณ ๘๐ รูป ได้มา

ประชุมปรึกษากันที่อโหสิคบบรรพต ท่านพระเรวตะได้ทราบการที่ภิกษุทั้งหลายปรึกษากันเพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์แล้วคิดว่า ตัวท่านมิอาจจะดูดายได้ถ้าถูกขอร้อง แต่การยุ่งเกี่ยวกับอธิกรณ์นั้นดูร้นรายท่านจึงหลีกไปเมืองอื่นเสีย ภิกษุทั้งหลายผู้มีฉันทะร่วมกันจะวินิจฉัยอธิกรณ์ได้ติดตามท่านพระเรวตะไปจนพบแล้วท่านพระยสกากัณฑกบุตรได้เข้าสอบถามเรื่องวัตถุ ๑๐ ประการ ว่าควรหรือไม่ควร พระเรวตะตอบว่า ไม่ควรทั้งหมด แล้วท่านพระยสากัณฑกบุตรได้แจ้งให้ท่านพระเรวตะทราบว่าพวกภิกษุวัชชีบุตรแสดงวัตถุ ๑๐ ประการนี้ ในกรุงเวสาลี แล้วขอให้ท่านพระเรวตะช่วยกันวินิจฉัยอธิกรณ์ ท่านพระเรวตะก็รับคำ

เมื่อพระสาวกทั้งหลายได้กระทำการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้ง ๒ เสร็จแล้ว ช่วงระยะเวลาก่อนจะถึงการสังคายนาครั้ง ๓ ระหว่าง พ.ศ. ๑๐๐ - ๒๐๐ พระพุทธศาสนาเริ่มแตกแยกเป็นฝักฝ่าย จนลุกลามกลายเป็นมหาเภท คือ การแตกแยกครั้งใหญ่ สาเหตุมาจากพวกภิกษุวัชชีบุตรชาวกรุงเวสาลีพากันประพฤติสมาทานวัตถุ ๑๐ ประการ จนถูกท่านพระยสกากัณฑบุตรกับพวกขับออกจากคณะสงฆ์ แล้วพระมหาเถระทั้งหลายได้มีมติให้กระทำการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๒

พวกภิกษุวัชชีบุตรเมื่อถูกขับออกจากคณะสงฆ์เดิม ก็ได้ไปรวมตัวกันที่กรุงโกสัมพีรวบรวมพรรคพวกได้ประมาณ ๑ หมื่นรูป ได้กระทำการสังคายนาแข่งกับฝ่ายพระมหาเถระทั้งหลาย การสังคายนาของภิกษุวัชชีบุตรนั้น มีพระภิกษุเข้าร่วมมากที่สุดเป็นประวัติการณ์จึงเรียกว่า "มหาสังคีติ" หรือ "มหาสังฆิกสังคายนา" แล้วเรียกคณะสงฆ์ของตนว่า "มหาสังฆิกะ" หรือ "มหาสังคีติกะ" นับแต่นั้นมา พระพุทธศาสนาก็เริ่มแตกแยกเป็น ๒ ฝ่าย คือ

ก. นิกายเถรวาท นิกายเดิมในพระพุทธศาสนา ยึดหลักธรรมคำสอนเดิม โดยไม่มีการประยุกต์ เปลี่ยนแปลง เพิ่มเติม หรือตัดทอน แต่ประการใด หมายถึง กลุ่มพระเถระที่กระทำสังคายนาครั้งที่ ๒ มีพระยสกากัณฑกบุตรเถระเป็นต้น

ข. นิกายมหาสังฆิกวาท นิกายที่แยกออกจากนิกายเดิม คือพวกภิกษุวัชชีบุตรมีการประยุกต์เปลี่ยนแปลง เพิ่มเติมและตัดทอนพระพุทธพจน์ ตามความเห็นชอบของพวกตน นี่เป็นจุดเริ่มแรกของการแตกแยกนิกายในพระพุทธศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. ๑๐๐ อันเป็นปีที่กระทำทุติยสังคายนา หลังจากนั้น นิกายมหาสังฆิกะ ของพวกภิกษุวัชชีบุตร ก็แตกแยกอีก ๒ นิกาย คือ

๑) นิกายโคกุลิกะ ๒) นิกายเอกัพโหหาริกะ

ต่อมาในนิกายโคกุลิกะ เกิดแตกแยกออกไปอีก ๒ นิกาย คือ

๑) นิกายปัณณัตติวาท หรือ นิกายปัญญัติวาท

๒) นิกายพาหุลิกะ หรือ นิกายพหุสสุติกะ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๐๐ นิกายเถรวาทได้แตกแยกอีกเป็นครั้งที่ ๒ ทำให้เกิดนิกายใหม่ขึ้น ๒ นิกาย คือ

๑) นิกายมหิสาสกะ ๒) นิกายวัชชีปุตตกะ

ต่อมาในนิกายมหิสาสกะ แตกแยกออกไปอีก ๒ นิกาย คือ

๑) นิกายสัพพัตถิกวาท ๒) นิกายธัมมุตตริยะ

ต่อมาในนิกายสัพพัตถิกะแตกแยกออกไปอีก ๑ นิกาย คือ นิกายกัสสปิยะ และในนิกายกัสสปิยะได้แตกแยกออกไปอีก ๑ นิกาย คือ นิกายสังกันติกะ ต่อมาในนิกายสังกันติกะได้แตกแยกออกไปอีก ๑ นิกาย คือ นิกายสุตตวาท

ฝ่ายนิกายวัชชีปุตตกะ ได้แตกแยกออกไปอีก ๔ นิกาย คือ

๑) นิกายธัมมุตตริยะ ๒) นิกายภัทรยานิกะ

๓) นิกายฉันนาคระ หรือฉันนาคาริกะ ๔) นิกายสัมมิติยะ

สรุปว่าการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ ปรารภเรื่องที่พวกภิกษุวัชชีบุตรแสดงวัตถุ ๑๐ ประการ กระทำที่วาลิการาม เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี โดยมีองค์อุปถัมภ์ คือพระเจ้ากาลาโศกราชมีพระมหาเถระ คือ ยสะกากัณฑกบุตรเป็นประธาน พระเรวตเถระเป็นผู้สักถามพระธรรมวินัย พระสัพพกามีเถระเป็นผู้ตอบข้อซักถาม มีพระอรหันต์เข้าประชุมเป็นสังคีติการกสงฆ์จำนวน ๗๐๐ รูป ใช้ระยะเวลา ๘ เดือน

๒.๒.๓ การทำสังคายนาครั้งที่ ๓

การทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ประมาณ พ.ศ. ๒๐๐ กว่าปี หรือ ประมาณ ๓๐๐ ปี ในยุคสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ทรงปกครองแผ่นดินแคว้นมคธ มีเมืองหลวงชื่อ ปาฏลีบุตร สมัยนั้นได้มีพระภิกษุผู้ปลอมบวชในบวรพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก เพราะเห็นแก่พวกอามิสทานและวัตถุทานจึงพากันปลอมบวชมากมาย เมื่อบวชแล้วก็พากันเทศนาสั่งสอนตามความเชื่อของตน แล้วอ้างว่าเป็นคำสอนของพระพุทธองค์ จนทำให้พระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระผู้ทรงความรู้ด้านพระไตรปิฎกระอาแก่ใจที่เห็นพวกพระภิกษุอลัชชีปลอมบวชเหล่านั้นย่ำยีพระพุทธศาสนา จึงหลีกหนีไปอยู่ที่อโศกบรรพต เจริญวิปัสสนาอยู่ที่นั้นอย่างเงียบ ๆ เป็นเวลาถึง ๗ ปี เป็นด้วยเหตุที่มีพระภิกษุผู้เป็นอลัชชีปลอมมาบวชมาก พระเจ้าอโศกมหาราชไม่ทรงสบายพระทัยอย่างยิ่งในความแตกแยกของหมู่พระภิกษุ เพราะพระภิกษุผู้ทรงศีลก็ไม่ยอมทำสังฆกรรมร่วมกับพวกภิกษุทุศีล จึงรับสั่งให้พวกเสนาอำมาตย์ช่วยประสานงานให้เหล่าพระภิกษุทั้งสองฝ่ายประสานความสามัคคี

แต่พวกภิกษุทั้งสองฝ่ายไม่ยอมทำสังฆกรรมร่วมกัน จนทำให้พวกอำมาตย์ทั้งประหารตัดหัวพระภิกษุผู้ทรงศีลเป็นจำนวนมาก ข่าวทราบถึงพระเจ้าอโศกมหาราช ยิ่งทำให้พระองค์ไม่ทรงสบายพระทัยยิ่งขึ้น จึงเข้าขอโทษและไปถามพระภิกษุทั้งหลายว่า การที่พวกอำมาตย์ทำอย่างนั้นพระองค์เองจะเป็นบาปหรือไม่ เหล่าพระภิกษุก็ตอบไม่เป็นเสียงเดียวกัน บ้างก็บอกเป็นบาปแน่ บางกลุ่มบอกว่าไม่เป็นหรอกเพราะพระองค์ไม่ได้ทำ ใครทำคนนั้นเป็นบาป เพราะความที่ไม่ทรงสบายพระทัยนั้นเอง ทำให้พระองค์ทรงส่งทูตไปนิมนต์พระโมคคัลลีบุตรติสสะมาเป็นผู้ถวายคำวิสัชนาให้หายข้องใจ เมื่อพระโมคคัลลีบุตรติสสะได้ถวายวิสัชนาให้หายข้องใจว่า การฆ่าฟันภิกษุเป็นบาปเฉพาะของอำมาตย์เท่านั้น เพราะทำเกินรับสั่ง พระเจ้าอโศกก็เลื่อมใสอาราธนาให้ท่านเป็นประธานสงฆ์ชำระพระศาสนาให้บริสุทธิ์ ท่านพำนักอยู่ ณ อโศการามวิหาร และพระเจ้าอโศกมหาราชให้ประกาศชุมนุมสงฆ์จากทิศทั้ง ๔ มารวมประชุมกัน ณ อโศการามวิหาร โดยให้พระโมคคัลลีบุตรติสสะถามธรรมกับ

คณะสงฆ์ทุกรูป แต่ผลปรากฏว่าพระภิกษุผู้เป็นเดียรถีย์ปลอมบวชก็ตอบไม่ได้หรือตอบได้แต่ไม่ตรงกับความเป็นจริงแห่งพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์

เมื่อความเป็นเช่นนั้น พระเจ้าอโศกมหาราชจึงได้มีพระราชดำรัสให้กำจัดบังคับพระภิกษุที่เป็นพวกเดียรถีย์ให้สึกทั้งหมด รวมประมาณหกหมื่นกว่ารูป หลังจากที่กำจัดพวกพระภิกษุเดียรถีย์ปลอมให้สึกหมดแล้วพระเจ้าอโศกมหาราชจึงอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ทั้งหมดทำอุโบสถสังฆกรรม และพระโมคคัลลีบุตรติสสะจึงถือโอกาสดังกล่าวทำสังคายนาครั้งที่ ๓ โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ และเลือกพระอรหันต์ทั้งหมด ๑,๐๐๐ รูป ทำ ณ อโศการาม นครปาฏลีบุตร ทำอยู่ ๙ เดือน พระโมคัลลีบุตรติสสะได้ร้อยกรองคัมภีร์กถาวัตถุขึ้น เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่ยังคลุมเครือให้แจ่มแจ้ง โดยได้ตั้งคำถามและคำตอบไปในตัว กถาวัตถุได้แก่เรื่องที่กล่าวถึงบุคคลและวัตถุ เป็นต้น

อภิชัย โพธิประสิทธิ์ศาสต์ (๒๕๓๙, หน้า ๓๓-๓๔) กล่าวถึงประเด็นที่น่าสนใจในการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ได้แก่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในต่างแดน เป็น ๙ สายคือ

๑) คณะพระมัชฌันติกเถระ ไปแคว้นแคชเมียร์และคันธาระอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ซึ่งได้แก่แคว้นแคชเมียร์ในปัจจุบัน

๒) คณะพระมหาเถระ ไปมหิสสกมณฑล ปัจจุบันได้แก่แคว้นไมซอร์และดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโคธาวารี อยู่ทางภาคใต้ของอินเดีย

๓) คณะพระรักขิตะ ไปวนวาสีประเทศ ได้แก่แว่นแคว้นโยนกเหนือ ทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดีย แคว้นบอมเบย์

๔) คณะพระธรรมรักขิต ไปอปรันตกชนบท อยู่ริมฝั่งทะเลอาระเบียนทางทิศเหนือของบอมเบย์

๕) คณะพระมหาธรรมรักขิต ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นมหาราษฎร์ ปัจจุบันเป็นดินแดนแถบตะวันออกเฉียงเหนือ ห่างจากเมืองบอมเบย์

๖) คณะพระมหารักขิต ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ โยนกประเทศได้แก่แว่นแคว้นของพวกฝรั่งชาติกรีก ในทวีปอาเซียนตอนกลาง เหนือประเทศอิหร่านต่อขึ้นไปจนถึงเตอร์กีสตาน

๗) คณะพระมัชฌิมและพระมหาเถระอีก ๔ รูป คือ พระกัสสปะโคตตะ พระมูลกเทวี พระทุนทภิสสระ และพระเทวะ ไปเผยแผ่ ณ แคว้นดินแดนแถบภูเขาหิมาลัย ได้แก่เนปาล ซึ่งอยู่ตอนเหนือของประเทศอินเดีย

๘) พระโสณะ และพระอุตตระ ไปเผยแผ่พระศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ ได้แก่ไทย พม่า และมอญทุกวันนี้

๙) คณะพระมหินทเถระ ไปเผยแผ่พระศาสนา ณ เกาะลังกา

จากการที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนานั้น ทำให้พระพุทธศาสนาได้เจริญแพร่ขยายไปสู่นานาอารยประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยที่ได้รับอานิสงส์ของการกระทำสังคายนาครั้งที่ ๓ เป็นอย่างมาก

สรุปว่า การทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ทำที่อโศการาม กรุงปาตลีบุตร โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นองค์อุปถัมภ์ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธานในการสังคายนา พระอรหันต์เข้าประชุมเป็นสังฆิตีการกสงฆ์จำนวน ๑,๐๐๐ รูป ใช้ระยะเวลา ๙ เดือน จึงสำเร็จ

การทำสังคายนาพระธรรมวินัยนั้น เป็นการตรวจชำระรวบรวมพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งมีวิธีการโดยอาราธนาพระอรหันต์ พระขีณาสพ และเชิญนักปราชญ์ราชบัณฑิต มาร่วมในการทำสังคายนาตรวจทานหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า มีพระมหากัสสัปปัตริย์เป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ การทำสังคายนาแต่ละครั้งนั้นมีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทำให้พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่แน่นอนและสามารถตรวจทานได้ เป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชน ป้องกันอลัทธธรรมที่จะเกิดขึ้น นอกจากนี้การทำสังคายนาแต่ละครั้งนั้น ยังมีส่วนสำคัญในการจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นสัดส่วนชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๒.๓ การปกครองคณะสงฆ์ของประเทศศรีลังกา

พระพุทธศาสนาเข้าไปสู่ประเทศศรีลังกาในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงจัดส่งสมณทูตออกไปประกาศพระพุทธศาสนายังนานาประเทศ สายที่เดินทางไปศรีลังกามีพระมหินทเถระ เป็นหัวหน้าสาย มีภิกษุอื่นอีก ๔ รูป สุมน สามเณร และอุบาสกอีก ๑ ท่านเป็นคณะเดินทางไปพร้อมกัน พระมหินเถระรูปนี้เป็นโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราช ยังมีน้องสาวอีกองค์หนึ่งได้บวชเป็นภิกษุณีชื่อว่า พระสังฆมิตตาเถรี และพระเถรีรูปนี้ก็เป็นมารดาของสุมนสามเณร ซึ่งได้เดินทางร่วมไปกับพระมหินทเถระในครั้งนี้ด้วย

๒.๓.๑ ลำดับเหตุการณ์ของพระพุทธศาสนาในศรีลังกา

ประเทศศรีลังกาในสมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นมีพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ เป็นพระเจ้าแผ่นดินปกครอง ความจริงแล้วพระองค์เคยได้ทราบข่าวพระพุทธศาสนามาก่อน โดยทรงติดต่อไกล้ชิดกับพระเจ้าอโศก คือพระเจ้าอโศกทรงเป็นอาพิฏฐสหาย (เป็นสหายกันแต่ไม่เคยได้ทรงพบหน้ากัน) กับพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะมาก่อน พระเจ้าอโศกมหาราชก็ทรงชักชวนให้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนา ครั้นทรงทราบว่าพระมหินทเถระลงไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนของพระองค์ หลังจากที่ได้พบพระเถระแล้วก็ทรงพระปีติโสมนัส ทรงประกาศองค์เป็นพุทธมามกะ ทรงให้การอุปถัมภ์พระเถระเป็นอย่างดียิ่ง ในการมาครั้งนี้มีผู้ได้ฟังธรรมจากพระเถระเป็นจำนวนมาก พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานตั้งมั่นในลังกาทวีปนับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ประมาณศตวรรษที่ ๓

ในสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะนี้เอง ได้ส่งคณะทูตไปทูลขอกิ่งพระศรีมหาโพธิ์ และพระบรมธาตุจากอินเดีย ทรงให้จัดการปลูกพระศรีมหาโพธิ์ในเมืองอนุราธบุรี ได้ทรงสร้างมหาวิหาร และถูปารามเจดีย์ อันเป็นพระเจดีย์องค์แรกในลังกา หลังจากรัชสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะแล้ว ลังกาเปลี่ยนผู้ปกครองบ้านเมืองเกิดความสับสนวุ่นวายอยู่เกือบร้อยปี

จนกระทั่งมาถึงสมัยของพระเจ้าทุฏฐคามินีอภัย ทรงกู้ราชบัลลังก์คืนมาได้ พระองค์ทรงมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ทรงทำนุบำรุงพระสงฆ์และทรงสร้างวัดและสถูปอีกหลายแห่ง เช่น โลหปราสาท และมหาสถูป ในเมืองอนุราธบุรี

ต่อมาถึงสมัยของพระเจ้าวัฏฏคามินีอภัย พระพุทธศาสนาเกิดความปั่นป่วนอยู่ชั่วระยะหนึ่ง เพราะเหตุการณ์บ้านการเมืองไม่สงบ พระเถระในลังกาได้ร่วมกันชำระทำสังคายนาครั้งที่ ๕ ขึ้น พระเจ้าวัฏฏคามินีอภัยได้ทรงสร้างวิหารชื่อว่า "อภัยคีรีวิหาร" ถวายพระมหาติสสะเถระ ซึ่งต่อมาคณะสงฆ์ในฝ่ายอภัยคีรีวิหารก็มีความเห็นแตกต่างจากฝ่ายมหาวิหาร จนเป็นเหตุให้เกิดความแตกแยกในวงการคณะสงฆ์ลังกา

๑. คณะสงฆ์มหาวิหาร คณะสงฆ์ฝ่ายนี้เป็นพวกหัวอนุรักษ์นิยม (Conservative) เป็นพวกที่เคร่งในการประพฤติปฏิบัติ สามารถรักษาความบริสุทธิ์หลักคำสอนพระธรรมวินัยในนิกายฝ่ายเถรวาทไว้ได้อย่างสมบูรณ์

๒. คณะสงฆ์อภัยคีรีวิหาร คณะฝ่ายนี้เป็นพวกหัวเสรีนิยมก้าวหน้า (Modernism) ไม่มีความรังเกียจภิกษุต่างนิกาย ยินดีรับเอาความคิดเห็นของต่างนิกายเข้ามา เมื่อมีมหายานเกิดขึ้นแล้ว คณะอภัยคีรีจึงเป็นศูนย์สำคัญของมหายานในลังกาด้วย

พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าสิริเมฆวัณณะ

หลังจากรัชสมัยของพระเจ้าวัฏฏคามินีอภัยก็มาถึงรัชสมัยของพระเจ้าสิริเมฆวัณณะ พระองค์ได้มีการอัญเชิญพระทาฐธาตุมาจากทันตปุระในแคว้นกลิงครัฐ (เมืองโอริสา) มายังลังกาทวีป พระเจ้าแผ่นดินโปรดให้รักษาไว้ที่อภัยคีรีวิหาร และโปรดให้นำออกให้ประชาชนมัสการเป็นประจำปี ซึ่งปัจจุบันนี้ พระธาตุก็ยังปรากฏอยู่ที่เมืองแคนดี้หรือแกนดี้ (Kandy) ชาวลังกาถือว่าเป็นสมบัติที่ใหญ่หลวงเป็นที่หวงแหนของชาติด้วย

พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้ามหานามะ

หลังจากหมดรัชสมัยของพระเจ้าสิริเมฆวัณณะ ก็มาถึงสมัยของพระเจ้ามหานามะ ในสมัยนี้มีการฟื้นฟูวรรณกรรมภาษาบาลีขึ้นเป็นอย่างมาก และเป็นผลงานของพระสงฆ์ฝ่ายมหาวิหาร ผลงานนี้ทำให้พระสงฆ์ฝ่ายมหาวิหารมีความรุ่งโรจน์กว่าคณะสงฆ์ฝ่ายอภัยคีรีวิหาร ผู้ที่มีบทบาทสำคัญก็คือพระพุทธโฆษาจารย์ซึ่งเป็นชาวอินเดีย ท่านได้เดินทางมาลังกาในระหว่างมาท่านได้สวนทางกับพระคณาจารย์คือพระพุทธทัตตาจารย์ เป็นชาวอินเดียทางตอนใต้ เดินทางเข้าไปศรีลังกาเพื่อต้องการเขียนคัมภีร์ อรรถกถาต่างๆ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร แต่ก็ได้ฝากปกรณ์สำคัญที่เขียนไว้เรื่อง หนึ่งคือ "อภิธรรมาวตาร"

พระพุทธโฆษาจารย์ หลังจากเดินทางไปถึงลังกาแล้วก็ได้เข้าพักอยู่กับคณะสงฆ์ฝ่ายมหาวิหาร ท่านได้ถูกทดสอบสัมภาษณ์ความรู้หลายอย่าง จากอธิการสงฆ์แห่งมหาวิหาร และสุดท้ายหนังสือที่ท่านแต่งนับเป็นเพชรน้ำเอกในวงการของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทก็คือหนังสือ "ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค" หรือเรียกสั้น ๆ ว่า หนังสือวิสุทธิมรรค เป็นการย่อความในพระไตรปิฎกไว้ทั้งหมด คือ ย่อเรื่อง ศีล สมาธิ และปัญญา ไว้ในเล่มเดียวกัน แต่ก่อนที่จะมาถึงการแต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค ก็ได้มีคณาจารย์

ท่านหนึ่งเป็นของฝ่ายอภัยคีรีวิหาร ชื่อว่า "อุปติสสะ" ท่านได้เขียนคัมภีร์ไว้หนึ่งเล่มแล้วชื่อว่า "วิมุตติมรรค" เนื้อความของคัมภีร์ไม่ค่อยมีความแตกต่างไปจากวิสุทธิมรรคมากนัก มีความเป็นไปได้สูงที่พระพุทธโฆษาจารย์จะได้แนวความคิดจากปกรณ์วิมุตติมรรคก็เป็นได้ และหนังสือวิสุทธิมรรคก็ได้รับความไว้วางใจจากคณะสงฆ์ฝ่ายมหาวิหาร ว่าเป็นหนังสือที่ดีที่สุดเท่าที่โลกพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานหรือเถรวาทมีอยู่ พระพุทธโฆษาจารย์จึงได้รับความไว้วางใจให้ชำระวรรณกรรมภาษาบาลีทั้งหมด โดยถ่ายทอดจากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ เช่น สมันตปาสาทิกา กังขาวิตรณี ปปัญจสูทนี มโนรถปูรณี สารัตถ ปกาสินี ธัมมปทัฏฐกถา เป็นต้น

ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ การศึกษาอภิธรรมเจริญมากในลังกา และต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ลังกาย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่ โปโลนนรุวะ หรือ ปุรัตถิปุระ ที่นี่จึงกลายเป็นศูนย์พุทธศาสนาอีกแห่งหนึ่ง พระพุทธศาสนาเริ่มวิวิธปริตผิดแผกแตกต่างกันมากขึ้น และในระยะสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ถึง ๑๗ บ้านเมืองเดือดร้อนวุ่นวายเพราะการเมืองบ่อยๆ ทำให้พระพุทธศาสนาปั่นป่วน และภิกษุณีสงฆ์ก็พลอยสูญสิ้นลงไปด้วย

พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑

ในรัชสมัยพระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑ พระองค์ได้ทรงเริ่มฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่ ต่อมาก็ถึงรัชสมัยของพระเจ้าปรักกมพาหุที่ ๑ ซึ่งเป็นพระโอรสของพระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑ ทรงฟื้นฟูและบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นการใหญ่ต่อจากพระราชบิดา จึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก แต่ในสมัยต่อๆ มาบ้านเมืองก็วุ่นวายอีก คณะสงฆ์แทบจะตั้งอยู่ไม่ได้ จนถึง พ.ศ. ๒๐๑๙ ก็ต้องมีการนำพระสงฆ์จากพม่าได้มาให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรที่ลังกา

ประมาณ พ.ศ. ๒๐๕๐ ประเทศลังกาอ่อนแอลง โปรตุเกสมีอำนาจปกครอง นิกายโรมันคาทอลิครุ่งเรือง พระพุทธศาสนาได้รับการเบียดเบียนมากเสื่อมโทรมลง ในที่สุดต้องนำคณะสงฆ์จากพม่าไปให้การอุปสมบทในลังกาอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาชาวฮอลันดาเริ่มเข้ามามีอำนาจและขับไล่พวกโปรตุเกสออกไป แต่ฮอลันดานั้นเองก็ครอบครองลังกาแทน ซึ่งฮอลันดาพยายามหยั่งนิกายโปรเตสแตนท์ลงแต่ไม่สำเร็จ

เหมือนเป็นความโชคดีที่พระมหากษัตริย์ทรงพระนามว่า พระเจ้ากิตติราชสิงหะ ทรงได้รับคำแนะนำจากสามเณรรูปหนึ่งชื่อว่า "สรณังกร" ให้ส่งคณะทูตมายังประเทศไทย ซึ่งตรงกับสมัยของพระเจ้าบรมโกษฐ์แห่งกรุงศรีอยุธยา ขอสงฆ์ไปอุปสมบทกุลบุตรในลังกา และทางประเทศไทยก็ส่งคณะภิกษุไทยมี พระอุบาลีมหาเถระ เป็นประธานมาลังกา มีการต้อนรับภิกษุไทยอย่างมโหฬารที่เมืองแคนดี้ (Kandy) และต่อมาคณะภิกษุไทยก็ให้การอุปสมบทแบบไทยแก่กุลบุตรชาวลังกา และสามเณรที่ได้รับการอุปสมบทเป็นองค์แรก คือ สามเณรสรณังกร ท่านผู้นี้ต่อมาภายหลังได้เป็นสมเด็จพระสังฆราชแห่งลังกา ในนิกายสยามวงศ์เป็นองค์แรก เป็นเหตุให้เกิดสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาขึ้น และมีมาตราบเท่าทุกวันนี้

สำหรับพระอุบาลีเถระนั้น ต่อมาได้อาพาธถึงแก่มรณภาพที่ลังกานั้นเอง ปัจจุบันอัฐิของท่านยังปรากฏอยู่ อาสนะที่ท่านนั่งอุปสมบทกุลบุตร ตลอดจนพัดรองที่ท่านใช้ประจำ ยังคงรักษาไว้คงรูปเดิมจัดเป็นปูชนียวัตถุของพระสงฆ์นิกายสยามวงศ์

ในสมัยเดียวกันนั้น ได้มีสามเณรกลุ่มหนึ่งออกไปรับการอุปสมบทในพม่า เมื่อกลับมาแล้วก็ตั้ง "อมรปุรนิกาย" (พระโสภณคณาภรณ์, ๒๕๒๘, หน้า ๓๐๗) ขึ้นและยังมีอีกพวกหนึ่งไปบวชแต่เมืองมอญแล้วนำตั้งเป็น "รามัญนิกาย" ขึ้น ข้อที่ผิดกันก็คือ ภิกษุในสยามนิกายนั้นส่วนมากเป็นผู้ดีชั้นสูงนิยมบวชกันโดยมาก ไม่นิยมรับคน ชั้นต่ำเข้ามาบวช เพราะฉะนั้น คนชั้นต่ำจึงหันไปบวชในอมรปุรนิกายและรามัญนิกายเป็นส่วนมาก

สรุปนิกายพระสงฆ์ในลังกามี ๓ นิกาย (เสถียร โพธินันทะ, เล่ม ๒ หน้า ๒)

๑. สยามนิกาย หรืออุบาลีวงศ์

๒. อมรปุรนิกาย หรืออรัมมวงศ์

๓. รามัญนิกาย เป็นนิกายที่เล็กที่สุด

ทั้ง ๓ นิกาย ยังแบ่งเป็นสาขาแตกแยกกันไปตามสำนักต่าง ๆ

ลังกาเสียเอกราชให้แก่อังกฤษ

หลังจากสิ้นรัชสมัยของพระเจ้ากิตติราชสิงหะไปแล้ว ความอ่อนแอเริ่มปรากฏให้เห็น มีการแย่งชิงกันในระหว่างพวกราชวงศ์กับพวกขุนนาง เผอิญฮอลันดาทำสงครามแพ้อังกฤษ อังกฤษได้เข้ามาครอบงำลังกา พวกขุนนางไปฝ่ายอังกฤษแล้วให้ถอดพระเจ้าแผ่นดินออกเสียเป็นชักน้ำเข้าลึกชักศึกเข้าบ้าน ผลสุดท้ายเกาะลังกาก็เป็นเมืองอาณานิคมขึ้นอยู่กับอังกฤษ ด้วยเหตุผลเพียงเพราะเกลียดชังพระราชาเท่านั้นเอง

แต่อย่างไรก็ตาม อังกฤษนับได้ว่าเป็นชาติที่ปกครองอาณานิคมได้ดีกว่าพวกโปรตุเกสและฮอลันดา อังกฤษไม่แตะต้องเสรีภาพในการนับถือศาสนา และพยายามทะนุบำรุงพัฒนา ตลอดจนให้การศึกษาด้วย เราจะเห็นได้ว่าประเทศไหนก็ตามที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ อังกฤษจะช่วยการพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา และการสื่อสารให้ด้วย ไม่ใช่จะกอบโกยเอาทรัพยากรของประเทศนั้นๆ ไปอย่างเดียว ดูตัวอย่างประเทศที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษ เช่น สิงคโปร์ มาเลเซีย และฮ่องกง เป็นต้น ซึ่งต่างจากฝรั่งเศส โปรตุเกส และฮอลันดา ดูตัวอย่างฝรั่งเศสปกครองเวียดนาม กัมพูชา หรือโปรตุเกสปกครองติมอร์ตะวันออกที่กำลังมีปัญหาอยู่ในปัจจุบันนี้ ประเทศเหล่านี้จะ สูบเลือดสูบเนื้อกอบโกยเอาทรัพยากรของประเทศอาณานิคมไปเกือบทั้งหมด

ประเทศศรีลังกาเมื่อหมดยุคอำนาจของโปรตุเกสและฮอลันดาแล้ว มาถึงยุคอังกฤษปกครองให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา ประชาชนชาวพุทธไม่ถูกกดขี่เหมือนสมัยโปรตุเกสและฮอลันดา ชาวพุทธจึงเริ่มต่อสู้กับพวกคริสเตียนอย่างเปิดเผย มีพระเถระที่มีชื่อเสียงรูปหนึ่งของชาวลังกาชื่อว่า "พระคุณาลันทเถระ" ได้ท้าพวกคริสเตียนโต้วาทีติดต่อกัน ๓ วัน ในท่ามกลางชาวพุทธและชาวคริสเตียนจำนวนมาก พระคุณาลันทะได้หักล้างวาทะของพวกชาวคริสต์จนปราชัยไป ทำให้ชาวพุทธมีกำลังใจในการต่อสู้มากยิ่งขึ้น และในเวลาต่อมาคณะสงฆ์ลังกาได้ตั้งวิทยาลัยชั้นสูงขึ้น ๒ แห่ง

คือ วิทยาลัยสังกาปิริเวน และวิหโยหปิริเวน ทั้งสองแห่งได้ผลิตพระธรรมทูตออกมาต่อสู้กับพวกคริสต์ ครั้นต่อมามีนักรณรงค์ต่อสู้เพื่อปกป้องพระพุทธศาสนาคนสำคัญของศรีลังกามีชื่อว่า "ศรีเทวมิตตธรรมปาละ" ได้ตั้งมหาโพธิสมาคมขึ้นเพื่อฟื้นพุทธบวนการชาตินิยมของลังกาขึ้นมา มีการตั้งสถานที่เลี้ยงเด็กกำพร้าอนาถา แต่ละแห่งจะมีพระสงฆ์องค์หนึ่งหรือสององค์ทุก ๆ แห่งไป เหตุผลก็คือต้องการให้พระสงฆ์คอยให้โอวาทและอบรมสั่งสอนเด็กเหล่านี้ให้มีความประพฤติเรียบร้อย แต่ในสถานที่ที่มีเด็กหญิงอยู่ด้วยจะมีแม่ชีเป็นผู้คอยดูแลแทนพระภิกษุสงฆ์ ตั้งสมาคมยุวพุทธิกะแห่งสากลสิงหลเป็นสมาคมที่มีอิทธิพลมากที่สุด มีสมาชิกนับแสนคนได้รณรงค์ต่อสู้ สมาคมได้ตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นเป็นจำนวนพันๆ แห่ง แม้ประเทศไทยก็ยังได้รูปแบบโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มาจากประเทศศรีลังกา ในสมัยที่สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) พระองค์เสด็จไปดูงานพระพุทธศาสนาที่สมาคมมหาโพธิ์ของประเทศศรีลังกา ที่สารนารถ เมืองพาราณสี แล้วได้นำวิธีเหล่านั้นมาดำเนินการที่วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ประเทศศรีลังกายังเป็นผู้นำริเริ่มตั้งองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกขึ้น โดยมีการจัดประชุมเป็นครั้งแรกที่กรุงโคลัมโบ ครั้นต่อมาก็จัดที่ญี่ปุ่น พม่า ไทย เนปาล และเวียดนาม สำหรับประเทศไทยมีสำนักงานใหญ่องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกตั้งอยู่ริมถนนสุขุมวิท

๒.๔ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวเนื่องกับการวิจัยเรื่องบทบาทการปกครองของคณะสงฆ์ไทย ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารและการปกครองของคณะสงฆ์ไทยในมิติต่างๆ ซึ่งส่งผลต่อโครงสร้างองค์กรปกครองของคณะสงฆ์ไทย การศาสนศึกษา การประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยของพระภิกษุ สามเณร และแม่ชี ความเชื่อถือศรัทธาของเหล่าพุทธศาสนิกชน ตลอดจนการบริหารจัดการและการกำกับดูแลวัดในพระพุทธศาสนาในแง่มุมที่แตกต่างกันพอสรุปได้ดังนี้ คือ

พระพรหมคุณาภรณ์ (อ.ป. ปยุตฺโต) (๒๕๕๐, หน้า ๑๑๗) ได้กล่าวในนิติศาสตร์แนวพุทธ ไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งสร้างระบบสังคมที่เรียกว่า สังฆะ ขึ้นมาเพื่อเป็นชุมชนแห่งการศึกษา แล้วมีการปกครองขึ้นมาเพื่อให้การศึกษาคือการฝึกฝนพัฒนาชีวิตของมนุษย์นั้นเป็นไปได้ด้วยดี การฝึกคนหรือให้การศึกษาแก่เขานั้น แท้ที่จริงเป็นการสร้างปัจจัยที่เอื้อต่อการที่เขาจะพัฒนาตนเอง แต่เมื่อทำอย่างนั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงได้ชื่อว่าเป็นผู้ฝึกเขาด้วย และในการฝึกนั้นพระองค์มีลักษณะอย่างหนึ่งเรียกว่าเป็นผู้ฝึกโดยไม่ต้องใช้อำนาจ หรือที่ศัพท์ทางพระเรียกว่า ผู้ฝึกโดยไม่ต้องใช้อาชญา คือไม่ต้องใช้การลงโทษ ลักษณะนี้อาจจะเป็นอุดมคติว่า กฎหมายที่ดีที่สุด และการปกครองที่ดีที่สุด ต้องบรรลุจุดหมายโดยใช้อาชญาให้น้อยที่สุด ถ้าเป็นพระพุทธเจ้าก็ไม่ใช้เลย พระองค์จึงมีคุณสมบัติพิเศษที่ฝึกคนโดยไม่ต้องใช้อาชญา และที่จริงนั้นกฎหมายเองก็เป็นเครื่องฝึกคนอยู่แล้ว แต่การที่เป็นอย่างนี้ได้ก็อยู่ที่ว่าจะต้องทำให้คนมีจิตสำนึก และมีท่าทีต่อกฎหมายแบบลึกซาบซึ้งคือเป็นข้อฝึกตน ไม่ใช่ข้อบังคับ และทำให้ดียิ่งขึ้นไปอีกจนกระทั่งว่า กฎหมายเป็นเครื่องหมายรู้ร่วมกันในข้อสมมติของสังคมที่ว่ามาแล้ว

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (๒๕๓๙, หน้า ๗๑) ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่พระเมธีธรรมาภรณ์ ได้กล่าว ใน พระเมธีธรรมาภรณ์เทศนา เล่มที่ ๙ เรื่อง การปกครองคณะสงฆ์ไทย ไว้ว่า "การรับและเลิกใช้รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์แต่ละครั้ง ล้วนเป็นผลจากความริเริ่มและความพยายามของอำนาจรัฐ คณะสงฆ์มีสิทธิใช้รูปแบบการปกครองตนเองที่ไม่ขัดหรือแย้งกับระบอบการปกครองของฝ่ายอาณาจักรในยุคนั้นๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ คณะสงฆ์มีปกติคล้อยตามกฎหมายบ้านเมือง" ทั้งนี้เพราะมีพุทธพจน์สนับสนุนท่าทีดังกล่าวไว้ว่า "อนุชานามิ ภิกฺขเว ราชูนํ อนุวตฺติตุ ภิกฺขุทั้งหลาย เราอนุญาตให้คล้อยตามพระราชา"

แสวง อุดมศรี (๒๕๔๓, หน้า ๔๐๓) ได้กล่าวในการปกครองคณะสงฆ์ไทย ไว้ว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์มิใช่พระธรรมวินัย แต่เป็นกฎหมายแผ่นดินที่ฝ่ายอาณาจักรได้ตราขึ้นมา เพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นแม่บทในการปกครองกันเองอย่างเป็นสัดส่วน ซึ่งจะทำให้การผดุงรักษาและส่งเสริมพระธรรมวินัยดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์จึงมีการแก้ไขหรือยกเลิกกันมาโดยลำดับ เพื่อให้เหมาะสมและมีลักษณะคล่องตัวไปตามสภาพแห่งความเปลี่ยนแปลงอย่างสังคม ซึ่งจะทำให้การปกครองคณะสงฆ์ การผดุงรักษา และส่งเสริมพระธรรมวินัยมีลักษณะคล่องตัวและดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นนั่นเอง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณดา จันทร์สม (๒๕๕๕, หน้า ๑๐๑-๑๐๗) ได้ทำวิจัยเรื่อง "การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย"

ผลการวิจัยพบว่า วัดโดยส่วนมากยังไม่มีโครงสร้างในการบริหารการเงินของวัดไว้อย่างเป็นระบบ การจัดทำรายงานทางการเงินตามมาตรฐานบัญชีของวัดยังไม่มีหลักฐานชัดเจนว่า วัดมีการดำเนินการได้อย่างถูกต้อง โดยแม้ว่าวัดจะมีการบันทึกรายรับ-รายจ่าย และจัดทำบัญชีเป็นประจำ แต่อาจเป็นบัญชีที่จัดทำขึ้นอย่างง่ายหรือตามความเข้าใจของผู้จัดทำเท่านั้น ยังไม่สอดคล้องกับหลักมาตรฐานบัญชีที่รับรองกันโดยทั่วไป รวมถึงยังไม่มีการตรวจสอบจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาตด้วย การเผยแพร่ให้สาธารณะรับทราบข้อมูลทางการเงินของวัดยังอยู่ในวงจำกัด และยังขาดการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบโดยหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการกำกับดูแลการบริหารการเงินของวัดอย่างเป็นระบบ วัดยังไม่มีกระบวนการตัดสินใจการลงทุนเพื่อใช้ประโยชน์จากศาสนสมบัติของวัดที่มีการจัดทำเขตจัดประโยชน์อย่างเป็นระบบ และในภาพรวมอาจกล่าวได้ว่า มีเงินหมุนเวียนในรูปของรายได้และรายจ่ายของระบบวัดอยู่ประมาณ ๑๐๐,๐๐๐-๒๐๐,๐๐๐ ล้านบาทต่อปี ในขณะที่การจัดทำบัญชีและตรวจสอบยังไม่มีระบบที่ชัดเจนนัก

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ) (๒๕๓๔, หน้า ๑) ได้กล่าวถึง การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัดและได้ศึกษาหลักธรรมทางศาสนา

๒. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษาอบรมปลูก ฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

๓. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมปูนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูก ฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติแต่วัยเด็ก

๔. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรม หมวดภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัยและศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ.๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมาก จัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาแต่ยังมิได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้น น่าจะจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่าเพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มี การศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษาการจัดการศึกษาและการจัดการอบรม ทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าวนี้นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้

พระวีระศักดิ์ ฐานิสฺสโร (๒๕๕๒) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดลำพูน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดลำพูน เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดลำพูนที่มีอายุ อายุพรรษา ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ ระดับการศึกษาทางธรรมแผนกบาลี ระดับการศึกษาสายสามัญ และสมณศักดิ์ต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการ มีความรู้เรื่องการปกครองคณะสงฆ์ในระดับมาก และพระสังฆาธิการมีการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดลำพูน โดยรวมทั้ง ๕ ด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการจัดการบุคลากรมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการวางแผนงาน ด้านการจัดองค์กร ด้านการชี้นำ และด้านการควบคุมดูแล อยู่ในระดับมากตามลำดับ ผลการทดลองสมมติฐานพบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ อายุพรรษา ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ ระดับการศึกษาทางธรรมแผนกบาลี ระดับการศึกษาสายสามัญ และสมณศักดิ์ที่ต่างกัน มีการบริหารงานการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดลำพูน ไม่แตกต่างกัน

สรุปว่า การบริหารวัด บทบาทการพัฒนาวัด แนวคิดและวิเคราะห์รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ทั้งตั้งแต่สมัยพุทธกาล มาจนถึงปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเพียงเล็กน้อยแต่หลักพระธรรมพระวินัยยังคงอยู่ครบถ้วน เพราะพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์บัญญัติไว้ ไม่มีใครล้าถอดถอนได้ จึงทำให้พระธรรมวินัยเป็นสิ่งอมตะแม้ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนไปอย่างไร เพียงแต่ในระยะเวลาที่ผ่านมาภิกการพระพุทธศาสนาย้ายสังกัดกรมการศาสนาไปอยู่ สำนักงานพระพุทธ ศาสนาแห่งชาติ เป็นผู้กำหนดกรอบในการกำกับดูแลสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลที่ใช้ในการปกครองประเทศ

บทที่ ๓
รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ไทย

๓.๑ วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร (Qualitative Research Document) โดยศึกษาค้นคว้า และวิเคราะห์ข้อมูลจากหลักคำสอนตามพระธรรมวินัยจากพระไตรปิฎก แนวคิดและทฤษฎี พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ประกาศ ระเบียบข้อบังคับ และคำสั่งที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการปกครองของคณะสงฆ์ไทย ตลอดจนตำรา และเอกสารวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเมื่อได้ศึกษาข้อมูลดังกล่าวแล้วก็นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ไทย แล้วสรุปข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการค้นคว้า มาประกอบทัศนะของผู้วิจัยเขียนเป็นวิทยานิพนธ์

๓.๒ แนวคิดการปกครองคณะสงฆ์ไทย

การปกครองคณะสงฆ์ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ไทย ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์ และในสมัยปัจจุบันอยู่ภายใต้บังคับของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ว่า การปกครองคณะสงฆ์ในแต่ละยุคแต่ละสมัยมีการปกครองในรูปแบบและลักษณะใด และพบสภาพปัญหาในการปกครองคณะสงฆ์หรือไม่ อย่างไร

๑. แนวคิดการปกครองคณะสงฆ์ไทย

การปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัยกล่าวคือ การปกครองคณะสงฆ์จะยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครอง โดยได้อำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน การปกครองคณะสงฆ์ หากมีความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ต้องอาศัยอำนาจรัฐเข้ามาช่วยจัดการแก้ไขความไม่เรียบร้อย ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยคณะสงฆ์จัดระบบการปกครอง ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ มาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ และได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ จัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองราชอาณาจักร มาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบใหม่ จึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และต่อมา พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และต่อมา พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.

๒๕๓๕ ใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์), ๒๕๓๔, หน้า ๑)

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ระบุให้สมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกเป็นพระประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎมหาเถรสมาคม และสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะผู้ใดจะหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประธานกรรมการ และมีกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการโดยแต่งตั้ง

ในการปกครองคณะสงฆ์ แบบแผนการปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลักกำหนดหน่วยงาน เขตปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงานหรือคณะผู้รับมอบงานการปฏิบัติงานการปกครองคณะสงฆ์ และส่วนย่อย ได้แก่ แบบแผนกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุม บังคับบัญชาวัดและพระภิกษุในนิกายนั้นๆ โดยมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ดังนี้

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์รวมอำนาจการปกครองและกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์รวมเขตปกครองและเจ้าคณะในส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยกำหนดเขตปกครอง ได้แก่ เขตปกครอง บังคับบัญชาเจ้าคณะเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ ในส่วนกลางจะแยกส่วนการปกครองเป็นคณะมหานิกาย เรียกว่า "หน" มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออกและหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุต จะรวมเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคและวัดธรรมยุตทั้งหมดเข้าเป็นเขตเดียวกัน

การปกครองสงฆ์ในส่วนกลาง ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการสังกัดในส่วนกลาง เป็นผู้ประสานงานกับสมเด็จพระสังฆราช มีมหาเถรสมาคม เป็นหน่วยงานในส่วนกลาง และประสานงานกับเจ้าคณะในส่วนภูมิภาค ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตของตนเรียกว่า หน มีเจ้าคณะใหญ่ ๕ หน คือ

๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก
๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้
๕. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

อำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ของเจ้าคณะใหญ่ ในเขตหนของตน มีอำนาจหน้าที่ปกครองพระสงฆ์ดังนี้

๑. ดำเนินงานการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

๒. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนาศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินการไปด้วยดี

๓. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่น จากมหาเถรสมาคม

๔. แก้ไขข้อขัดข้องของเจาคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

๕. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แนะนำ การปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๖. ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน (พระครูโสภณพิทยาภรณ์, ๒๕๔๒, หน้า ๑๖๙)

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้กำหนดส่วนหลักไว้ชัดเจน ในมาตรา ๒๑ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้จัดแบ่งเขตปกครองเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล จำนวนและเขตปกครองให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม ส่วนมาตรา ๒๒ กำหนดให้พระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้นตามลำดับดังนี้ คือ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะนั้นๆด้วยก็ได้

พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ทุกตำแหน่ง เรียกว่า พระสังฆาธิการเป็นพระภิกษุทำงาน โดยสิทธิ์ในทางคณะสงฆ์ โดยมีอำนาจเต็มรวมตำแหน่งซึ่งนอกจากตำแหน่งดังกล่าวข้างต้นแล้วยังรวมไปถึงเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วย เจ้าคณะ และเจ้าอาวาสเป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมายและครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือวัด

๒. กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตรี มาตรา ๒๐ และมาตรา ๒๐ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ มหาเถรสมาคม ตรากฎมหาเถรสมาคมไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ กฎมหาเถรสมาคมนี้เรียกว่า "กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

ข้อ ๒ กฎมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์เป็นต้นไป

ข้อ ๓ ตั้งแต่วันใช้กฎมหาเถรสมาคมนี้ ให้ยกเลิกกฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๑๕ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

บรรดากฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใด ในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในกฎมหาเถรสมาคมนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับกฎมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้กฎมหาเถรสมาคมนี้แทน

หมวด ๑
บททั่วไป

ข้อ ๔ การปกครองคณะสงฆ์ ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น

หมวด ๒
ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง

ข้อ ๕ วิธีดำเนินการเพื่อความเรียบร้อยดีงาม วิธีดำเนินการศาสนศึกษาและศึกษาสงเคราะห์ วิธีดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิธีดำเนินการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ อันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม

ข้อ ๖ เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ ตามข้อ ๔ ให้เจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์นิกายนั้น ๆ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้

(๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ ภาค ๒ ภาค ๓ ภาค ๑๓ ภาค ๑๔ และภาค ๑๕

(๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔ ภาค ๕ ภาค ๖ และภาค ๗

(๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๘ ภาค ๙ ภาค ๑๐ ภาค ๑๑ และภาค ๑๒

(๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๖ ภาค ๑๗ และภาค ๑๘

(๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุตภาคทุกภาค

ข้อ ๗ เจ้าคณะใหญ่มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตหนของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ ๘ ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะใหญ่ หรือเจ้าคณะใหญ่ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ สมเด็จพระสังฆราช ทรงแต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะใหญ่ เมื่อได้ปฏิบัติตามความในวรรคต้นแล้ว ให้ดำเนินการเพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ภายในเวลาไม่เกิน ๑ ปีให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะใหญ่

ข้อ ๙ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ ให้มีเลขานุการเจ้าคณะใหญ่ ๒ รูป ทำหน้าที่การเลขานุการ

หมวด ๓
ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค
ส่วนที่ ๑
ภาค

ข้อ ๑๐ เจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นจังหวัด

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมผู้บังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือ อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ ๑๑ ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะภาค หรือเจ้าคณะภาคไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้าคณะใหญ่แต่งตั้งรองเจ้าคณะภาครักษาการแทนเจ้าคณะภาค ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาค หรือรองเจ้าคณะภาคไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เห็นสมควรรักษาการแทนเจ้าคณะภาค แล้วรายงานให้มหาเถรสมาคมทราบ

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะภาค เมื่อได้ปฏิบัติตามความในวรรคต้นแล้ว ให้เจ้าคณะใหญ่ดำเนินการเพื่อมีการแต่งตั้งเจ้าคณะภาคภายในเวลาไม่เกิน ๑ ปี ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะภาค

ข้อ ๑๒ รองเจ้าคณะภาคเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะภาค มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าคณะภาคมอบหมาย

ข้อ ๑๓ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะภาคและรองเจ้าคณะภาค ให้มีเลขานุการเจ้าคณะภาค และเลขานุการรองเจ้าคณะภาค ทำหน้าที่การเลขานุการ

ส่วนที่ ๒

จังหวัด

ข้อ ๑๔ เจ้าคณะจังหวัด หมายถึงเจ้าคณะกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร

รองเจ้าคณะจังหวัด หมายถึง รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร

ในกรณีที่มีข้อความกล่าวถึงเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัดที่ปรากฏอยู่ในกฎมหาเถรสมาคมนี้ กฎมหาเถรสมาคมอื่น ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ สำหรับกรุงเทพมหานคร ให้หมายถึง เจ้าคณะกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร

ข้อ ๑๕ เจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัย ข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ ๑๖ ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะจังหวัดไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้าคณะภาคแต่งตั้งรองเจ้าคณะจังหวัดรักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัด หรือรองเจ้าคณะจังหวัดไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เห็นสมควรรักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัด แล้วรายงานให้เจ้าคณะใหญ่ทราบ

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะจังหวัด เมื่อได้ปฏิบัติตามวรรคต้นแล้ว ให้เจ้าคณะภาคดำเนินการเพื่อมีการแต่งตั้ง เจ้าคณะจังหวัดภายในเวลาไม่เกิน ๑ ปี

ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะจังหวัด

ข้อ ๑๗ รองเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าคณะจังหวัดมอบหมาย

ข้อ ๑๘ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดและรองเจ้าคณะจังหวัด ให้มีเลขานุการเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัด ทำหน้าที่การเลขานุการ

ส่วนที่ ๓

อำเภอ

ข้อ ๑๙ เจ้าคณะอำเภอ หมายถึง เจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานคร เจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนอก จากกรุงเทพมหานคร

รองเจ้าคณะอำเภอ หมายถึง รองเจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะอำเภอ ในจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร

ในกรณีที่มีข้อความกล่าวถึงเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอที่ปรากฏอยู่ในกฎมหาเถรสมาคมนี้ กฎหมาเถรสมาคมอื่น ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ สำหรับกรุงเทพมหานคร ให้หมายถึงเจ้าคณะเขตและรองเจ้าคณะเขต

ข้อ ๒๐ เจ้าคณะอำเภอมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตอำเภอของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะตำบล

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ ๒๑ ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะอำเภอ หรือเจ้าคระอำเภอไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้าคณะจังหวัดแต่งตั้งรองเจ้าคณะอำเภอรักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอ ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ หรือรองเจ้าคณะอำเภอไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เห็นสมควรรักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอ แล้วรายงานให้เจ้าคณะภาคทราบ

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะอำเภอ เมื่อได้ปฏิบัติตามวรรคต้นแล้ว ให้เจ้าคณะจังหวัดดำเนินการเพื่อมีการแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอภายในเวลาไม่เกิน ๑ ปี

ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอมีอำนาจเช่นเดียวกับเจ้าคณะอำเภอ

ข้อ ๒๒ รองเจ้าคณะอำเภอเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะอำเภอ มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าคณะอำเภอมอบหมาย

ข้อ ๒๓ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอและรองเจ้าคณะอำเภอ ให้มีเลขานุการเจ้าคณะอำเภอ และเลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอ ทำหน้าที่การเลขานุการ

ส่วนที่ ๔

ตำบล

ข้อ ๒๔ เจ้าคณะตำบล หมายถึงเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะตำบลในจังหวัด นอกจากกรุงเทพมหานคร

ในกรณีที่มีข้อความกล่าวถึงเจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบลที่ปรากฏอยู่ในกฎมหาเถรสมาคมนี้ กฎมหาเถรสมาคมอื่น ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ สำหรับกรุงเทพมหานคร ให้หมายถึงเจ้าคณะแขวงและรองเจ้าคณะแขวง

ข้อ ๒๕ เจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าอาวาส

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมและบังคับบัญชาเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือ อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ ๒๖ ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะตำบล หรือเจ้าคณะตำบลไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้าคณะอำเภอแต่งตั้งรองเจ้าคณะตำบลรักษาการแทนเจ้าคณะตำบล ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะตำบล หรือรองเจ้าคณะตำบลไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เห็นสมควรรักษาการแทนเจ้าคณะตำบล แล้วรายงานให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะตำบล เมื่อได้ปฏิบัติตามวรรคต้นแล้ว ให้เจ้าคณะอำเภอดำเนินการเพื่อมีการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลภายในเวลาไม่เกิน๑ ปี

ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะตำบล

ข้อ ๒๗ รองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะตำบล มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าคณะตำบลมอบหมาย

ข้อ ๒๘ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะตำบล ให้มีเลขานุการเจ้าคณะตำบลทำหน้าที่การเลขานุการ

หมวด ๔
บทเบ็ดเตล็ด

ข้อ ๒๙ เพื่อยกย่องเชิดชูเจ้าคณะและรองเจ้าคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่มาโดยความเรียบร้อย มหาเถรสมาคมจะให้มีที่ปรึกษาของเจ้าคณะในส่วนภูมิภาคขึ้นใด ๆ ก็ได้ให้ที่ปรึกษามีหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่เจ้าคณะขึ้นนั้น ๆ

ตราไว้ ณ วันที่ ๑ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๑
สมเด็จพระญาณสังวร
(สมเด็จพระญาณสังวร)
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม (มหาเถรสมาคม ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๖)

๓.๓ พระสังฆาธิการ

พระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นระดับผู้ปกครอง เรียกว่าพระสังฆาธิการ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระสังฆาธิการ

๓.๓.๑ ความหมายของพระสังฆาธิการ

"พระสังฆาธิการ" เป็นคำรวมตำแหน่งพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ เริ่มใช้มาแต่ พ.ศ.๒๕๐๖ จนถึงปัจจุบัน โดยมีกฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ กำหนดนามเป็นครั้งแรกโดยเปลี่ยนคำว่า "พระคณาธิการ" มาเป็น "พระสังฆาธิการ"ให้สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ ร่วมคำว่า "พระ" "สังฆ" และ "อธิการ"เป็น "พระสังฆาธิการ" แปลตามรูปศัพท์ว่า "พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์" "พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง" ซึ่งในแม่บทท่านบัญญัติว่าหมายถึง "พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์" มีตำแหน่งดังนี้

๑) เจ้าคณะใหญ่

๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค

๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด

๔) เจ้าคณะอำเภอรองเจ้าคณะอำเภอ

๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล

๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

เจ้าคณะและเจ้าอาวาสดังกล่าวนี้เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมายและครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ

รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมายจึงบัญญัตินามว่า "พระสังฆาธิการ" ซึ่งเทียบได้กับข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักรส่วนเลขานุการ

เจ้าคณะและเลขานุการรองเจ้าคณะ หาได้เป็นพระสังฆาธิการไม่เพราะเป็นเพียงผู้ทำการเลขานุการ (พระมหาบุญโฮม ปริปุณฺณสีโล ๒๕ กันยายน ๒๕๕๕)

คำว่า" พระสังฆาธิการ" มาจากคำว่า "สังฆ" และ "อธิการ" เป็นพระสังฆาธิการ แปลตามรูปศัพท์ว่า พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิ์ขาดในทางคณะสงฆ์ หรือพระภิกษุผู้ทำงานในคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง จึงหมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์

จากความหมายข้างต้น พระสังฆาธิการ จึงเป็นพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ โดยกำหนดตำแหน่งพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นไว้ ได้แก่ ระดับเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว จะมีอำนาจเต็มตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ มติ คำสั่งของมหาเถรสมาคมครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด พระสังฆาธิการจึงมีลักษณะความเป็นผู้นำในการพัฒนาพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัด ในหมู่บ้าน และในชุมชน โดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนเอกสาร สามารถสรุปได้ว่า พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองทางคณะสงฆ์ ซึ่งกำหนดตำแหน่งในกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ตั้งแต่ระดับเจ้าคณะใหญ่ลงไปจนถึงเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส

๒. บทบาทของพระสังฆาธิการ

พระธรรมปริยัติโสภณ ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสังฆาธิการมีความแตกต่างกันตามตำแหน่งที่รับผิดชอบซึ่งมีการบัญญัติไว้ในพระบัญญัติคณะสงฆ์โดยมีการกำหนดไว้ ๖ ด้าน ดังนี้

๑) ด้านการปกครอง เป็นการกำกับดูแลและควบคุมพระภิกษุสามเณรในเขตปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและกฎระเบียบของคณะสงฆ์และกฎหมาย รวมทั้งการเพิ่มความรู้ความสามารถและประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการผู้ปกครอง ตลอดจนพระเลขานุการเจ้าคณะทั้งหมดในเขตปกครองประกอบด้วย ปรับปรุงสำนักงานเจ้าคณะ อบรมเพิ่มประสิทธิภาพพระ

เลขานุการ พิมพ์หนังสือสรุปกฐินและงานตระสงฆ์ อบรมพระนวกะประจำปีและงานประชุมคณะสงฆ์ประจำปี

๒) ด้านศาสนศึกษา เป็นการจัดการศึกษาให้ความรู้คำสอนของพระพุทธศาสนาที่ครอบคลุมการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีของคณะสงฆ์และภิกษุสามเณรในเขตปกครอง ประกอบด้วย งานสอบธรรม-บาลีสนามหลวงประจำปี งานสอบพระนวกะประจำปี อบรมนักธรรมบาลีก่อนสอบ สอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา จัดการเรียนการสอนบาลี และจัดการเรียนการสอนประจำตำบล

๓) ด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นงานอบรมและเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาแก่พุทธบริษัทในเขตปกครอง ลักษณะให้ความรู้คุณธรรมจริยธรรมและนำไปปฏิบัติให้เกิดความสงบสุขของสังคมส่วนรวม ประกอบด้วย จัดปริวาสกรรมปฏิบัติธรรมคณะสงฆ์ จัดสัปดาห์วิสาขบูชา แข่งขันทักษะวิชาการด้านพระพุทธศาสนา อบรมคุณธรรมแก่นักเรียน พระธรรมทูตสัญจร ครอบครัวอบอุ่นด้วยพระธรรม เผยแผ่ธรรมทางสถานีวิทยุชุมชน สัมนาครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนและอบรมศาสนพิธี

๔) ด้านสาธารณูปการ เป็นการพัฒนาวัดและเสนาสนะ ปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในวัดให้ร่มรื่นสะอาดสวยงามตามหลักของกิจกรรม ๕ ส. คือ สะสาง สะอาด สะดวก สุขลักษณะ และสร้างนิสัยโดยเน้นให้วัดน่าอยู่ น่าดู น่าชม เหมาะสมกับศาสนสถานในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย การปรับปรุงภูมิทัศน์และการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา

๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เป็นการสนับสนุนและสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรภายในเขตปกครอง ให้ได้รับความสะดวกสบายในการดำเนินกิจกรรมตามสมควรแก่สมณะวิสัยและการเพิ่มเติมเสริมประสบการณ์ในการพัฒนาวิทยฐานะด้านการศึกษาตั้งแต่ระดับอุดมศึกษาขึ้นไป ประกอบด้วย การสนับสนุนพระสังฆาธิการศึกษาต่อ การนำพระสังฆาธิการทัศนศึกษาดูงาน การจัดสวัสดิการแก่พระสงฆ์ที่สอบได้

๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นการจัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณประโยชน์เป็นการเกื้อกูลกิจการที่เป็นสาธารณประโยชน์ การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ การเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ ประกอบด้วยการดำเนินกิจการเอง กิจการหน่วยอบรมประจำตำบล (หน่วย อ.ป.ต.) กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งกองทุน การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือช่วยคราวประสบภัยพิบัติและกำหนดเขตอภัยทาน การเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น เช่นการพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์ ช่วยป้องกันยาเสพติด และป้องกันการติดโรคเอดส์ การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง การขุดลอกคูคลอง การสร้างฝายปนสถาน การสร้างประปา การสร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า และการช่วยพิทักษ์รักษาสิ่งที่เป็นสาธารณสมบัติ การเกื้อกูลประชาชนและสรรพสัตว์ เช่น สงเคราะห์คนชรา สงเคราะห์คนพิการ การจัดเขตอภัยทานภายในวัด และสงเคราะห์ประการอื่นดังนี้

๑. การดำเนินกิจการเอง ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์หรือพระภิกษุดำเนินการเอง เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (หน่วย อ.ป.ต.) กิจกรรมห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งกองทุนสาธารณสงเคราะห์ การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือช่วยคราวเมื่อประสบภัยพิบัติ การกำหนดเขตอภัยทานและกิจการอื่นๆที่เป็นเจ้าของเองลักษณะนี้มุ่งเอากิจการที่ทำเองหรือโครงการที่กำหนดขึ้นเองทั้งที่เป็นกิจการชั่วคราว

๒. การเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น ได้แก่ การช่วยเหลือส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนของผู้ใดผู้หนึ่งที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ กล่าวคือ คนนั้นเป็นหลักส่วนวัด เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และการอื่น ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือกิจการชั่วคราว เช่น ยาบ้า หรือการป้องกันการติดโรคเอดส์ ก็นับเข้าในข้อนี้ด้วย

๓. การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณะ เช่น การสร้างถนนหนทาง การขุดลอกคูคลอง การสร้างฌาปนสถาน การสร้างประปา การสร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า การช่วยพิทักษ์สิ่งที่เป็นสาธารณสมบัติและการอื่นๆ ข้อนี้มุ่งเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

๔. การเกื้อกูลประชาชนและสรรพสัตว์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น กาลประสบภัยพิบัติ กาลประสบอุบัติทวะเหตุ กาลประสบภัยธรรมชาติหรือแม้ในยามปกติก็ให้การสงเคราะห์ตามโอกาส เช่น สงเคราะห์คนชรา สงเคราะห์คนพิการ การจัดเขตอภัยทานในวัดหรือสงเคราะห์ประการอื่น ข้อนี้มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลบุคคลหรือสรรพสัตว์ทั้งที่เป็นประจำหรือการชั่วคราว (พระธรรมปริยัติโสภณ, หน้า ๖ , ๒๕๔๕)

๓. จริยาพระสังฆาธิการ

จริยาพระสังฆาธิการ หมายถึง ข้อที่พระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามข้อบัญญัติไว้เพื่อเป็นหลักควบคุมพระสังฆาธิการ โดยมีบทบัญญัติ ดังนี้

๑. พระสังฆาธิการต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช สังวรและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

๒. พระสังฆาธิการต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้นให้เสนอความเห็นทัดทานเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่ง และเมื่อได้ทัดทานดังกล่าวมาแล้วนั้น แต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้นไม่ผิดพระธรรมวินัยต้องปฏิบัติตามแล้วรายงานจนถึงผู้สั่ง ในกรณีที่มีการทัดทานคำสั่งดังกล่าว ให้ผู้สั่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

๓. พระสังฆาธิการต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวังมิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันสมควร

๔. พระสังฆาธิการต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบและห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

๕. พระสังฆาธิการต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

๖. พระสังฆาธิการต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

๗. พระสังฆาธิการต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา

๘. พระสังฆาธิการต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

ทั้ง ๘ ข้อนี้เป็นจริยากับพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพราะละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจริยา

การรักษาจริยา

นอกจากจะบัญญัติให้พระสังฆาธิการต้องรับปฏิบัติตามคือต้องรักษาจริยาสำหรับตัวเองแล้ว ยังปฏิบัติให้ผู้บังคับบัญชาตามลำดับคอยควบคุมพิจารณาลงโทษ ดังบทบัญญัติต่อไปนี้

๑. ให้ผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นมีหน้าที่ควบคุม ดูแล แนะนำ ชี้แจงหรือสั่งให้ผู้บังคับบัญชาปฏิบัติตามจริยาโดยเคร่งครัด ถ้าผู้ใต้บังคับบัญชารู้อยู่ว่าผู้ในบังคับบัญชาละเมิดจริยาต้องพิจารณาว่า ความละเมิดของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชานั้นอยู่ในอำนาจที่ตนจะสั่งลงโทษได้หรือไม่ ถ้าอยู่ในอำนาจที่ตนจะสั่งลงโทษได้ก็ให้สั่งลงโทษแล้วรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตน ถ้าเห็นว่าความละเมิดนั้นควรจะลงโทษหนักกว่าที่ตนมีอำนาจที่จะสั่งลงโทษได้ก็ให้รายงานผู้บังคับบัญชาเหนือตนขึ้นไป พิจารณาสั่งลงโทษตามสมควร ผู้บังคับบัญชารูปใดไม่จัดการลงโทษผู้อยู่ในบังคับบัญชาที่ละเมิดจริยาหรือจัดการลงโทษโดยไม่สุจริตให้ถือว่าผู้บังคับบัญชารูปนั้นละเมิดจริยา

๒. พระสังฆาธิการรูปใดถูกผู้บังคับบัญชาสั่งลงโทษฐานละเมิดจริยาต้องปฏิบัติตามทันที หากเห็นว่าคำสั่งลงโทษไม่เป็นธรรมก็มีสิทธิ์ร้องทุกข์ได้ตามวิธีการที่บัญญัติไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคม แต่ถ้าปรากฏว่าเป็นการร้องทุกข์เท็จให้ถือว่าเป็นการละเมิดจริยาอย่างร้ายแรง

โทษฐานละเมิดจริยา

โทษที่พระสังฆาธิการจะพึงได้รับเพราะละเมิดจริยา มีหนักเบากว่ากันตามความละเมิดโดยพระสังฆาธิการรูปใดประพฤติละเมิดจริยาต้องได้รับโทษฐานละเมิดจริยาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่ ปลดจากตำแหน่งหน้าที่ ตำหนิโทษ และภาคทัณฑ์ ซึ่งการถอดถอนพระสังฆาธิการออกจากตำแหน่งหน้าที่นั้นจะทำได้ต่อเมื่อพระสังฆาธิการละเมิดจริยาอย่างร้ายแรง

๑. ทุจริตต่อหน้าที่

๒. ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุผลอันสมควรเกินกว่า ๓๐ วัน

๓. ขัดคำสั่งอันชอบด้วยการคณะสงฆ์ และการขัดคำสั่งนั้นเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงแก่การคณะสงฆ์

๔. ประมาทเลินเล่อในหน้าที่ เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงแก่การคณะสงฆ์

๕. ประพฤติชั่วอย่างร้ายแรง ในกรณีเช่นนี้ ให้ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดรายงานตามลำดับจนถึงผู้มีอำนาจแต่งตั้ง เมื่อได้สอบสวนและได้ความจริงตามรายงานนั้นแล้ว ให้ผู้มีอำนาจแต่งตั้งสั่งถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่ได้

๔. การแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการ

การแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการมีรายละเอียดตามบันทึกหลักการและเหตุผลประกอบกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑)ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ดังต่อไปนี้

หลักการ

ยกเลิกกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๖ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอน พระสังฆาธิการ และกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๐ (พ.ศ. ๒๕๓๖) แก้ไขเพิ่มเติมกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๖ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ

เหตุผล

๑. เนื่องจากการแต่งตั้งเจ้าคณะตำแหน่งต่างๆ ตามบทบัญญัติในกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๖ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ยังใช้คำต่างกันอยู่บางแห่ง ฉะนั้น ในกฎมหาเถรสมาคมนี้ จึงเห็นสมควรกำหนดใช้คำว่า "พระภิกษุ" ให้เหมือนกันทุกแห่ง

๒. เนื่องจากพระสังฆาธิการระดับรองเจ้าคณะภาค มิได้กำหนดระยะเวลาการดำรงตำแหน่งไว้ ดังนั้น จึงเห็นสมควรกำหนดระยะเวลาการดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคไว้เช่นเดียวกับพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะภาค

๓. เนื่องจากพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ แต่งตั้งเจ้าคณะตำบลขึ้นไปจนถึงรองเจ้าคณะจังหวัด มีภาระหน้าที่ในการปกครองดูแลคณะสงฆ์ภายในเขตอำนาจของตน จึงเห็นสมควรให้ผู้ดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล มีอำนาจแต่งตั้งเลขานุการ ทำหน้าที่เลขานุการได้เช่นเดียวกับเจ้าคณะชั้นอื่น

๔. เนื่องจากการแต่งตั้งเจ้าอาวาสนอกจากพระอารามหลวง เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะตำบลนั้น กับเจ้าคณะอำเภอปรึกษาสงฆ์และทายกทายิกาแห่งวัดนั้น พิจารณาคัดเลือก มักเกิดปัญหาในทางปฏิบัติ ฉะนั้น จึงเห็นสมควรให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะผู้ปกครองเจ้าสังกัดโดยตรงร่วมกันพิจารณาคัดเลือก

๕. เนื่องจากพระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งหรือเคยดำรงตำแหน่ง ตั้งแต่ระดับเจ้าคณะภาคลงมาจนถึงรองเจ้าคณะตำบล ได้ปฏิบัติหน้าที่มาโดยเรียบร้อยจนมีอายุครบ ๘๐ ปีบริบูรณ์ สมควรได้รับการยกย่องเชิดชู แต่ตั้งให้เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะชั้นนั้นๆ

๖. เนื่องจากการพ้นจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการ ตามบทบัญญัติข้อ ๓๕(๔) ยังไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติว่าด้วยการแต่งตั้งพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และรองเจ้าคณะตำบล จึงเห็นสมควรให้พ้นจากตำแหน่งพระสังฆาธิการทุกตำแหน่ง

๗. เนื่องจากพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะภาคและรองเจ้าคณะภาค สมควรได้รับการแต่งตั้งและการพ้นจากตำแหน่งหน้าที่พร้อมกัน เพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งการคณะสงฆ์และการพระศาสนา จึงเห็นสมควรให้เจ้าคณะภาค และรองเจ้าคณะภาค ซึ่งดำรงตำแหน่งอยู่ก่อนวันประกาศใช้กฎมหาเถรสมาคมนี้ ให้พ้นจากตำแหน่งอยู่ก่อนวันประกาศใช้กฎมหาเถรสมาคม ในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เป็นต้นไป

กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑)ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตรี มาตรา ๒๐ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และมาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มหาเถรสมาคมจึงกราฎกฎมหาเถรสมาคมไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ กฎมหาเถรสมาคมนี้เรียกว่า "กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ"

ข้อ ๒ กฎมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์เป็นต้นไป

ข้อ ๓ ตั้งแต่วันใช้กฎมหาเถรสมาคมนี้ ให้ยกเลิก

(๑) กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๖ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ

(๒) กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๐ (พ.ศ.๒๕๓๖) แก้ไขเพิ่มเติมกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๖ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ

บรรดากฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใดในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในกฎมหาเถรสมาคมนี้ หรือซึ่งขัดแย้งหรือแย้งกับกฎมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้กฎมหาเถรสมาคมนี้แทน

หมวด ๑
บททั่วไป

ข้อ ๔ ในกฎมหาเถรสมาคมนี้ พระสังฆาธิการ หมายถึงพระภิกษุ ผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ดังต่อไปนี้

๑. เจ้าคณะใหญ่

๒. เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค

๓. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด

๔. เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ

๕. เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล

๖. เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ส่วนตำแหน่งอื่นที่เรียกชื่ออย่างอื่น จะได้มีระเบียบมหาเถรสมาคมกำหนดเทียบกับตำแหน่งที่กล่าวแล้ว

ข้อ ๕ พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการตามข้อ ๔ อยู่ก่อน วันใช้กฎมหาเถรสมาคมนี้ ให้ถือว่าเป็นพระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวนั้น ตามกฎมหาเถรสมาคมนี้

ผู้รักษาการแทนในตำแหน่งดังกล่าวในวรรคต้น ก่อนวันใช้กฎมหาเถรสมาคมนี้ ให้ถือว่าเป็นผู้รักษาการแทนในตำแหน่งนั้นๆ ตามกฎมหาเถรสมาคมนี้ด้วย

หมวด ๒ การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ

ข้อ ๖พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งตามข้อ ต้องมีคุณสมบัติทั่วไป ดังต่อไปนี้

๑. มีพรรณาสมควรแก่ตำแหน่ง

๒. มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง

๓. มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย

๔. เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์

๕. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ

๖. ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน

๗. ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน

ส่วนที่ ๑

เจ้าคณะใหญ่

ข้อ ๗ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

(๑) มีพรรษาพ้น ๓๐ และ

(๒) มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะ

ข้อ ๘ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๗ ให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม

ข้อ ๙ พระภิกษุผู้จะเป็นเลขานุการเจ้าคณะใหญ่ ต้องมีคุณสมบัติตามข้อ ๖ โดยอนุโลม ในการแต่งตั้งเลขานุการเจ้าคณะใหญ่ ให้เจ้าคณะใหญ่พิจารณาแต่งตั้งเลขานุการเจ้าคณะใหญ่พ้นจากหน้าที่ ในเมื่อผู้แต่งตั้งให้พ้นจากหน้าที่หรือผู้แต่งตั้งพ้นจากตำแหน่งเมื่อมีการแต่งตั้งหรือพ้นจากหน้าที่แล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนา เพื่อรายงานมหาเถรสมาคมทราบ

ส่วนที่ ๒

เจ้าคณะภาค

ข้อ ๑๐ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

(๑) มีพรรษาพ้น ๒๐ และ

(๒) กำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือ

(๓) กำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๕ ปี หรือ

(๔) มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นเทพ หรือ

(๕) เป็นพระราชาคณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอก หรือเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค

ถ้าจะคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตาม (๒) (๓) (๔) หรือ (๕) ไม่ได้ หรือได้แต่ไม่เหมาะสม มหาเถรสมาคมอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี

ข้อ ๑๑ ในการแต่งตั้งเจ้าคณะภาค เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๑๐ เสนอมหาเถรสมาคมพิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคมซึ่งได้รับแต่งตั้งแทน อยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

ข้อ ๑๒ ในการแต่งตั้งรองเจ้าคณะภาค ให้นำบทบัญญัติในข้อ ๑๑ วรรคแรก มาใช้บังคับโดยอนุโลมรองเจ้าคณะภาค อยู่ในตำแหน่งคราวละ ๔ ปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้

ในกรณีที่รองเจ้าคณะภาคพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ ให้รองเจ้าคณะภาค ซึ่งได้รับแต่งตั้งแทน อยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

ข้อ ๑๓ พระภิกษุผู้จะเป็นเลขานุการเจ้าคณะภาคหรือเลขานุการ รองเจ้าคณะภาค ต้องมีคุณสมบัติตามข้อ ๖ โดยอนุโลมในการแต่งตั้งเลขานุการดังกล่าวในวรรคแรก ให้เจ้าคณะภาคหรือรองเจ้าคณะภาคแล้วแต่กรณี พิจารณาแต่งตั้ง เมื่อมีการแต่งตั้งหรือพ้นจากหน้าที่แล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะใหญ่เพื่อทราบ

ส่วนที่ ๓
เจ้าคณะจังหวัด

ข้อ ๑๔ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

(๑) มีพรรษาพ้น ๑๐ กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และ

(๒) กำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือ

(๓) กำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคระอำเภอในจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือ

(๔) มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์ไทขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๖ ประโยค

ถ้าจะคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตาม (๒) (๓) หรือ (๔) ไม่ได้หรือได้แต่ไม่เหมาะสม มหาเถรสมาคมอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี

ข้อ ๑๕ ในการแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดในภาคใด ให้เจ้าคณะภาคนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๑๔ เสนอเจ้าคณะใหญ่พิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม

ข้อ ๑๖ ในการแต่งตั้งรองเจ้าคณะจังหวัด ให้นำบทบัญญัติในข้อ ๑๕ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๑๗ พระภิกษุผู้จะเป็นเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดหรือเลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัด ต้องมีคุณสมบัติตามข้อ ๖ โดยอนุโลม

ในการแต่งตั้งเลขานุการดังกล่าวในวรรคแรก ให้เจ้าคณะจังหวัดหรือรองเจ้าคณะจังหวัดแล้วแต่กรณี พิจารณาแต่งตั้ง เลขานุการดังกล่าวในวรรคสอง พ้นจากหน้าที่ ในเมื่อผู้แต่งตั้งให้พ้นจาก

หน้าที่ หรือผู้แต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง เมื่อมีการแต่งตั้งหรือพ้นจากหน้าที่แล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อทราบ

ส่วนที่ ๔
เจ้าคณะอำเภอ

ข้อ ๑๘ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

(๑) มีพรรษาพ้น ๑๐ กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และ

(๒) กำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือ

(๓) กำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือ

(๔) มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้นสัญญาบัติ หรือเป็นพระคณาจารย์ดีหรือขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๔ ประโยค

ถ้าจะคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตาม (๒) (๓) หรือ (๔) ไม่ได้ หรือได้แต่ไม่เหมาะสม เจ้าคณะภาคอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี โดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

ข้อ ๑๙ ในการแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดใด ให้เจ้าคณะจังหวัดนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๑๘ เสนอเจ้าคณะภาค เพื่อพิจารณาแต่งตั้งโดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

ข้อ ๒๐ ในการแต่งตั้งรองเจ้าคณะอำเภอ ให้นำบทบัญญัติในข้อ ๑๙ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๒๑ พระภิกษุผู้จะเป็นเลขานุการเจ้าคณะอำเภอหรือเลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอ ต้องมีคุณสมบัติตามข้อ ๖ โดยอนุโลม

ในการแต่งตั้งเลขานุการดังกล่าวในวรรคแรก ให้เจ้าคณะอำเภอหรือรองเจ้าคณะอำเภอแล้วแต่กรณี พิจารณาแต่งตั้งเลขานุการดังกล่าวในวรรคสอง พ้นจากหน้าที่ ในเมื่อผู้แต่งตั้งให้พ้นจากหน้าที่ หรือผู้แต่งตั้งพ้นจากหน้าที่ เมื่อมีการแต่งตั้งหรือพ้นจากหน้าที่แล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะจังหวัดเพื่อทราบ

ส่วนที่ ๕
เจ้าคณะตำบล

ข้อ ๒๒ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

(๑) มีพรรษาพ้น ๕ กับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และ

(๒) กำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือ

(๓) กำลังดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือ

(๔) เป็นพระภิกษุมีสมณศักดิ์ หรือเป็นพระคณาจารย์ หรือเป็นเปรียญธรรม หรือเป็นนักธรรมชั้นเอก

ถ้าจะคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตาม (๒) (๓) หรือ (๔) ไม่ได้หรือได้แต่ไม่เหมาะสม เจ้าคณะจังหวัดอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี โดยอนุมัติของเจ้าคณะจังหวัด

ข้อ ๒๓ ในการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลในอำเภอใด ให้เจ้าคณะอำเภอนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๒๒ เสนอเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง เมื่อได้แต่งตั้งแล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อทราบ

ข้อ ๒๔ ในการแต่งตั้งรองเจ้าคณะตำบล ให้นำบทบัญญัติในข้อ ๒๓ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๒๕ พระภิกษุผู้จะเป็นเลขานุการเจ้าคณะตำบล ต้องมีคุณสมบัติตามข้อ ๖ โดยอนุโลม

ในการแต่งตั้งเลขานุการเจ้าคณะตำบล ให้เจ้าคณะตำบลพิจารณาแต่งตั้งเลขานุการเจ้าคณะตำบล พ้นจากหน้าที่ ในเมื่อผู้แต่งตั้งให้พ้นจากหน้าที่ หรือผู้แต่งตั้งพ้นจากหน้าที่เมื่อมีการแต่งตั้งหรือพ้นจากหน้าที่แล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะอำเภอเพื่อทราบ

ส่วนที่ ๖
เจ้าอาวาส

ข้อ ๒๖ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

(๑) มีพรรษาพ้น ๕ และ

(๒) เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น

ข้อ ๒๗ ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสนอกจากพระอารามหลวงในตำบลใด ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ไม่มีรองเจ้าคณะตำบล ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าอาวาสในตำบลนั้น รวมกันทั้งหมดไม่น้อยกว่า ๓ รูป ร่วมกันพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๒๖ แล้ว ให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาแต่งตั้ง

ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดนั้นดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเจ้าคณะภาคพิจารณาแต่งตั้ง

ข้อ ๒๘ ในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสวัดนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๒๖ และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติ แล้วเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง

ข้อ ๒๙ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

(๑) มีพรรษาพ้น ๑๐

(๒) เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และ

(๓) มีสมณศักดิ์

(ก) ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นราช สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก

(ข) ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท

(ค) ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี

ข้อ ๓๐ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

(๑) มีพรรษาพ้น ๑๐

(๒) เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และ

(๓) มีสมณศักดิ์

(ก) ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก

(ข) ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท

(ค) ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท หรือพระครูสัญญาบัตรที่มีนิตยภัตไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี

ข้อ ๓๑ ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๒๙ หรือข้อ ๓๐ แล้วแต่กรณี เสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อมหาเถรสมาคมพิจารณา

ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ตามข้อ ๒๙ หรือข้อ ๓๐ แล้วแต่กรณี ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคดำเนินการตามความในวรรคต้น

ข้อ ๓๒ ในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสพระอารามหลวงนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๒๖ และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติแล้วรายงานเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาเสนอตามลำดับจนถึงมหาเถรสมาคม

ข้อ ๓๓ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ตามมติมหาเถรสมาคม

ส่วนที่ ๗
ที่ปรึกษาเจ้าคณะ

ข้อ ๓๔ การแต่งตั้งที่ปรึกษาเจ้าคณะตามข้อ ๒๙ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นไปดังนี้

พระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่ง หรือเคยดำรงตำแหน่ง เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และรองเจ้าคณะตำบล ได้ปฏิบัติหน้าที่มาโดยเรียบร้อยจนมีอายุครอบ ๘๐ ปีบริบูรณ์ ให้ยกย่องเชิดชูเป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะในชั้นนั้นๆ เว้นแต่ทุพพลภาพ หรือพิการ ถ้ายังมีความเหมาะสม หรือยังหาผู้ดำรงตำแหน่งในชั้นนั้นๆ ไม่ได้ หรือได้แต่ไม่เหมาะสม มหาเถรสมาคมจะพิจารณาให้ดำรงตำแหน่งเดิมต่อไปอีกไม่เกิน ๓ ปี เฉพาะกรณี

ในการแต่งตั้งที่ปรึกษา ให้ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดเสนอตามลำดับจนถึงมหาเถรสมาคมพิจารณาเพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม

ส่วนที่ ๘
เบ็ดเตล็ด

ข้อ ๓๕ เมื่อได้มีการแต่งตั้งพระภิกษุให้ดำรงตำแหน่งตามหมวด ๑ แห่งกฎมหาเถรสมาคมนี้แล้ว ให้ผู้มีอำนาจแต่งตั้งแจ้งให้กรมการศาสนาทราบภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่แต่งตั้ง

หมวด ๓
การพ้นจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการ

ข้อ ๓๖ พระสังฆาธิการย่อมพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ เมื่อ

(๑) ถึงมรณภาพ

(๒) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ

(๓) ลาออก

(๔) ย้ายออกไปนอกเขตที่ตนมีสำนักอยู่

(๕) ยกเป็นกิตติมศักดิ์

(๖) รับตำแหน่งหน้าที่เจ้าคณะหรือรองเจ้าคณะอื่น

(๗) ให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่

(๘) ถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่

(๙) ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่

ข้อ ๓๗ พระสังฆาธิการรูปใดประสงค์จะลาออกจากตำแหน่งหน้าที่ก็ย่อมทำได้ เมื่อผู้มีอำนาจแต่งตั้งได้พิจารณาอนุญาตแล้ว จึงเป็นอันพ้นจากตำแหน่งหน้าที่

ข้อ ๓๘ ในกรณีที่พระสังฆาธิการทุกตำแหน่ง เว้นเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค ย้ายออกไปนอกเขตที่ตนมีสำนักอยู่ คือ เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ ย้ายออกไปจากจังหวัดนั้น เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล ย้ายออกไปจากอำเภอนั้น พระสังฆาธิการรูปนั้นย่อมพ้นจากตำแหน่งหน้าที่นั้น เว้นแต่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้รักษาการแทนในตำแหน่งเดิม

ข้อ ๓๙ พระสังฆาธิการรูปใดดำรงตำแหน่งหน้าที่โดยเรียบร้อยตลอดมาจนถึงชราทุพพลภาพหรือพิการ สมควรได้รับปลดเปลื้องภาระเพื่อให้พักผ่อนหรือรักษาตัว ก็ให้ผู้มีอำนาจแต่งตั้งพิจารณายกเป็นกิตติมศักดิ์

ข้อ ๔๐ พระสังฆาธิการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะ หรือรองเจ้าคณะ ได้เพียงตำแหน่งเดียว

ข้อ ๔๑ การให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่ ให้ผู้มีอำนาจแต่งตั้งกระทำได้ ในกรณีที่พระสังฆาธิการหย่อยความสามารถไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งของตน

ข้อ ๔๒ การปลดและการถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่ ให้เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในหมวด ๔ แห่งกฎมหาเถรสมาคมนี้

ข้อ ๔๓ เมื่อพระสังฆาธิการพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามข้อ ๓๖ ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับจนถึงผู้มีอำนาจแต่งตั้งภายใน ๓๐ วัน และให้ผู้มีอำนาจแต่งตั้งแจ้งให้

กรมการศาสนาทราบภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับรายงาน (พระมหาบุญโยม ปริปุณฺณสีโล, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๕)

การจัดการโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ การตราพระราชบัญญัติฉบับนี้เกิดจากความต้องการของรัฐบาลในสมัยนั้น ซึ่งมี จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศของจอมพลสฤษดิ์ ที่นิยมการรวบอำนาจการตัดสินใจเด็ดขาดไว้กับผู้นำที่เข้มแข็ง จอมพลสฤษดิ์เห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่กำหนดให้มีการถ่วงดุลอำนาจกันนั้นนำมาซึ่งความล่าช้าและความขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ดังนั้นจึงเห็นว่าการแยกอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ออกเป็น ๓ ทาง คือ สังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ เป็นระบบที่มีผลบั่นทอนประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ให้ต้องประสบอุปสรรคและล่าช้า

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา คณะรัฐมนตรีจึงได้ลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการยกร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๐๓ เมื่อคณะกรรมการทำงานสำเร็จ รัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภาเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ

"โดยที่การจัดดำเนินกิจการคณะสงฆ์ มิใช่กิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินกิจการจึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราชองค์สภากลมหาสังฆปริณายกทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา"

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ พอสรุปได้ดังนี้

๑. ยกเลิกพระราชบัญญัติ พ.ศ.๒๔๘๔ ซึ่งหมายรวมถึงการยกเลิกสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ส่วนอำนาจที่องค์กรทั้งสามเคยเป็นผู้ใช้แยกจากกันให้สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้

๒. ผลที่ตามมาก็คือ การยกเลิกตำแหน่งประธานสังฆสภา สังฆนายก และประธานคณะวินัยธร อำนาจหน้าที่ของตำแหน่งทั้งสามถูกรวมกันเข้าและมอบให้ประธานกรรมการมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้

๓. อำนาจสูงสุดในการบังคับบัญชาคณะสงฆ์เป็นของสมเด็จพระสังฆราช ผู้ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ใน ๒ ตำแหน่ง คือ

๓.๑ โดยตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก หรือประมุขสงฆ์ไทย ทรงบัญชาการคณะสงฆ์เอง และทรงรับผิดชอบ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๘ และ

๓.๒ โดยตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคมทรงบัญชาการคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคม ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๙ และมาตรา ๑๘

๔. มหาเถรสมาคม ประกอบด้วย

๔.๑ สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่งพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช

๔.๒ สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง ปัจจุบันมีสมเด็จพระราชาคณะทั้งสิ้น ๖ รูป

๔.๓ พระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่ต่ำกว่าสี่รูปและไม่เกินแปดรูป เป็นกรรมการอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๒ ปี ตามปกติสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งกรรมการครบทั้ง ๘ รูป จึงทำให้จำนวนกรรมการมหาเถรสมาคมแต่ละชุดมี ๑๕ รูป อันประกอบด้วย
สมเด็จพระราชาคณะ ๖ รูป กรรมการที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง ๘ รูป และสมเด็จพระสังฆราช ในฐานะประธานกรรมการ

๕. อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๘ มีความว่า

"มาตรา ๑๘ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย เพื่อการนี้ ให้มีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ หรือออกคำสั่งโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้"

จะเห็นได้ว่า อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตามมาตรานี้มีความหมายกว้างขวางมาก เพราะถ้าพิจารณาเทียบเคียงกับอำนาจหน้าที่ของสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ตามที่บัญญัติแยกอำนาจกันไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ แล้วจะพบว่าอำนาจหน้าที่ต่างๆ ทั้ง ๓ ส่วนนั้นได้รวมกันเป็นอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ของมหาเถรสมาคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธรในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้รวมกันเป็นมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

ฉะนั้น อำนาจหน้าที่ "ปกครองคณะสงฆ์" ของมหาเถรสมาคมตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๘ นี้ จึงมิได้หมายถึงเฉพาะอำนาจหน้าที่บริหารการคณะสงฆ์ของคณะสังฆมนตรีเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงอำนาจหน้าที่ตราสังฆมาณัติของสังฆสภา และอำนาจหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ของคณะวินัยธรชั้นฎีกาอีกด้วย
รายละเอียดการใช้อำนาจทั้งสามส่วนของมหาเถรสมาคม เป็นดังนี้

๑) อำนาจนิติบัญญัติของมหาเถรสมาคม ในฐานะที่ปฏิบัติหน้าที่ของสังฆสภา มหาเถรสมาคมจึงมีอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ ดังนี้

(๑) ตรากฎหมายมหาเถรสมาคม
(๒) ออกข้อบังคับมหาเถรสมาคม
(๓) วางระเบียบมหาเถรสมาคม
(๔) ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม

๒) อำนาจบริหารของมหาเถรสมาคม โดยที่อำนาจการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสังฆมนตรีเดิมได้ตกเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มหาเถรสมาคมจึงมีอำนาจหน้าที่ด้านการบริหารดังต่อไปนี้

(๑) จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

(๒) จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

(๓) จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

(๔) แต่งตั้งและถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์

เนื่องจากปริมาณงานในความรับผิดชอบของมหาเถรสมาคมมีมากเกินกว่าที่กรรมการมหาเถรสมาคมจะดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ มหาเถรสมาคมได้ออก กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑ พ.ศ.๒๕๐๖ ว่าด้วยระเบียบการประชุมมหาเถรสมาคม ให้อำนาจมหาเถรสมาคมแต่งตั้งคณะกรรมการหรืออนุกรรมการช่วยงานมหาเถรสมาคม ในลักษณะเดียวกันกับกรรมการเฉพาะกิจเป็นกรรมการประจำหรือชั่วคราวก็ได้ ในการแต่งตั้งคณะกรรมการหรืออนุกรรมการนี้ กรรมการมหาเถรสมาคมรูปใดรูปหนึ่งเป็นประธานโดยตำแหน่ง คณะการการหรืออนุกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามที่ได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคม ในปัจจุบันมีคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการที่มหาเถรสมาคมแต่งตั้งหลายคณะ เช่น

- คณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์
- คณะกรรมการอำนวยการพระธรรมทูต
- คณะอนุกรรมการร่างกฎมหาเถรสมาคม
- คณะอนุกรรมการร่างกฎนิคหกรรม
- คณะอนุกรรมการศูนย์ควบคุมไปต่างประเทศของพระภิกษุสามเณร (ศตก)
- คณะอนุกรรมการจัดตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์และศึกษาสงเคราะห์

ส่วนการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็นไปตามความในมาตรา ๒๒ และ ๒๓ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กำหนดตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้น ดังต่อไปนี้

- เจ้าคณะภาค – เจ้าคณะจังหวัด
- เจ้าคณะอำเภอ – เจ้าคณะตำบล
- เจ้าอาวาส

มีข้อน่าสังเกตว่า ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ๔ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะใหญ่คณะเหนือ เจ้าคณะใหญ่คณะใต้ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะใหญ่คณะกลาง และเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกาย เคยรวมกันเป็นมหาเถรสมาคมตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ต่อมา ทั้งนี้เพื่อรวมคณะสงฆ์ตำแหน่งทั้ง ๔ ได้ถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ มหานิกายกับคณะธรรมยุติกนิกายเข้าด้วยกัน ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ไม่มีมาตราใดกล่าวถึงตำแหน่งเจ้าคณะทั้ง ๔ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีตำแหน่งดังกล่าวอยู่ในการจัดองค์กรการ

ปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบัน ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ ยังคงมีอยู่ และนั่นก็หมายถึงว่า คณะสงฆ์มหานิกายกับคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายยังแยกกันปกครองอย่างเป็นอิสระจากกันภายใต้รัฐบาลสงฆ์เดียวกัน คือ มหาเถรสมาคมคณะสงฆ์ไทยจึงเปรียบเหมือนกับมังกรที่มีสองตัว แต่มีหัวเดียว

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ คณะสงฆ์มหานิกายและคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย มีองค์กรปกครองสูงสุดร่วมกัน คือ มหาเถรสมาคม กรรมการมหาเถรสมาคมครึ่งหนึ่งมาจากคณะมหานิกาย และที่เหลืออีกครึ่งหนึ่งมาจากคณะธรรมยุติกนิกาย ทั้งหมดรวมกันเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ตามกฎหมาย ดังนั้น ในระดับมหาเถรสมาคม เป็นการปกครองร่วมกันโดยถือนโยบายเดียวกันแต่แยกกันปกครองในระดับต่ำกว่ามหาเถรสมาคม ดังจะเห็นได้จากกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่า ด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ข้อ ๔ มีความว่า "การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุติปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ"

ข้อนี้หมายความว่า ในขณะที่คณะสงฆ์มหานิกายแบ่งสายการปกครองบังคับบัญชาเป็น เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบลและเจ้าอาวาส ฝ่ายมหานิกายปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายก็แบ่งสายการปกครองทุกตำแหน่งตั้งแต่เจ้าคณะภาคถึงเจ้าอาวาสฝ่ายธรรมยุตปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตคู่ขนานกันไป

แม้ว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จะไม่ได้กล่าวถึงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ ไว้ แต่กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๐๖ ข้อ ๖ ได้เพิ่มตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ เข้ามาในองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะใหญ่ปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะภาค แบ่งออกเป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายมหานิกายและเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุต มีอำนาจบังคับบัญชาสูงสุดในคณะสงฆ์แต่ละนิกาย ในสายการบังคับบัญชาเจ้าคณะใหญ่ยังต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม แต่ในทางปฏิบัติเจ้าคณะใหญ่มักเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมอีกตำแหน่งหนึ่ง เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ มีเขตการปกครองดังนี้

(๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๑ ๒ ๓ ๑๓ ๑๔ และ ๑๕

(๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๔ ๕ ๖ และ ๗

(๓) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๑๖ ๑๗ และ ๑๘

(๔) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ และ ๑๒

(๕) เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต ปฏิหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุตทุกภาค

๓.๔ อำนาจตุลาการของมหาเถรสมาคม

การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์หรือคดีความในคณะสงฆ์ซึ่งเดิมเคยเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะวินัยธร ได้ตกเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตามความพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๕ ที่บัญญัติให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากำหมายเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติเพื่อให้การลงนิคหกรรมหรือการลงโทษเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็วและเป็นธรรม มหาเถรสมาคมอาศัยอำนาจตามมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ตรากฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๒๑ ว่าด้วยการลงนิคหกรรม กฎมหาเถรสมาคมนี้แบ่งอำนาจการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๓.๔.๑ การพิจารณาชั้นต้น เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสวัด ที่พระภิกษุผู้ถูกฟ้องสังกัดอยู่ ถ้าผู้ถูกฟ้องเป็นเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะก็ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะหรือผู้ปกครองคณะสงฆ์เหนือขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง

๓.๔.๒ การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ เป็นอำนาจของคณะสงฆ์ผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะหรือผู้ปกครองเหนือชั้นขึ้นไปกว่าเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะผู้พิจารณาในชั้นต้น

๓.๔.๓ การพิจารณาชั้นฎีกา เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมในการลงนิคหกรรมไม่ว่าในกรณีใดให้เป็นอันถึงที่สุดในกรณีนี้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจเช่นเดียวกับคณะวินัยธรชั้นฎีกา แต่มหาเถรสมาคมมีอำนาจมากว่าคณะวินัยธรชั้นฎีกาตรงที่ มีอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารอยู่ในมือด้วย และในบางกรณีมหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยหรือออกคำสั่งโดยไม่ต้องผ่านการพิจารณาชั้นต้นและชั้นอุทธรณ์ โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่ว่า

> "มาตรา ๒๗ พระภิกษุใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้นหรือประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ หรือไม่สังกัดอยู่วัดใดวัดหนึ่ง กับทั้งไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยและมีคำสั่งให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามความในวรรคก่อนต้องสึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น"

มาตรา ๔๒ บัญญัติว่า ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๒๗ วรรคสอง คือ ไม่ยอมสึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน

๓.๕ ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร

การที่ฝ่ายรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ออกบังคับใช้ได้เป็นประจักษ์พยานอย่างดีที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักรด้วยการออกพระราชบัญญัติฉบับนี้ รัฐบาลได้ชื่อว่าให้การอุปถัมภ์แก่คณะสงฆ์ ทั้งนี้เพราะคณะสงฆ์ไม่มีอำนาจลงโทษพระภิกษุผู้ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยขั้นร้ายแรงและไม่ยอมสละสมณเพศ หากคณะสงฆ์ปล่อยไว้ย่อมจะ

นำความเสื่อมเสียมาสู่วงการคณะสงฆ์ ในกรณีนี้คณะสงฆ์จำต้องพึ่งพิงอำนาจรัฐเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระธรรมวินัย ดังจะเห็นได้จากมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ที่อ้างถึงมาแล้ว และมาตรา ๔๔ ที่ว่า"ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์ไทย อันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาทหรือจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือทั้งปรับทั้งจำ" ก็แสดงถึงการที่คณะสงฆ์ไทยได้รับการคุ้มครองป้องกันจากอำนาจรัฐ

แม้ว่ามหาเถรสมาคมมีอำนาจปกครองคณะสงฆ์อย่างเต็มที่ แต่ข้อนี้ไม่ได้หมายความว่าคณะสงฆ์มีอิสระจากการควบคุมของกลไกของรัฐ อำนาจฝ่ายรัฐสามารถตรวจสอบและควบคุมการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้ตลอดเวลาในนามของการอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา ดังจะเห็นได้จากข้อความบางมาตราแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ดังต่อไปนี้

(๑) พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชผู้ทรงเป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง (มาตรา ๗ และ ๙)

(๒) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระสังฆราช ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชในกรณีที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง (มาตรา ๑๐)

(๓) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และมีอำนาจออกกฎกระทรวงเกี่ยวกับการสร้างวัด การบริหารศาสนสมบัติของวัด และวางระเบียบการปกครองคณะสงฆ์จีนนิกายและอนัมนิกาย (มาตรา ๖ ๓๒ ๔๐ และ ๔๖)

(๔) ในการแต่งตั้งและถอดถอนกรรมการมหาเถรสมาคม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช (มาตรา ๑๙)สมาคมโดยตำแหน่งและกรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม (มาตรา ๑๓)

(๕) กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร ทั้งนี้เพราะอธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคม

บทที่ ๔
การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ไทย

การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาที่สำคัญขึ้นกับการปกครองคณะสงฆ์ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ไทยใน ๒ ประเด็น ได้แก่

๔.๑ การควบคุมและกำกับดูแลให้พระภิกษุสงฆ์ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย

วิเคราะห์โดยใช้หลักการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย ๓ ประการ ได้แก่

(๑) หลักพระธรรมวินัยที่ว่า "อนุชานามิ ภิกฺขเว ราชูนํ อนุวตฺติตุ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้คล้อยตามพระราชา (พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ หน้า ๒๗๓),(พระเมธีธรรมาภรณ์ ๒๕๓๙, หน้า ๗๑)

(๒) พระธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดงและบัญญัติไว้ เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว พระธรรมและวินัยนั้นแหละ จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย" (ที.ม. ๑๐/๒๑๖/๑๖๔)

(๓) พระบรมพุทธานุญาตที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า ดูก่อนอานนท์เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว สงฆ์ยังหวังอยู่จะพึงถอนสิกขาบทเล็กน้อยก็ได้ (วิ.จู. ๗/๔๔๑/๓๘๒)

องค์กรปกครองคณะสงฆ์ไทยสามารถควบคุมและกำกับดูแลพระภิกษุสงฆ์ให้ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยได้หรือไม่

๔.๒ การควบคุมและกำกับดูแลศาสนสมบัติต่างๆ

วิเคราะห์ตามหลักพระธรรมวินัยที่ว่า "อนุชานามิ ภิกฺขเว ราชูนํ อนุวตฺติตุ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้คล้อยตามพระราชา

- คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ประกาศ ระเบียบ ข้อบังคับ และคำสั่ง ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ที่ดิน ประเภทต่าง ๆ และเงินบริจาค

- องค์กรปกครองคณะสงฆ์ไทยสามารถควบคุมและกำกับดูแลศาสนสมบัติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่ดินประเภทต่าง ๆ ที่เป็นของวัด หรือเงินที่มีผู้บริจาค ให้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้หรือไม่ อย่างไร

- โดยจะเปรียบเทียบกับหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีหรือหลักธรรมาภิบาล และหลักการบริหารจัดการองค์การกุศลสาธารณะที่ไม่แสวงหากำไร

- โดยจะเปรียบเทียบกับการปกครองคณะสงฆ์ของประเทศศรีลังกา ซึ่งเป็นนิกายเถรวาท สยามวงศ์ (ถ้าหากมีข้อมูลเพียงพอ)

หลักการปกครองคณะสงฆ์ พระสงฆ์เป็นสถาบันบุคคลที่เกิดขึ้นตามการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ผ่านวิธีการอุปสมบท ตามที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาต ทำหน้าที่ในการรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนาจากรุ่นสู่รุ่นสืบมาจนถึงปัจจุบัน (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๑, หน้า ๑๖)

ความหมายของคณะสงฆ์ คำว่า "สงฆ์" ตามความเข้าใจทั่วไปคือ พระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ คือ หมู่ ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามด้วย

แนวคิดทางการปกครองคณะสงฆ์ การปกครองครองศาสนาจักร มุ่งเน้นการปกครองของพระสงฆ์เป็นหลัก ซึ่งเป็นการ ปกครองที่พระพุทธเจ้าทรงดัดแปลงมาจากการปกครองของอาณาจักรในสมัยนั้น โดยมุ่งเน้นให้ ธรรมเป็นใหญ่กว่าตัวบุคคล เรียกอีกอย่างว่า การปกครองแบบธรรมาธิปไตย โดยการปกครองคณะ สงฆ์ยึดปฏิบัติถือเอาพระธรรมวินัยเป็นหลักใหญ่ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๑, หน้า ๒๓)

หลักธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่คือหลักการความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม และเหตุผลเป็นใหญ่ ทำการด้วยปัญญา โดยเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา มุ่งเพื่อความดีงาม ความจริงความชอบธรรมเป็นหลัก

หลักการการปกครองคณะสงฆ์โดยทั่วไป การปกครองคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการปกครองในครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรม บัญญัติพระวินัย การบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา และทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ของ พระสงฆ์โดยที่พระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นผู้ช่วย ตามที่ไปรดให้ช่วย พร้อมพระโมคคัลลานะและพระเถระทั้งหลาย ผู้เป็นสังฆเมิดรและสังฆบริณายก เป็นหมู่ ๆ ทรงมอบให้สงฆ์เพื่อเป็นสมานสังวาสกัน เป็นไปตาม หลักพระธรรมวินัยและต้องมีมติ เป็นเอกฉันท์เป็นสำคัญ

สถาบันตุลาการทางพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทาง อาณาจักร มีกฎหรือระเบียบที่สังคมวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำหรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่าย อาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีธรรมวินัยเป็นหลัก ทั้งฝ่าย อาณาจักรและพุทธจักร มี

กระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์ และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก ความผิด ร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศ สำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจไม่ถือว่าผิด (สุนทร ณ รังสี, ๒๕๓๐, หน้า ๓๕-๓๖)

ดังนั้น เมื่อพระสงฆ์เป็นสถาบันบุคคล การดำเนินการของสถาบันจำเป็นต้องมี หลักเกณฑ์และวิธีการ หลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการของสถาบันที่ได้กล่าวถึง ซึ่งต่อมาเรา เรียกว่า การปกครอง "มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของ พระภิกษุ แต่พระ

วินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมดหาใช่สงฆ์หรือผู้แทนของสงฆ์เป็นผู้บัญญัติอย่าง ที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยไม่ จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็ เพื่อให้สงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่าง ๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและ เป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรมดังข้อความว่า" (สุนทร ณ รังสี, ๒๕๓๐, หน้า๓๕) "ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัยอำนาจ ประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อข่มผู้เก้อยาก ๑ เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอา สวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่ง ของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑ เพื่อถือตามพระธรรมวินัย ๑" นอกจากการปกครองคณะสงฆ์จะเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรง บัญญัติไว้แล้ว เนื่องจากพระสงฆ์เป็นสถาบันหนึ่งทางสังคม และเป็นสถาบันหลักของประเทศไทย

ดังนั้น ฝ่ายอาณาจักรหรือรัฐบาลในฐานะผู้รับสนองพระราชภาระของพระมหากษัตริย์จึงเข้ามา มีบทบาทในการสนับสนุนและพัฒนาการดำเนินกิจการทางศาสนา โดยได้มีการกำหนดส่วนราชการ ๒ หน่วยงาน เพื่อดำเนินงานสนองงานคณะสงฆ์และรัฐ โดยการทำนุบำรุง ส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์ คุ้มครองและส่งเสริมพัฒนาการ ดูแลรักษา จัดการศาสนสมบัติ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕) คือ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์นั้น "เราพบว่ารูปแบบการปกครองคณะ สงฆ์แต่ละสมัยคล้อยตามแบบอย่างการปกครองบ้านเมืองในสมัยนั้น ๆ" (พระเมธีธรรมาภรณ์ [ประยูร ธมฺจิตฺโต], ๒๕๓๙, หน้า ๖๗)โดยการกำหนดเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพื่อใช้ในการ ปกครองคณะสงฆ์ ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และเป็นไปตามความต้องการของรัฐบาล

การปกครองคณะสงฆ์ในการบริหารราชการของไทยปัจจุบัน การบริหารกิจการพระศาสนานั้น เป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แต่เนื่องจาก อาณาจักรและ ศาสนจักรต้องประสานกันเพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ รัฐบาลในฐานะผู้รับสนองพระราชภาระของพระมหากษัตริย์ จึงเข้าไปมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานกิจการทางศาสนาตามประวัติและพัฒนาการโดยลำดับ ดังนี้ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ๒๕๔๕, หน้า ๑) ๑. สมัยกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา มีราชบัณฑิต และ หมื่นราชสัมภารี รับมอบหมาย ภารกิจด้านการศาสนา ๒. ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีหน่วยงานรับผิดชอบ ๓ หน่วยงานคือ กรมธรรมการ กรม สังฆการี และกรมราชบัณฑิต การปกครองคณะสงฆ์ในการบริหารราชการของไทยในปัจจุบัน ได้มีการแบ่งส่วน ราชการที่กำกับดูแลคณะสงฆ์ออกเป็น ๒ หน่วยงาน เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๔๕ คือ กรมการ ศาสนา สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม และ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งขึ้นตรงต่อ นายกรัฐมนตรี

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานสนองงานคณะ สงฆ์และรัฐโดยการทำนุบำรุง ส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์คุ้มครองและส่งเสริม พัฒนางาน

พระพุทธศาสนา ดูแล รักษา จัดการศาสนสมบัติพัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทาง พระพุทธศาสนา รวมทั้งให้การสนับสนุนส่งเสริม พัฒนาบุคลากรทางศาสนา โดยมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

๑. ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการคณะสงฆ์กฎหมายว่าด้วยการกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนารวมทั้งกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

๒. รับสนองงาน ประสานงาน และถวายการสนับสนุนกิจการและการบริหาร การปกครองคณะสงฆ์

๓. เสนอแนวทางการกำหนดนโยบายและมาตรการในการคุ้มครองพระพุทธศาสนา

๔. ส่งเสริม ดูแล รักษาและทำนุบำรุงศาสนสถานและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา

๕. ดูแลรักษาและจัดการวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง ๔๓

๖. พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา

๗. ทำนุบำรุงพุทธศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม

๘. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานหรือนายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นสำนักงานที่ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี โดยนายกรัฐมนตรีเป็นผู้กำกับดูเกี่ยวกับนโยบาย ในส่วนของการบริหารสั่งการนั้น สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีผู้บริหารระดับผู้อำนวยการเป็นผู้บริหารสั่งการสูงสุด ตามความในมาตรา ๘ ฉ ของพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๔๓ และแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๔๕ นายกรัฐมนตรีได้ออกกฎกระทรวงให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีภารกิจ และอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินงานสนองงานองค์กรคณะสงฆ์ไทย และรัฐบาล โดยการทำนุบำรุง ส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์คุ้มครองและส่งเสริมพัฒนางานพระพุทธศาสนา ดูแล รักษา จัดการศาสนสมบัติ พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา รวมทั้ง การสนับสนุน ส่งเสริมพัฒนาบุคลากรทางศาสนา

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย ที่ว่าด้วยการคณะสงฆ์ กฎหมายว่าด้วยการกำหนดวิทย ฐานะผู้สำเร็จวิชาพระพุทธศาสนา รวมทั้งกฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวข้อง รับสนองงาน ประสานงานและถวายการสนับสนุนกิจการและการบริหาร ปกครองคณะสงฆ์ เสนอแนวทางการ กำหนดนโยบาย และมาตรการในการคุ้มครอง พระพุทธศาสนา ส่งเสริม ดูแล รักษาและทำนุบำรุงศาสนสถานและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา ดูแล รักษาและจัดการวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทาง พระพุทธศาสนา ทำนุบำรุงพุทธศาสนศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม และปฏิบัติการอื่นใด ตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานหรือนายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรี มอบหมาย

สำนักงานพระพุทธศาสนา แบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ออกเป็น ๖ ส่วน ประกอบไปด้วย ๑. กองกลาง มีอำนาจหน้าที่หลักในการปฏิบัติงานบริหารทั่วไป งานสารบรรณ งาน บริการและงานกิจการพิเศษของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินการเกี่ยวกับงานช่วย

อำนวยการและงานเลขานุการของสำนักงาน การประชาสัมพันธ์การปฏิบัติราชการ และเผยแพร่กิจกรรมความก้าวหน้าในงานด้านต่าง ๆ ของสำนักงาน ตลอดจนการดำเนินการเกี่ยวกับการเงินงบประมาณ การพัสดุ อาคารสถานที่ จัดระบบงานและการบริหารงานบุคคล งานกฎหมายและระเบียบ งานนิติกรรมและสัญญา งานเกี่ยวกับความรับผิดชอบในทางแพ่ง อาญา งานคดีปกครอง นอกจากนี้ยังต้องประสานแผนปฏิบัติงานของสำนักงานให้สอดคล้องกับนโยบายและแผนแม่บท การส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ตั้งขอและจัดสรรงบประมาณศาสนสมบัติ ดำเนินการเกี่ยวกับ งานโครงการพิเศษ งานความร่วมมือกับต่างประเทศ และวิจัยส่งเสริมประสานงานการวิจัยด้านพระพุทธศาสนา ๒. กองพุทธศาสนศึกษา มีหน้าที่ในการประสานควบคุมดูแลการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา การจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ รับผิดชอบงานการศึกษาของสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์และการศึกษาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศาสนา และยังต้องดำเนินการเกี่ยวกับการจัดทำสื่อการเรียนการสอนด้านศาสนา สนับสนุนการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาทุกระดับ รวมทั้งการนิเทศติดตามประเมินผลการศึกษาทุกประเภท ๓. กองพุทธศาสนสถาน มีหน้าที่หลักดูแลเรื่องการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การ ยุบเลิก การขอเปลี่ยนแปลงชื่อวัด การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างให้เป็นวัดที่มี พระสงฆ์ และการขอพระราชทานยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง รวมทั้งการออกแบบก่อสร้างอาคารศาสนสถาน ศาสนสมบัติทางพระพุทธศาสนา การบูรณะปฏิสังขรณ์ จัดระเบียบของ วัดและศาสนสถานไว้ซึ่งคุณค่าทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมทางศาสนา และยังต้องดำเนินการ สำรวจรังวัดที่ดิน การออกหนังสือสำคัญที่ดิน การตรวจสอบ ค้นคว้าหลักฐานที่ดินของวัด วัดร้าง และศาสนสมบัติกลาง ๔. สำนักงานพุทธมณฑล มีหน้าที่ดูแลและบำรุงรักษาและบริหารกิจการพุทธมณฑล และการจัดหอสมุดพระพุทธศาสนา ตลอดจนพิพิธภัณฑ์ทางพุทธศาสนา

สำนักงานศาสนสมบัติ มีอำนาจหน้าที่หลักในการศึกษา วิเคราะห์ วางระบบ กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ ในการจัดประโยชน์และพัฒนารายได้ให้เหมาะสมกับสภาพ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ดูแล รักษาและจัดการวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง ตลอดจนควบคุม และให้ความช่วยเหลือการจัดการศาสนสมบัติของวัด และเป็นสำนักงานนายทะเบียนทรัพย์สินของวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง ๕. สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม อำนาจหน้าที่หลัก มีอาทิ การรับสนองงานตามพระบัญชาและพระกรณียกิจของสมเด็จพระสังฆราช รับสนองงานการบริหารของมหาเถรสมาคมและคณะกรรมการต่าง ๆ ที่มหาเถรสมาคมตั้งขึ้น และรับสนองงานการปกครองคณะสงฆ์ การขอพระราชทานสมณศักดิ์ การถวายนิตยภัต การจัดทำทะเบียนประวัติพระสมณศักดิ์และพระสังฆาธิการ ดำเนินการและประสานงานกับคณะสงฆ์ในการลงนิคหกรรม และตรวจตราถวาย คำแนะนำแก่พระภิกษุ สามเณรที่มีอาจาระไม่สมควรแก่สมณวิสัย รวมทั้งการกำหนดนโยบายและ มาตรการคุ้มครองพระพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีโครงสร้างการบริหาร การสั่งการดังต่อไปนี้ โครงสร้างการบริหาร การสั่งการ ของสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่มา : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ๒๕๕๒ นายกรัฐมนตรี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กลุ่มงานที่

รายงานตรงต่อผู้อำนวยการ สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กลุ่มตรวจสอบภายในระดับสำนัก สำนักงานพุทธมณฑล สำนักงานศาสนสมบัติกลาง กองพุทธศาสนสถาน กองกลาง กองพุทธศาสนศึกษา ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ กองพุทธสารนิเทศ สถาบันพัฒนาพระสังฆาธิการ หน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเป็นการภายใน หมายเหตุ : หน่วยงานตามกฎหมาย

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐด้านศาสนา โดยการทำนุบำรุง ส่งเสริมและให้ความอุปถัมภ์คุ้มครองกิจการด้านพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ที่ทางราชการรับรอง ตลอดจนส่งเสริมพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม ส่งเสริมความเข้าใจ อันดีและสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนารวมทั้งดำเนินการเพื่อให้คนไทย นำหลักธรรมของศาสนามาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นคนดีมีคุณธรรม (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๑, หน้า ๓๕)

ในการบริหารการสั่งการ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม กำกับดูแลโดยรัฐมนตรีประจำกระทรวงเป็นผู้บริหารสั่งการสูงสุด กำกับดูแลนโยบาย มีปลัดกระทรวง และรองปลัดกระทรวงเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่รัฐมนตรีสั่งการ โดยมีอธิบดีกรมเป็นผู้บริหารที่มีอำนาจ หน้าสูงสุดในการวินิจฉัยสั่งการในระดับกรม สำหรับอำนาจหน้าที่ของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หรือองค์กรสงฆ์ไทย มีดังต่อไปนี้ คือ ๑. ทำนุบำรุง ส่งเสริมเพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม ๒. เสริมสร้างศีลธรรม ปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ๓. ส่งเสริม ดูแล รักษาและทำนุบำรุงศาสนสถาน และศาสนวัตถุ ๔. ให้การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ ที่ทางราชการรับรอง และสนับสนุนการดำเนินการขององค์การศาสนา ๕. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่ กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๘ ฉ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการ แผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๔๓ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีการแบ่งงานส่วนราชการออกเป็น ๓ หน่วยงาน ประกอบไปด้วย

๑. สำนักงานเลขานุการกรม มีอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาหรือองค์กรสงฆ์ไทย ดังต่อไปนี้ ปฏิบัติงานบริหารทั่วไป งานสารบรรณ งานบริการ และงานกิจกรรม พิเศษของกรม ดำเนินการเกี่ยวกับงานช่วยอำนวยการและเลขานุการของกรม ประชาสัมพันธ์การ ปฏิบัติราชการของกรม และเผยแพร่กิจกรรมความก้าวหน้าในงานด้านต่าง ๆ ของกรม ดำเนินการ เกี่ยวกับการเงิน การบัญชี การงบประมาณ การพัสดุ อาคารสถานที่และยานพาหนะของกรม จัด ระบบงานและบริหารงานบุคคลของกรม ดำเนินการเกี่ยวกับงานกฎหมายและระเบียบ งานนิติกรรม และสัญญา งานเกี่ยวกับความรับผิดชอบในทางแพ่งอาญา งานคดีปกครอง และงานคดีอื่นที่อยู่ใน อำนาจหน้าที่ งานเกี่ยวกับการพิจารณาวินิจฉัยเรื่องร้องทุกข์ของกรม ให้สอดคล้องกับนโยบายและ แผนแม่บทของกรม จัดทำและประสานแผนการปฏิบัติงานของกรมให้สอดคล้องกับนโยบายและ กระทรวงดำเนินการเกี่ยวกับงานโครงการพิเศษ งานความร่วมมือกับต่างประเทศ รวมทั้งเร่งรัดติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนงานและโครงการของหน่วยงานใน สังกัด จัดระบบ

การสำรวจ การจัดเก็บ การประมวล และการใช้ประโยชน์ข้อมูลของหน่วยงานใน สังกัด และเป็นศูนย์ข้อมูลของกรม ประสานความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ องค์กรทางศาสนา หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนทั้งในและต่างประเทศ ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการ ปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

๒. กองศาสนูปถัมภ์ มีอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาหรือองค์กรสงฆ์ไทย ดังต่อไปนี้ ดำเนินการเกี่ยวกับงานพระราชพิธี งานพระราชกุศล งานรัฐพิธี และงานศาสนพิธีของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ให้การอุปถัมภ์ด้านศาสนสงเคราะห์ ดำเนินการให้การอุปถัมภ์ ประสานงาน และควบคุมดูแลการเผยแผ่ศาสนาที่ทางราชการรับรอง ดำเนินการประสานงาน ระหว่างผู้นำศาสนาและศาสนิกชนทุกศาสนา เพื่อให้เกิดความสมานฉันท์ เสนอแนวการกำหนด นโยบายและมาตรการในการสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนาอื่นที่ทางราชการรับรอง บริการ ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความรู้ วิธีการปฏิบัติด้านศาสนพิธี วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สนับสนุน การพัฒนาบุคลากรทางศาสนาอื่นที่ทางราชการรับรอง เพื่อส่งเสริมให้นำหลักธรรมทางศาสนา นำไปสู่การเสริมสร้างศีลธรรม ปลุกฝังคุณธรรม และจริยธรรม ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุน การปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

๓. สำนักพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม มีอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หรือองค์กรสงฆ์ไทย ดังต่อไปนี้ ศึกษา วิเคราะห์ วิจัยเพื่อเสนอแนะการกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อเสนอต่อนายกรัฐมนตรีและมหาเถรสมาคม ดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม และส่งเสริมการนำหลักธรรมไปพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อ ๔๔ สร้างให้นักเรียน ประชาชนเกิดความรู้คู่คุณธรรม เผยแพร่และส่งเสริมศีลธรรม ปฏิบัติงานร่วมกับ หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีโครงสร้างการบริหารสั่งการดังต่อไปนี้ กระทรวงวัฒนธรรม ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม รองปลัดกระทรวงวัฒนธรรม นักงานรัฐมนตรี กรมการศาสนา กลุ่มตรวจสอบภายใน กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร ๑. สำนักงานเลขานุการกรม ๒. กองศาสนูปถัมภ์ ๓. สำนักงานพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ๑. สำนักงานอำนวยการและบริหารทั่วไป ๒. กองศาสนูปถัมภ์ ๓. สำนักพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม : โครงสร้างการบริหารสั่งการกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

ประวัติการปกครองคณะสงฆ์หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ การตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ออกมาใช้ในการ จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งมีทั้งส่วนดี ที่เป็นการจัดระเบียบสังคมของคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม ส่วนข้อด้อย คือ ความได้เปรียบเสียเปรียบกันในด้านการปกครองระหว่างนิกาย จนก่อให้เกิดผลกระทบตามมาภายหลัง (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑, หน้า ๘๒)

สาเหตุของการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ การตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)ออกมา ประกาศใช้ ถือว่าได้

ดำเนินการให้เป็นไปตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ที่ทรงมีพระราชปรารภไว้อย่างชัดเจนว่า ถ้าการปกครองสังฆมณฑลเป็นไปตามแบบแผนอันเรียบร้อย พระศาสนาก็จะรุ่งเรืองถาวร และจะชักนำประชาชนทั้งหลายให้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาในโอวาท ประพฤติสัมมาปฏิบัติและร่ำเรียนวิชาในสำนักสังฆ์ยิ่งขึ้น เป็นอันมาก

ทั้งนี้ เพราะการปกครองในฝ่ายอาณาจักรนั้นได้รับการปรับปรุงพัฒนาและเปลี่ยนแปลง ไปก่อนหน้าที่แล้วหลายสิ่งหลายประการ จนเป็นผลเป็นที่ประจักษ์กันโดยทั่วไป (แสวง อุดมศรี, ๒๕๓๓, ๑๐๕)

รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะ สงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ สาระสำคัญของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ พอประมวล สรุปได้ดังต่อไปนี้ (พระเมธีธรรมาภรณ์ [ประยูร ธมฺจิตฺโต], ๒๕๓๙, หน้า ๓๕-๓๖) ๑)การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง หมายถึงการปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ทั่ว ราชอาณาจักร เป็นอำนาจหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ และมหาเถรสมาคมตามมาตรา ๔ ที่บัญญัติไว้ ให้เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ เจ้าคณะใหญ่หนใต้ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง และเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกายกับพระราชาคณะที่เป็น รองเจ้าคณะทั้ง ๔ คณะ ทั้งหมด ๘ รูป เป็นมหาเถรสมาคม มีหน้าที่ถวายคำปรึกษาในการพระศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์แด่พระมหากษัตริย์ การประชุมวินิจฉัยคดีในที่ประชุมมหาเถรสมาคมตั้งแต่ ๕ รูป ขึ้นไปให้ถือเป็นสิทธิขาด ผู้ใดจะอุทธรณ์หรือโต้แย้งต่อไปอีกไม่ได้ พระราชบัญญัติฉบับนี้ไม่ได้กล่าวถึงตำแหน่งเด็จพระสังฆราช ทั้งนี้เพราะในเวลาตราพระราชบัญญัตินับนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ ตำแหน่ง สมเด็จพระสังฆราชว่างลงภายหลังการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) ใน พ.ศ. ๒๔๔๒ นับแต่นั้นมาจนสิ้นรัชกาลที่ ๕ ไม่มีการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชอีกเลย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงนิพนธ์ถึงเหตุการณ์ตอนนี้ไว้ว่า "ในเวลาตั้งพระราชบัญญัตินี้ ว่างสมเด็จพระมหาสมณเจ้าหรือสมเด็จพระสังฆราช มีเจ้าคณะใหญ่ ๔ รูป เจ้าคณะรอง ๔ รูป คณะใหญ่ทั้ง ๔ นั้นต่างมีใต้ขึ้นแก่กัน เมื่อมีกิจอันจะพึงทำ ร่วมกัน เสนาบดีกระทรวงธรรมการรับพระบรมราชโองการสั่งเจ้าคณะรูปใดมีสมณศักดิ์สูง เสนาบดีก็พูดทางเจ้าคณะรูปนั้น ๆ เป็นการก (กรรมการ) ในการประชุมในครั้งนั้น ข้าพเจ้าเป็นการก" ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ พระมหากษัตริย์ในฐานะเอกอัครศาสนูปถัมภก ได้ทรง ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชด้วย โดยมีมหาเถรสมาคมทำหน้าที่คล้ายกับเสนาบดีที่ทรงปรึกษา ฝ่ายการพระศาสนา เสนาบดีกระทรวงธรรมการทำหน้าที่เป็น "ศูนย์กลาง" การติดต่อประสานงาน ระหว่างพระมหากษัตริย์กับมหาเถรสมาคม ๒)การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ คือ การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วน ภูมิภาคควบขนานไปกับการบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาค กล่าวคือ มีการแบ่งส่วนการ ปกครองคณะสงฆ์ ออกเป็นสังฆมณฑล มีเจ้าคณะสังฆมณฑลที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งจาก พระราชาคณะเป็นผู้ปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ในสังฆมณฑลนั้น เจ้าคณะสังฆมณฑลนี้เทียบได้ กับข้าหลวงเทศาภิบาลผู้ทำหน้าที่ปกครองประชาชน และบริหารราชการแผ่นดินในมณฑลของฝ่าย บ้านเมือง รองจากเจ้าคณะมณฑล

ลงมามีเจ้าคณะเมืองหรือจังหวัดที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง รองจากเจ้าคณะเมืองก็คือเจ้าคณะแขวงหรืออำเภอ เป็นผู้ปกครองเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ปัจจุบัน พระธรรมโกศาจารย์ [ประยูร ธมฺจิตฺโต]) ยังได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับพระราชบัญญัติฉบับนี้ไว้ ๒ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑. มาตรา ๔ กล่าวถึงเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรม อันแสดงว่าคณะธรรมยุตขึ้นอยู่กับคณะกลางของฝ่ายมหานิกาย ในรัชกาลที่ ๔ ได้แยกเป็นคณะอิสระโดยมีเจ้าคณะใหญ่ปกครองกันเอง เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายมหานิกายไม่มีอำนาจบังคับบัญชา วัดที่สังกัดคณะธรรมยุตเพราะมาตรา ๓ บัญญัติ ไว้ว่า "พระราชบัญญัติฉบับนี้ไม่เกี่ยวด้วยนิกายสงฆ์ กิจและลัทธิเฉพาะในนิกายนั้น ๆ ซึ่งเจ้าคณะหรือสังฆนายกในนิกายนั้น ได้เคยมีอำนาจว่ากล่าวบังคับบัญชามาแต่ก่อนประการใด ก็คงให้เป็นไปตามทุกประการ" ข้อความนี้แสดงว่า กฎหมายคณะสงฆ์ฉบับนี้ของรับการแบ่งนิกายของคณะสงฆ์ ไทย ออกเป็นมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย

๒. การจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ของพระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ฉบับนี้มีลักษณะคู่ขนานไปกับโครงสร้างการบริหารและการปกครองของฝ่ายอาณาจักร **พิพัฒน์ พสุธารชาติ** ได้สรุปเนื้อหาของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ไว้ดังนี้ ๑. พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง ถอดถอน สมณศักดิ์ และตำแหน่งบริหารตั้งแต่ ระดับพระราชาคณะจังหวัดขึ้นไป ๒. มหาเถรสมาคมปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์สนองพระปรมาภิไธยของ องค์พระมหากษัตริย์ ๓. หน่วยงานของรัฐโดยเฉพาะกระทรวงธรรมการ ควบคุม วางระเบียบเกี่ยวกับ การบริหารทรัพย์สินของวัดและศาสนสมบัติทั้งปวง กระทรวงมหาดไทยดูแลการตั้งวัดและศาสน สถาน เป็นต้น ๔. มีบทลงโทษพระภิกษุสงฆ์ เช่น พระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัย เป็นอาจิณ, ไม่สังกัดอยู่ในวัด ๆ หนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่หลักแหล่ง ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนด

โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะ สงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ สมเด็จพระสังฆราช มหาเถรสมาคม มณฑล เมือง แขวง วัด โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ที่มา : คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๘๘.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นพระราชบัญญัติที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระแส แห่งการเปลี่ยนแปลง ทำให้รู้เนื้อหาของพระราชบัญญัติดังกล่าว มีความโน้มเอียงไปในแนว เดียวกันกับรูปแบบการปกครองของฝ่ายอาณาจักร แต่ก็ไม่ได้โน้มเอียงไปมากยังคงหลงเหลือความ มีอำนาจหรือมีกลิ่นอายของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และรูปแบบการ ปกครองคณะสงฆ์แบบเดิม ๆ อยู่บ้าง ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไปนี้

สาเหตุของการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ถูกตราขึ้นในสมัยที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี อันเป็นผลสืบเนื่องมาจาก การที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมา ๕๔ เป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อปี พ.ศ.

๒๔๗๕ จากอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการ ปกครองในช่วงทศวรรษดังกล่าว เป็นช่วงที่ความคิดด้านประชาธิปไตยกำลังเฟื่องฟู ในช่วงนั้น พระภิกษุสามเณรแสดงความสนใจต่อความคิดนี้มาก จนถึงขนาดเดินมาสังเกตการณ์นอกวัด มีการอภิปรายปัญหาการเมืองในวัดอย่างตื่นตัว ความตื่นตัวของพระสงฆ์ในเมืองไทยเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยสูงมาก จนกระทั่งมีพระสงฆ์จำนวนหนึ่งเขียนจดหมายถึงรัฐบาล แสดงความยินดีและชื่นชมรูปแบบการปกครองใหม่ พระสงฆ์ที่เป็นอยู่อันมีลักษณะรวมศูนย์และมีความไม่เสมอภาคระหว่างพระสงฆ์สองนิกาย จึงได้เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับ รูปการปกครองระบอบประชาธิปไตย

ในที่สุดก็ได้เกิดเหตุการณ์ที่สำคัญเหตุการณ์หนึ่งคือ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๗๖ มีตัวแทนพระสงฆ์จากมหานิกายจำนวนหนึ่งจาก ๑๒ จังหวัดเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ยื่นฎีกาต่อนายกรัฐมนตรีขอให้ปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นประชาธิปไตย หลังจากนั้นอีก ๘ ปี รัฐบาลก็ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และมีการตราพระราชบัญญัติ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในที่สุด (พิพัฒน์ พสุธารชาติ, ๒๕๔๙, หน้า ๒๗๙)

รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ โครงสร้างสำคัญของการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติ ๒๔๘๔ นี้เป็นการจำลองตามรูปแบบการกครองของฝ่ายอาณาจักรตามหลักการประชาธิปไตย นั่น คือ การมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขของคณะสงฆ์ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้ง มีการยุบเลิกมหาเถรสมาคม และแบ่งแยกการปกครองออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ (พิพัฒน์ พสุธารชาติ, ๒๕๔๙, ๒๘๑) ๑. สังฆสภา ประกอบด้วยพระสงฆ์ ๔๕ รูป ซึ่งแต่งตั้งโดยสมเด็จพระสังฆราชตาม พระสมณศักดิ์และความรู้ ทำหน้าที่ว่าสังฆาณัติกติกาสงฆ์หรือกฎหมายสงฆ์ ๒. สังฆมนตรี ทำหน้าที่เหมือนคณะรัฐมนตรี มีอำนาจในการบริหารคณะสงฆ์ โดย มีสังฆนายกทำหน้าที่เหมือนนายกรัฐมนตรี ทั้งหมดแต่งตั้งโดยสมเด็จพระสังฆราช ๓. คณะวินัยธร ทำหน้าที่เหมือนเป็นตุลาการสงฆ์ มีหน้าที่วินิจฉัยและระงับอธิกรณ์ต่าง ๆ แม้คณะสงฆ์จะมีรูปแบบการบริหารและการปกครองคระสงฆ์เป็นประชาธิปไตย ก็ใช่ว่าคณะสงฆ์จะดำเนินการปกครองตนเองได้อย่างเป็นอิสระปราศจากการแทรกแซงและการควบคุมของรัฐ ความสัมพันธ์กับฝ่ายบ้านเมืองยังคงมีอยู่ โดยที่พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรี สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะสังฆมนตรี ประธาน และรองประธานสังฆสภา โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการลงนามรับสนองพระบัญชา รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการอยู่ในฐานะรักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติ นอกจากนี้ยังมีอำนาจกำหนดวันเปิดประชุมสังฆสภา เสนอเรียกประชุมสังฆสภาสมัยวิสามัญและ ถวายความเห็นให้สังฆมนตรีลาออกจากตำแหน่ง (พระมเธียรธรรมภรณ์ [ประยูร ธมฺจิตฺโต], ๒๕๓๙, หน้า ๓๕-๔๐) การดำเนินการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ดู เหมือนจะดำเนินไปได้ด้วยดี แต่จริง ๆ แล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่ เนื่องจากความขัดแย้งระหว่าง มหานิกายและธรรมยุติกนิกายที่มีมาก่อนแล้วยังไม่ได้รับการแก้ไข ความขัดแย้งเหล่านี้ทำให้เกิด ความวุ่นวายในคณะสงฆ์อย่างรุ่นแรง จนทำให้กลายเป็นข้ออ้างให้ฝ่ายอาณาจักรใช้เป็นเหตุผลสร้าง ความชอบธรรมแก่รัฐบาลที่เข้าไปแทรกแซงและเปลี่ยนแปลงการบริหารคณะสงฆ์เสียใหม่ เมื่อ

พ.ศ. ๒๕๐๕ (พิพัฒน์ พสุธารชาติ, ๒๕๔๙, หน้า ๒๘๒) พระเมธีธรรมาภรณ์ (ปัจจุบัน พระพรหมบัณฑิต [ประยูร ธมฺจิตฺโต]) ยังได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับพระราชบัญญัติฉบับนี้ไว้ ดังต่อไปนี้คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้ยุบเลิกมหาเถรสมาคม อันประกอบไปด้วย เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ คณะ และรองเจ้าคณะใหญ่ ๔ รูป ดังนั้นตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ซึ่งรวมถึงเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกายจึงไม่มีกฎหมายรองรับ วัดฝ่ายธรรมยุตินิกายจึงไม่สามารถขึ้นทะเบียนเป็นวัดในสังกัดของคณะสงฆ์ได้ ทำให้วัดฝ่ายธรรมยุตินิกายขาดความเป็นเอกภาพในการปกครอง ขาดประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์และความแตกแยกนี้เกิดขึ้นเพราะมีการแบ่งแยกอำนาจการปกครองเพื่อถ่วงดุลกันตามระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงถือเป็นความชอบธรรมในการยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ และประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ประกาศใช้ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี และยังคงใช้ปกครองคณะสงฆ์เรื่อยมาเป็นเวลา ๓๐ ปี จึงได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมอีกครั้งใน พ.ศ. ๒๕๓๕ และประกาศใช้มาจนถึงปัจจุบันนี้

สาเหตุการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ การจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันเป็นไปตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ การตราพระราชบัญญัติฉบับนี้เกิดจากความต้องการของรัฐบาลในสมัยนั้น ซึ่งมี จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัตน์ เป็นนายกรัฐมนตรีที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบการ ปกครองให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศของจอมพลสฤษดิ์ ที่นิยมการรวบอำนาจ การตัดสินใจเด็ดขาดไว้กับผู้นำที่เข้มแข็ง จอมพลสฤษดิ์เห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่กำหนดให้มีการถ่วงดุลอำนาจกันนั้นนำมาซึ่งความล่าช้าและความขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ดังนั้น จึงเห็นว่าการแยกอำนาจการบังคับบัญชาคณะสงฆ์ออกเป็น ๓ ทาง คือ สังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นระบบที่มีผลบั่น ทอนประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ให้ต้องประสบอุปสรรคล่าช้า ด้วยเหตุผลดังกล่าว คณะรัฐมนตรีจึงได้ลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการยกร่างพระราชบัญญัติคณะ

สงฆ์ฉบับใหม่ขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๐๓ เมื่อคณะกรรมการทำงานสำเร็จ รัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยคำ แนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานรัฐสภา เหตุในการประกาศใช้ พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ "โดยการที่จัดดำเนินกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการ ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่า นั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินกิจการจึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จ พระสังฆราช องค์สกลสังฆปริณายกทรงบัญชาการคณะสงฆ์ผ่านทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจ กฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา" พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ นี้มีผลการบังคับใช้เป็นเวลานานถึง ๓๐ ปี จึงมีการแก้ไขเพิ่มเติม ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ เมื่อรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติในฐานะรัฐสภา พระราชบัญญัติฉบับหลังนี้เพียงแก้ไขเพิ่มเติมรายละเอียดปลีกย่อยของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ไม่มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์แต่อย่างใด ความข้อนี้ปรากฏ ชัดเจนอยู่ในเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ถึงปัจจุบัน สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ๑. ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ซึ่งหมายรวมถึงการยกเลิกสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ส่วนอำนาจที่องค์กรทั้งสามเคยเป็นผู้ใช้แยกจากกันให้สมเด็จ พระสังฆราชและมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้ ๒. ผลที่ตามมาก็คือ การยกเลิกตำแหน่งประธานสังฆสภา สังฆนายก และประธาน คณะวินัยธร อำนาจหน้าที่ของตำแหน่งทั้งสามถูกรวบกันเข้าและมอบให้ประธานกรรมการมหาเถร สมาคมเป็นผู้ใช้ ๓. อำนาจสูงสุดในการบังคับบัญชาคณะสงฆ์เป็นของสมเด็จพระสังฆราช ผู้ทรง บัญชาการคณะสงฆ์ใน ๒ ตำแหน่งคือ ๑)โดยตำแหน่งสกลสังฆปริณายก หรือประมุขสงฆ์ไทยทรงบัญชาการคณะสงฆ์ เอง และทรงรับผิดชอบเองตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๘ และ ๒) โดยตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ ร่วมกับมหาเถรสมาคม ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๙ และมาตรา ๑๘

มหาเถรสมาคม ประกอบด้วย ๑) สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคมโดย ตำแหน่งพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ๒) สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่งปัจจุบันมีสมเด็จ พระราชาคณะทั้งสิ้น ๘ รูป ๓) พระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่ต่ำกว่าสี่รูป และ ไม่เกินแปดรูปเป็นกรรมการตำแหน่งคราวละ ๒ ปี ตามปกติสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง กรรมการครบทั้ง ๘ รูป จึงทำให้จำนวนกรรมการมหาเถรสมาคมแต่ละชุดมี ๑๗ รูป อันประกอบไป ด้วยสมเด็จพระราชาคณะ ๘ รูป กรรมการที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง ๘ รูป และสมเด็จ พระสังฆราชในฐานะประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ๑ รูป ๕. อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๘ มีความว่า "มาตรา ๑๘ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย เพื่อการนี้ให้มีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคมออกข้อบังคับ วางระเบียบหรือออกคำสั่งโดยไม่ขัดหรือ แย้งกับกฎหมายและพระธรรม

วินัยใช้บังคับได้" พระเมธีธรรมาภรณ์ (ปัจจุบัน พระพรหมบัณฑิต [ประยูร ธมฺมจิตฺโต]) ยังให้ความเห็นเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มาตรา ๑๘ ไว้ว่า อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตามมาตรานี้มีความหมายกว้างขวางมาก เพราะถ้าพิจารณาเทียบเคียงกับอำนาจหน้าที่ของสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธรตามที่บัญญัติแยกอำนาจกันไว้ในพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ แล้วจะพบว่าอำนาจหน้าที่ต่าง ๆ ทั้งสามส่วนนั้นรวมกันเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อำนาจหน้าที่ของสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธรในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้รวมกันเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

รายละเอียดการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีดังต่อไปนี้ ตามที่ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ นั้น อาศัยเหตุผลพอสรุปได้ว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว บทบัญญัติบางมาตราไม่ชัดเจนไม่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน และในบางกรณีมิได้บัญญัติไว้ ทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ จึงเป็นการสมควรที่ต้องมีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ให้เหมาะสมต่อไป โดยเพิ่มเติมบทนิยามเพื่อให้ได้ความชัดเจนและสะดวกในการตีความปรับปรุง บทบัญญัติว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชให้มีเพียงพระองค์เดียว เพื่อป้องกันการเกิดปัญหาขัดแย้งในวงการคณะสงฆ์ กำหนดขั้นตอนการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช กำหนดอำนาจหน้าที่และการปฏิบัติหน้าที่ของมหาเถรสมาคมให้ชัดเจน กำหนดให้มีเจ้าคณะใหญ่ เพื่อทำหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์เป็นการแบ่งเบาภาระหน้าที่ของมหาเถรสมาคมปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการสละสมณะเพศของพระภิกษุพร้อมทั้งกำหนดให้พระภิกษุต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณะเพศนั้น ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น เพิ่มเติมบทบัญญัติให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลและให้เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนวัด เนื่องจากได้มีการแก้ไขประมวลกฎหมาย แพ่ง และพาณิชย์มาตรา ๗๒ มีผลให้วัดไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จึงต้องบัญญัติไว้ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายนี้ เพื่อประโยชน์ในการปกครองดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัด เพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัดร้าง ซึ่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มิได้บัญญัติไว้ ปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการโอน กรรมสิทธิ์วัด ที่ธรณีสงฆ์และที่ศาสนสมบัติกลางให้แก่ส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ เมื่อมหาเถรสมาคมไม่ชัดข้องและได้รับคำผาติกรรมแล้ว ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา เพื่อให้สะดวกรวดเร็ว ยิ่งขึ้นและได้บัญญัติเพิ่มเติม ห้ามมิให้ผู้ใดยกอายุความขึ้นต่อสู้ที่ศาลสมบัติกลาง พร้อมทั้งกำหนดให้เป็นทรัพย์สินซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี เพื่อเป็นการคุ้มครองที่ ศาสนสมบัติกลางอันเป็นทรัพย์สินของพระพุทธศาสนา เพิ่มเติมบทกำหนดโทษผู้ที่หมิ่นประมาท หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายต่อสมเด็จพระสังฆราช เนื่องจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มิได้บัญญัติไว้ อีกทั้งปรับปรุงบทกำหนดโทษให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

การสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และกรรมการมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วย การสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชและกรรมการมหาเถรสมาคมไว้ ดังนี้ มาตรา ๗ กำหนดให้คณะสงฆ์ไทยมีสมเด็จพระสังฆราชเพียงองค์เดียว ในกรณีที่ ตำแหน่งเด็จพระสังฆราชว่างลง พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะที่อาวุโส สูงสุดโดยสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระสังฆราช คำว่า "สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์" หมายความว่า สมเด็จพระราชาคณะที่ได้รับสถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นสมเด็จก่อนสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่น มาตรา ๑๒ เพิ่มจำนวนกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง จากไม่เกินแปดรูปเป็นไม่เกินสิบสองรูป ดังนั้น คณะกรรมการมหาเถรสมาคมในปัจจุบันมีกรรมการทั้งสิ้น ๒๑ รูป ประกอบด้วย สมเด็จพระราชาคณะผู้เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง ๘ รูป, กรรมการที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง ๑๒ รูป และสมเด็จพระสังฆราชในฐานะประธานกรรมการ ๑ รูป ๗. กรรมการ และอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วย อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมไว้ ดังนี้มาตรา ๑๕ ตรี กำหนดอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมไว้ชัดเจนกว่าที่กำหนดไว้ใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ดังนี้ "มาตรา ๑๕ ตรี มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม (๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร (๓)ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ (๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา (๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ หรือกฎหมายอื่น เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วาง ระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้ บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุ รูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา ๑๙ เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้" อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุมและส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของ สังฆมนตรีแห่งองค์การ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ อาจกล่าวได้ว่ามหาเถร สมาคมในปัจจุบันมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ประเภท คือ

๑) การปกครอง

๒) การศาสนศึกษา

๓) การศึกษาสงเคราะห์

๔) การเผยแผ่

๕) การสาธารณูปการ

๖) การสาธารณสงเคราะห์

ถ้าตัดข้อ ๓ และข้อ ๖ ออกไป ที่เหลืออีก ๔ ข้อ ก็คืองานในความรับผิดชอบของสังฆมนตรีแห่งองค์การทั้ง ๔ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ นั่นเอง การบริหารงานของมหาเถร

สมาคมเป็นไปลักษณะที่ว่า กรรมการทั้งหมดร่วมกัน รับผิดชอบในงานทั้ง ๖ ประเภท โดยไม่มีการแบ่งเป็น "กระทรวง" ให้ชัดเจน แล้วมอบหมายให้ กรรมการรูปใดรูปหนึ่งทำหน้าที่เป็น "รัฐมนตรี" เพื่อกำกับดูแลเป็นการเฉพาะการใช้อำนาจของมหาเถรสมาคม ต่อไปนี้จะกล่าวถึงการใช้อำนาจทั้งสามของมหาเถรสมาคมตามที่กำหนดไว้ใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ (พระเมธีธรรมาภรณ์ [ประยูร ธมฺมจิตฺโต], ๒๕๓๙, ๕๖-๖๔)

๑) อำนาจนิติบัญญัติของมหาเถรสมาคม ในฐานะที่ปฏิบัติหน้าที่ของสังฆสภา มหาเถรสมาคมมีอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ ดังนี้

(๑) ตรากฎมหาเถรสมาคม,

(๒) ออกข้อบังคับมหาเถร สมาคม,

(๓) วางระเบียบมหาเถรสมาคม,

(๔) ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม,

(๕) มีมติมหาเถรสมาคม, และ

(๖) ออกประกาศมหาเถรสมาคม

๒) อำนาจบริหารของมหาเถรสมาคม โดยที่อำนาจการปกครองและการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ของคณะสังฆมนตรีเดิมได้ตกเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ดังนั้น มหาเถร สมาคมจึงมีอำนาจหน้าที่ด้านการบริหาร ดังต่อไปนี้

(๑) จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์,

(๒) จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค,

(๓) จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค, และ

(๔) แต่งตั้งและถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์ เนื่องจากปริมาณงานในความรับผิดชอบของมหาเถรสมาคมมีมากเกินกว่าที่ กรรมการมหาเถรสมาคมจะดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ มหาเถร สมาคมได้ออกกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่าด้วยระเบียบการประชุมมหาเถรสมาคมให้อำนาจมหาเถรสมาคมแต่งตั้งคณะกรรมการหรืออนุกรรมการช่วยงานมหาเถรสมาคมในลักษณะเดียวกันกับกรรมการเฉพาะกิจเป็นกรรมการประจำหรือชั่วคราวก็ได้ ในการแต่งตั้งคณะกรรมการ หรืออนุกรรมการนี้ กรรมการมหาเถรสมาคมรูปใดรูปหนึ่งเป็นประธานโดยตำแหน่ง คณะกรรมการหรืออนุกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามที่ได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคมในปัจจุบันมีคณะกรรมการหรืออนุกรรมการที่มหาเถรสมาคมแต่งตั้งหลายคณะ เช่น คณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์, คณะกรรมการอำนวยการพระธรรมทูต, คณะอนุกรรมการร่างกฎมหาเถรสมาคม, คณะกรรมการร่างกฎนิกหกรรม, คณะอนุกรรมการศูนย์ควบคุมไปต่างประเทศ ของพระภิกษุสามเณร (ศคภ.), คณะอนุกรรมการจัดตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์และศึกษาสงเคราะห์ ๓) อำนาจตุลาการของมหาเถรสมาคม การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์หรือคดีความ ในคณะสงฆ์ซึ่งเดิมเคยเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะวินัยธร ได้ตกเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถร สมาคมตามพระราชบัญญัติ

คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๕ ที่บัญญัติให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติเพื่อให้การลงโทษนิคหกรรมหรือการ ลงโทษเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวกรวดเร็วและเป็นธรรมมหาเถรสมาคมอาศัยอำนาจตามความใน มาตรา ๒๕ แห่งพระราช บัญญัติฉบับนี้ได้ตรากฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๒๑ ว่าด้วยการลงนิคหกรรม กฎมหาเถร สมาคมนี้แบ่งอำนาจการพิจารณาวินิจฉัยอธิการ ออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๑. การพิจารณาชั้นต้น เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสที่พระภิกษุผู้ถูกฟ้องสังกัดอยู่ ถ้าผู้ ถูกฟ้อง เป็นเจ้าอาวาสวัด หรือเจ้าคณะก็ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะหรือผู้ปกครองคณะสงฆ์เหนือขึ้น ไปอีก ชั้นหนึ่ง

๒. การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ เป็นอำนาจของคณะพิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่ง ประกอบด้วยเจ้า คณะหรือผู้ปกครองเหนือขึ้นไปกว่าเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะผู้พิจารณาในชั้นต้น

๓. การพิจารณาชั้นฎีกา เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยของ มหาเถร สมาคมในการลงนิคหกรรมไม่ว่าในกรณีใดให้เป็นอันถึงที่สุด ในกรณีมหาเถรสมาคมมี อำนาจ เช่นเดียวกับคณะวินัยธรชั้นฎีกา แต่มหาเถรสมาคมมีอำนาจมากกว่าคณะวินัยธรชั้นฎีกา ตรงที่มี อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารอยู่ในมือด้วยและในบางกรณี มหาเถรสมาคมมีอำนาจ วินิจฉัย หรือออกคำสั่งโดยไม่ต้องผ่านการพิจารณาชั้นต้นและชั้นอุทธรณ์ โดยอาศัยอำนาจตาม ความใน มาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

ระเบียบการปกครองส่วนภูมิภาคตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ส่วนการจัดระเบียบการ ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็น ไปตามความในมาตรา ๒๒ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กำหนด ตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือผู้ปกครอง คณะสงฆ์ตามลำดับขั้นดังต่อไปนี้ (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑, หน้า ๑๓๗-๑๓๘) เจ้าคณะภาค เจ้า คณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส มีข้อน่าสังเกตว่า ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ๔ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ เจ้าคณะใหญ่หนใต้ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง และเจ้าคณะใหญ่ ธรรมยุติกนิกาย ซึ่งเคยรวมกันเป็น มหาเถรสมาคม ตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติลักษณะ ปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ต่อมา ตำแหน่งทั้งสี่ได้ถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ทั้งนี้เพื่อรวมคณะสงฆ์ มหานิกายกับคณะธรรมยุติกนิกายเข้าด้วยกัน ในพระราชบัญญัติคณะ สงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ไม่มีมาตรา ใดกล่าวถึงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ทั้งสี่ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ไม่มี ตำแหน่งดังกล่าวอยู่ในการจัด องค์กรการปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบัน ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ทั้งสี่ยังคงมี อยู่ และนั่นก็หมายถึงว่า คณะสงฆ์มหานิกายกับคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายยังแยกกันปกครองอย่างเป็น อิสระจากกันภายใต้ รัฐบาลสงฆ์เดียวกันคือมหาเถรสมาคม คณะสงฆ์ไทยจึงเปรียบเหมือนกับมังกร สองตัวที่มีหัว เดียวกัน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ คณะสงฆ์มหานิกายและคณะสงฆ์ ธรรมยุติกนิกายมีองค์กรปกครองสูงสุดร่วมกัน คือ มหาเถรสมาคม กรรมการมหาเถรสมาคม ครึ่งหนึ่ง มาจากคณะมหานิกาย และที่เหลืออีกครึ่งหนึ่งมาจากคณะธรรมยุติกนิกายทั้งหมดรวมกันเป็น กรรมการมหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ตามกฎหมาย

ดังนั้น ในระดับมหาเถรสมาคมเป็นการปกครองร่วมกันโดยถือนโยบายเดียวกันแต่แยกปกครองในระดับต่ำกว่ามหาเถร สมาคม ดังจะเห็นได้จากกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่าด้วยระเบียบการปกครอง คณะสงฆ์ข้อ ๔ มีความว่า "การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ" ข้อนี้หมายความว่า ในขณะที่คณะสงฆ์มหานิกายแบ่งสาย การปกครอง บังคับ บัญชาเป็นเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบลและเจ้าอาวาสฝ่ายมหานิกาย ปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย คณะสงฆ์ธรรมยุตินิกายก็แบ่งสายการปกครองทุก ตำแหน่ง ตั้งแต่เจ้าคณะภาคถึงเจ้าอาวาสฝ่ายธรรมยุตปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต คู่ขนานกันไป แม้ว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๐๕ จะไม่ได้กล่าวถึง ตำแหน่งเจ้าคณะ ใหญ่ไว้ก็จริงแต่กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๐๖ ข้อ ๖ ได้เพิ่มตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่เข้ามา ในองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ และมีการแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ เรื่อยมาจนกระทั่งพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้บัญญัติให้มีตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ไว้ดังนี้ "มาตรา ๒๐ ทวิ เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วน ภูมิภาคให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม"

เจ้าคณะใหญ่ปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะภาค แบ่งออกเป็น เจ้าคณะใหญ่ฝ่าย มหานิกายและเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุตมีอำนาจบังคับบัญชาสูงสุดในคณะสงฆ์แต่ละนิกาย ในสาย การบังคับบัญชา เจ้าคณะใหญ่ยังต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม แต่ในทางปฏิบัติเจ้า คณะใหญ่มักเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมอีกตำแหน่งหนึ่ง เจ้าคณะใหญ่ทั้งห้ามี เขตการปกครองคณะสงฆ์ทั้ง ๑๘ ภาค ประกอบด้วยจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

ภาค ๑ มี ๔ จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ
ภาค ๒ มี ๓ จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง และสระบุรี
ภาค ๓ มี ๔ จังหวัด คือ ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี
ภาค ๔ มี ๔ จังหวัด คือ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร และเพชรบูรณ์
ภาค ๕ มี ๔ จังหวัด คือ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก และอุตรดิตถ์
ภาค ๖ มี ๕ จังหวัด คือ ลำปาง พะเยา เชียงราย แพร่ และน่าน
ภาค ๗ มี ๓ จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน
ภาค ๘ มี ๔ จังหวัด คือ อุดรธานี หนองคาย เลย และสกลนคร
ภาค ๙ มี ๔ จังหวัด คือ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด
ภาค ๑๐ มี ๕ จังหวัด คือ อุบลราชธานี ยโสธร มุกดาหาร ศรีสะเกษ และนครพนม
ภาค ๑๑ มี ๔ จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์
ภาค ๑๒ มี ๓ จังหวัด คือ ปราจีนบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา
ภาค ๑๓ มี ๔ จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด

ภาค ๑๔ มี ๔ จังหวัด คือ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และสมุทรสาคร
ภาค ๑๕ มี ๔ จังหวัด คือ ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม และประจวบคีรีขันธ์
ภาค ๑๖ มี ๓ จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และชุมพร
ภาค ๑๗ มี ๕ จังหวัด คือ ภูเก็ต ตรัง พังงา กระบี่ และระนอง
ภาค ๑๘ มี ๖ จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

แม้ว่ามหาเถรสมาคมมีอำนาจปกครองคณะสงฆ์อย่างเต็มที่ ข้อนี้ไม่ได้หมายความ ว่าคณะสงฆ์มีอิสระจากการควบคุมของกลไกของรัฐ อำนาจฝ่ายรัฐสามารถตรวจสอบและควบคุม การบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้ตลอดเวลาในนามของการอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา ดังจะเห็นได้จาก ข้อความบางมาตราแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ดังต่อไป นี้ (พระเมธีธรรมาภรณ์ [ประยูร ธมฺจิตฺโต], ๒๕๓๙, ๖๗-๖๘) ๑. พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสถาปนา และถอดถอน สมณศักดิ์ของพระภิกษุสงฆ์ ๒. พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ผู้ทรงเป็นประธานกรรมการ มหาเถรสภาคมโดยตำแหน่ง ๖๘ ๓. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระราชาคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชในกรณีที่ตำแหน่งเต็จพระสังฆราชว่างลง ๔. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และ มีอำนาจออกกฎกระทรวงเกี่ยวกับการสร้างวัด การบริหารศาสนสมบัติ และวางระเบียบการ ปกครองคณะสงฆ์จีนนิกาย และอนัมนิกาย ๕. ในการแต่งตั้งและถอดถอนกรรมการมหาเถรสมาคมรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้สนองรับสนองพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ๖. กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร ทั้งนี้ เพราะอธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการสำนักงาน เลขาธิการมหาเถรสมาคม

บทที่ ๕
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ การปกครองให้คณะสงฆ์ไทยปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

ควรวิเคราะห์ถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาในการประกาศใช้บังคับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้นำกองทัพ และดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เป็นหัวหน้ารัฐบาล ซึ่งปกครองประเทศและบริหารราชการแผ่นดินในลักษณะการรวมศูนย์อำนาจในการปกครองทั้งหมดไว้ที่ส่วนกลางเป็นสำคัญ โดยได้มีการประกาศใช้บังคับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่มีการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทยดังกล่าวให้มีความสอดคล้อง หรือคล้อยตามการจัดระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินในยุคสมัยนั้น โดยได้มีการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทยในลักษณะเป็นการรวมศูนย์อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ไทยทั้งหมดไว้ที่ส่วนกลางเป็นสำคัญ และเจ้าคณะปกครองคณะสงฆ์ในระดับส่วนภูมิภาค ได้ ภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล ตลอดจนวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศไทย จะมีอำนาจหน้าที่เฉพาะเพียงที่กำหนดไว้เท่านั้น และต้องมีการเสนอเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ให้มหาเถระสมาคม พิจารณาและมีมติเห็นชอบเสียก่อนจึงจะดำเนินการในเรื่องดังกล่าวได้ ซึ่งทำให้องค์กรในองค์กรปกครองของคณะสงฆ์ไทยในระดับส่วนภูมิภาคและระดับพื้นที่ ไม่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ และบริหารจัดการและกำกับดูแลวัดและศาสนสมบัติต่างๆ ได้อย่างแท้จริง ประกอบกับมีกระบวนการและขั้นตอนในการเสนอเรื่องต่างๆ ให้มหาเถระสมาคมพิจารณาและมีมติเห็นชอบที่ค่อนข้างมาก และต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินการในแต่ละขั้นตอนที่ค่อนข้างนาน จึงให้องค์กรในองค์กรปกครองของคณะสงฆ์ไทยในระดับส่วนภูมิภาคและระดับพื้นที่ไม่สามารถดำเนินการ หรือแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างทันท่วงที หรือทันเวลาที่ประสงค์จะให้ดำเนินการให้แล้วเสร็จ

นอกจากนั้นแล้วถึงแม้ว่าจะมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่) พ.ศ. ๒๕๓๕ ก็ตาม แต่การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทยก็ยังมีลักษณะเป็นการรวมศูนย์อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ไทยทั้งหมดไว้ที่ส่วนกลางเป็นสำคัญ ซึ่งยังมิได้มีการแก้ไขปรับปรุงให้มีการมอบอำนาจ หรือกระจายอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ให้กับองค์กรปกครองของคณะสงฆ์ไทยในระดับส่วนภูมิภาคและระดับพื้นที่แต่อย่างใด โดยได้มีการจัดระเบียบการปกครองในระดับส่วนภูมิภาคและจัดการและกำกับดูแลวัดและศาสนสมบัติต่าง ๆ ให้กับเจ้าคณะปกครองในระดับส่วนภูมิภาคและระดับพื้นที่ดังกล่าวก็มิได้มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ และบริหารจัดการและกำกับดูแลวัดและศาสนสมบัติต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริง โดยเจ้าคณะปกครองในระดับส่วนภูมิภาคและระดับพื้นที่ต้องมีการเสนอเรื่องต่าง ๆ ที่ระยะพื้นที่เพียงรูปเดียวเท่านั้น ซึ่งเจ้าคณะปกครองในระดับส่วนภูมิภาคและระดับพื้นที่ต้องมีการเสนอเรื่องต่าง ๆ ที่

เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ให้มหาเถระสมาคม พิจารณาและมีมติเห็นชอบเสียก่อนจึงจะดำเนินการในเรื่องดังกล่าวได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเจ้าคณะปกครองในระดับส่วนภูมิภาคและระดับพื้นที่เป็นเพียงผู้แทนมหาเถระสมาคม และมีอำนาจหน้าที่เพียงมหาเถระสมาคมได้มอบหมายให้ไว้เท่านั้น และในขั้นตอนสุดท้ายแล้วก็ยังคงต้องมีการเสนอเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวการปกครองคณะสงฆ์ และบริหารจัดการและกำกับดูแลวัดและศาสนสมบัติต่างๆ ให้มหาเถระสมาคมได้พิจารณาและมีมติเห็นชอบเสียก่อนจึงจะดำเนินการในเรื่องดังกล่าวได้

๕.๑.๒ การบริหารจัดการและกำกับดูแลวัดและศาสนสมบัติต่างๆ ในพระพุทธศาสนา

ปัญหาการปกครองคณะสงฆ์ไทย

ปัญหาของการปกครองสงฆ์ไทยในคณะนี้ คือ การที่สงฆ์ไทยถูกปกครองในรูปแบบของ “เผด็จการ” อำนาจทั้ง ๓ ที่ควรจะแยกกัน คือ ๑)บริหาร ๒)นิติบัญญัติ ๓)ตุลาการ กลับมารวมอยู่ที่มหาเถระสมาคมเพียงที่เดียว ซึ่งจะว่าไปก็ขัดกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ(ที่จะมีในอนาคต) คือมันต้องมีสักหมวดแหละที่ว่า “การมีส่วนร่วมทางการปกครองของประชาชนชาวไทย” ซึ่งพระสงฆ์ทั้งสี่แสนกว่ารูปที่อยู่ตามวัดตามวา สามารถที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ไทยบ้าง ไม่มากก็น้อย แต่นี้ไม่มีเลยแม้แต่น้อย พระผู้น้อยต้องเดินตาม อยู่ตามสิ่งที่มหาเถรได้วางไว้ให้ โดนไม่มีสิทธิ์หือรือกับเขาเลย ไม่ว่าจะเป็นเปลี่ยนสีจีวรเอาใจ(ใครก็ไม่รู้พูดไม่ได้) หรือแม้กระทั่งห้ามนำเขาสัตว์ กระดูกสัตว์มาทำเป็นของสักสิ่ง(แล้วด้ามบัตรยศของพวกท่านล่ะ มันทำมาจากงาช้างมิใช่หรือ) โดยที่กฎเหล่านี้ออกมามีผู้ที่ไม่เห็นด้วยมากเหลือคณา แต่กลับแสดงความเห็นไม่ได้ เพราะเกรงกว่าถ้าแสดงออกไปแล้วก็เหมือนเล่นกับไฟที่มันกำลังลุก แค่เอามือไปแตะก็ร้อนเสียดกายแล้ว เสรีภาพของสงฆ์ทางด้านนี้จึงไม่มีเลยแม้แต่น้อย แต่ทว่ามหาเถรกลับไม่แยแสสิ่งเหล่านี้ อยู่ทนโท่จนหงำเหงือก เดินยังพยุงประคองกันมาเข้าประชุม จนประคองมาแล้วนะท่าน! เดินยังไม่ไหวแล้ว ทางด้านสมองล่ะที่นี้ จะมีเหลือสักกี่มากน้อย แล้วกฎสงฆ์ต้องออกโดยท่านเหล่านี้นี่หรือ

ปัญหาของความศรัทธาของพุทธศาสนา เป็นปัญหาที่เราเอาไปไว้ตรงไหน ตรงพระวินัย? ตรงบทสวด? ตรงพฤติกรรมของภิกษุ? หรือว่าตรงไหน นักสังคมวิทยาได้ถกเหตุผลแห่งความศรัทธาไว้ ๓ ประการคือ ๑) ความรู้ความเข้าใจในคำสอนศาสนานั้น ๒) อารมณ์ร่วม ๓) การปฏิบัติ แต่สิ่งที่สำคัญและเป็นตัวเชื่อม และไม่ต้องการเหตุผลอื่นใดเลยในความศรัทธาคือ อารมณ์ร่วม ยกตัวอย่างกรณีวัดพระธรรมกาย วัดที่สงฆ์หลาย ๆ ท่านหรือแม้กระทั่งฆราวาสหลาย ๆ คน ให้คดีในแง่ลบกับสำนักนี้มากมาย แต่สิ่งที่เขาทำได้และน่าชื่นชมมาก คือ เมกะอีเวนหลาย ๆอย่างที่เขาทำออกมาได้สวยงามยิ่งใหญ่ จนทำให้เรามีอารมณ์อยากจะให้สิ่งนี้เกิดขึ้นอีกหลายๆครั้งจนเขาได้ใจ เพราะเขาทำอะไรแล้วทำได้สวยงาม เป็นระเบียบ ไม่ต้องอาศัยความเรียบร้อยของบุคคล แต่อาศัยความเรียบร้อยของหมู่คณะที่เกิดจากความพร้อมเพรียง ทำให้มีอารมณ์ร่วม เกิดเป็นศรัทธาที่ไร้เหตุผล แต่มองไปรอบๆ วัดหลาย ๆ วัดที่ทำได้เพียงก่นด่าวัดนี้กลับเป็นอย่างไร ปกครองกันให้เรียบร้อยยังทำไม่ได้ ร่วมใจกันในวัดนั้นยังทำไม่ได้ แก่งแย่งชิงดีกันภายใน ต่างคนต่างก็ไม่กล้าทำอะไรเพราะรู้แผลกันมา ถ้าเกิดจะขนกันอีก คงจะจี้แผลเก่ากันเป็นแน่ ก็เลยอยู่นิ่งๆ บริหารงานพุทธศาสนาเชิงรับไป คือ “อะไรเกิดค่อยแก้

ปัญหาอะไรมาค่อยคิด" โดยที่ไม่คิดรับมือไว้ก่อน ไม่คิดปรามไว้ก่อนที่จะเกิด จึงเป็นปัญหาด้านความศรัทธา ไม่เป็นระเบียบ

มีนักปราชญ์ท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า "ที่ใดมีอำนาจ ที่นั้นมีเงิน ที่ใดมีเงิน ที่นั้นมีปัญหา ที่ใดมีปัญหา ที่นั้นมีความขัดแย้ง ที่ใดมีความขัดแย้ง ที่นั้นมีความล้มเหลว" ซึ่งการบริหารงานสงฆ์ในคณะนี้เล่งมอง จ้องมองถึงผลประโยชน์ของตน มากกว่าที่จะมองเห็นผลประโยชน์ส่วนรวม ทำอะไรแล้วได้หน้าได้ตาถึงจะออกมาเสนอหน้า เหตุเพราะอยากได้สิ่งที่เรียกว่า "สรรเสริญ" พอได้สรรเสริญ แล้วจึงได้ยศ พอได้ยศแล้วจึงได้เงิน แหม่ๆ ก็คณะสงฆ์ เล่นมีพัดยศมาล่อตาล่อใจให้ไฝ่ฝัน ถ้าได้นั่งมาครองคงสุขศรี พระที่บวชเข้ามาจึงขวนขวายที่จะเอามามันมาครอง "เพราะเส้นทางพระเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้ชนชั้นล่าง ก้าวขึ้นไปสู่ชนชั้นนำ โดยที่ไม่ต้องใช้เงินตัวเอง" แหม่ๆ ก็พระคุณเจ้าเล่นเลื่อนยศที่จัดอีเว้นได้เงิน ได้ปัจจัยกันทีเป็นล้าน เป็นสิบล้าน ก็เอาเงินมาต่อยอดไปเรื่อย ๆ จนกว่าตัวเองจะพอใจ คือ เรียกง่าย ๆ ว่า "เอาศรัทธามาหากิน" เป็นสงฆ์กาฝาก หากแต่พระรูปใดที่ไม่มียศมีตำแหน่งเล่า จะเป็นอย่างไร ตอนยังเป็นหลวงพี่ก็พอจะประทังตัวเองไปได้อยู่นะ เรียกได้ว่า สวดไปวันๆ แต่พอแก่แล้วสิ ถ้าไม่มียศก็ไม่มีโยมมาถวายเงิน ก็ไม่มีคนศรัทธา อดตายจ้า! จึงจำเป็นอย่างยิ่งต้องตะเกียดตะกาย ปีนป่ายกันขึ้นไปสู่จุดสูงๆ เท่าที่ตนจะทำได้

ในขณะที่เรามีความรู้สึกว่า จะต้องมีคนลักคนขึ้นมาแก้ปัญหาเหล่านี้คือรอสังฆราช แต่ก็แล้วก็เล่าเวลาผ่านพ้นสังฆราชไปที่สิบรูป ปัญหาเหล่านี้ก็วนเวียนอยู่อย่างนี้ ในเมื่อคนที่ได้นั่งตำแหน่งบริหารคณะสงฆ์ที่ขึ้นมาทุกรุ่น กลายเป็นคน "ล้าสมัย" ไปเสียแล้ว ไม่เข้ากับยุคใหม่ที่เปลี่ยนขึ้นมาเรื่อย ๆ ในขณะที่โลกหมุนไปจนต้องการเหตุผลและเสรี แต่ของดีของเรามีแค่สิ่งที่พูดว่า "อย่าลบหลู่"

วิเคราะห์รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ไทย

การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็นไปตามความในมาตรา ๒๒ และ ๒๓ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กำหนดตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้น ดังต่อไปนี้

- เจ้าคณะภาค
- เจ้าคณะจังหวัด
- เจ้าคณะอำเภอ
- เจ้าคณะตำบล
- เจ้าอาวาส

มีข้อน่าสังเกตว่า ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ๕ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะใหญ่คณะเหนือ เจ้าคณะใหญ่หนใต้ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก และเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกาย เคยรวมกันเป็นมหาเถรสมาคมตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ทั้งนี้เพื่อรวมคณะ ๑๒๑ ต่อมาตำแหน่งทั้ง ๕ได้ถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ไม่มีสงฆ์มหานิกายกับคณะธรรมยุติกนิกายเข้าด้วยกัน ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ไม่มีมาตราใดกล่าวถึงตำแหน่งเจ้าคณะทั้ง ๕ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีตำแหน่งดังกล่าวอยู่ในการจัด

องค์กรการปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบัน ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๕ ยังคงมีอยู่ และนั่นก็หมายถึงว่า คณะสงฆ์มหานิกายกับคณะสงฆ์ธรรมยุตินิกายยังแยกกันปกครองอย่างเป็นอิสระจากกันภายใต้รัฐบาลสงฆ์เดียวกัน คือ มหาเถรสมาคมคณะสงฆ์ไทยจึงเปรียบเหมือนกับมังกรที่มีสองตัว แต่มีหัวเดียว

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ คณะสงฆ์มหานิกายและคณะสงฆ์ธรรมยุตินิกาย มีองค์กรปกครองสูงสุดร่วมกัน คือ มหาเถรสมาคม กรรมการมหาเถรสมาคมครึ่งหนึ่งมาจากคณะมหานิกาย และที่เหลืออีกครึ่งหนึ่งมาจากคณะธรรมยุตินิกาย ทั้งหมดรวมกันเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ตามกฎหมาย ดังนั้น ในระดับมหาเถรสมาคม เป็นการปกครองร่วมกันโดยถือนโยบายเดียวกันแต่แยกกันปกครองในระดับต่ำกว่ามหาเถรสมาคม ดังจะเห็นได้จากกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่า ด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ข้อ ๔ มีความว่า"การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุติปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ"ข้อนี้หมายความว่า ในขณะที่คณะสงฆ์มหานิกายแบ่งสายการปกครองบังคับบัญชาเป็น เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ฝ่ายมหานิกายปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย คณะสงฆ์ธรรมยุตินิกายก็แบ่งสายการปกครองทุกตำแหน่งตั้งแต่เจ้าคณะภาคถึงเจ้าอาวาสฝ่ายธรรมยุตปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตคู่ขนานกันไป

แม้ว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จะไม่ได้กล่าวถึงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๕ ไว้แต่กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๐๖ ข้อ ๖ ได้เพิ่มตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๕ เข้ามาในองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะใหญ่ปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะภาค แบ่งออกเป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายมหานิกายและเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุต มีอำนาจบังคับบัญชาสูงสุดในคณะสงฆ์แต่ละนิกายในสายการบังคับบัญชา เจ้าคณะใหญ่ยังต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม แต่ในทางปฏิบัติ เจ้าคณะใหญ่มักเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมอีกตำแหน่งหนึ่ง เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๕ มีเขตการปกครองดังกล่าวแล้ว

๕.๒ อภิปรายผล

โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ แผนภาพที่ ๗ แสดงโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.๒๕๓๕ การปกครองคณะสงฆ์ไทย. มูลนิธิพุทธ ธรรม. หน้า ๔๙. ๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษาวรรณกรรมเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยเรื่อง "การปกครองคณะสงฆ์ในระบอบ ประชาธิปไตยไทย " เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงประวัติศาสตร์ โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร งานวิจัย และวรรณกรรมต่าง ๆ ประกอบกับทำการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะ ๗๐ สงฆ์ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและตรงกับวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ จึงนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้า ซึ่งสอดคล้องกับกับงานวิจัยของท่านต่อไปนี้

พระมหาไพฑูรย์ วรรณบุตร (๒๕๕๐) ศึกษาวิจัยเรื่อง "ประวัติการบริหารคณะสงฆ์ไทย" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างและการจัดการองค์กรการบริหารคณะสงฆ์ไทย เพื่อหาสาเหตุของปัญหาการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง และการจัดการองค์กรการบริหาร และผลกระทบรวมทั้งอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการบริหารในปัจจุบัน ศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่าง ของทัศนคติของผู้บริหารคณะสงฆ์ไทย รวมทั้งเพื่อวิเคราะห์การพัฒนาการการบริหารเกี่ยวกับ โครงสร้างและการจัดการองค์กรการบริหารที่จะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารในอนาคต ผลการศึกษาวิจัยพบว่า โครงสร้างและการจัดองค์กรการบริหารคณะสงฆ์ไทยเป็นสิ่งที่มี การสืบทอดกันมาอย่างเป็นระบบ มีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจนมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล กล่าวคือ พระภิกษุได้ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ส่วนสาเหตุของการปรับปรุงเปลี่ยน โครงสร้างและการจัดองค์การบริหาร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางบ้านเมืองตามยุคสมัย สำหรับผลกระทบและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการบริหารคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันพบว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ มี ลักษณะคล้ายกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ส่วนการบริหารคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคนั้นจะมีการรวมศูนย์อำนาจที่เจ้าคณะภาคหรือเจ้าคณะจังหวัดรับผิดชอบภารกิจทั้งหลายในพื้นที่แต่เพียงผู้ เดียว ไม่มีรูปแบบคณะกรรมการในการทำงาน เนื่องจากบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับดังกล่าวไม่เอื้อให้เกิดการบริหารเป็นรูปแบบคณะทำงานหรือองค์กรทางคณะสงฆ์แต่อย่างใด จึงทำให้งานขาดความต่อเนื่อง จากการเปรียบเทียบความแตกต่างของทัศนคติระหว่างสถานภาพส่วนบุคคลของผู้บริหารคณะสงฆ์ไทย พบว่าภาพรวมของความคิดเห็นที่มีต่อโครงสร้างการบริหาร และการจัดองค์กรการบริหาร จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ จำนวนพรรษา นิกาย ระดับการศึกษาสายสามัญศึกษาทางบาลี และตำแหน่งการบริหารคณะสงฆ์ไทย ไม่แตกต่าง กันทางสถิติในด้านวิเคราะห์ ส่วนการพัฒนาการบริหารเกี่ยวกับโครงสร้างและการจัดองค์กรการบริหารต่อไปในอนาคต พบว่า คณะผู้บริหารระดับสูงส่วนใหญ่เห็นว่าโครงสร้างการบริหารตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในปัจจุบัน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๕ ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ส่วนมากเห็นด้วยกับเรื่องศูนย์อำนาจไว้ที่มหาเถรสมาคม ทำให้การบริหารคณะสงฆ์ มีความเป็นเอกภาพต่อการปกครองคิดเป็นร้อยละ ๔๙.๑ รองลงมาเป็นกลุ่มที่เห็นด้วยอย่างยิ่งคิดเป็นร้อยละ ๑๙.๓ และพบว่าคณะสงฆ์ส่วนมากเห็นด้วยกับเรื่องควรมีการกระจายอำนาจการปกครองจากคณะสงฆ์ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๔ รองลงมาเห็นด้วยอย่างยิ่งร้อยละ ๒๒.๘ และเห็นด้วยอย่างยิ่งที่ว่าควรมีการคัดเลือก หรือแต่งตั้งพระภิกษุเข้ามาบริหารงานโดยพิจารณาถึง ความรู้และความสามารถเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๑ และ ๕๔.๔ ตามลำดับ

พระมหาปัญญา ปญฺญาสิริ (ลักษณะจันทร์) ศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาวิเคราะห์กำเนิดและพัฒนาการของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในสมัยรัตนโกสินทร์" มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษากำเนิดและพัฒนาการของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ โครงสร้างการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ และบทบาทขององค์กรคณะสงฆ์ที่มีความสัมพันธ์กับการเมืองการปกครองไทย และศึกษา

วิเคราะห์เปรียบเทียบพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ กับร่าง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับมหาเถรสมาคม และฉบับกรรมาธิการการศาสนา ศิลปะและ วัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร ในประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจ เช่น เรื่องมูลเหตุหรือปัจจัยทางสังคมของ คณะสงฆ์ และธรราวสที่เป็นเหตุให้มีการออกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เป็นเหตุให้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และที่เป็นเหตุให้มีการยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับเก่า แล้วประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ ในแต่ละยุค แต่ละสมัย ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์แต่ละยุค แต่ละสมัยนั้นการรับและเลิกใช้รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์แต่ละครั้ง ล้วนเป็นผลจากความริเริ่มและความพยายามของรัฐ คณะสงฆ์มีสิทธิใช้รูปแบบการปกครองตนเองที่ไม่ขัดหรือแย้งกับระบอบการปกครองของฝ่ายอาณาจักรในยุคนั้น ๆ เป็นปรากฏการณ์ทั่วไปที่พบได้ในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักทั่วไป การที่รัฐจะตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งส่งเสริมให้คณะสงฆ์มีระบบบริหารที่คล่องตัวมากขึ้น โดยสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ทำหน้าที่ถวายการอุปถัมภ์มากกว่าการควบคุมดูแล ก่อนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์แต่ละครั้ง รัฐควรทำการวิจัยถึงผลได้ผลเสียที่จะตามมาพร้อมกับจัดประชุมสัมมนาพระสงฆ์และคฤหัสถ์ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อตรากฎหมายที่เหมาะสมสำหรับคณะสงฆ์ไทยต่อไป

พระมหาสุพล ศิริ (๒๕๕๑, ๑๔๕ หน้า) ศึกษาวิจัยเรื่อง พัฒนาการการปกครองคณะสงฆ์ไทย (พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๕๓๕)โดยงานวิจัยเรื่องนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงแก้ไขพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ตลอดจนปัญหา อุปสรรคและผลสะท้อนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ที่มีต่อคณะสงฆ์เองและต่อสังคมไทยโดยส่วนรวม โดยเริ่มศึกษาตั้งแต่การตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ จนถึงการเปลี่ยนแปลงแก้ไข พ.ศ. ๒๕๓๕ จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงและแก้ไขพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ดังกล่าว เนื่องมาจากคณะรัฐบาลในสมัยนั้นต้องการสร้างความชอบธรรมให้กับการปกครองคณะ สงฆ์ ในระบอบประชาธิปไตย จึงเห็นความจำเป็นที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ให้มี รูปแบบเป็นประชาธิปไตยด้วย รัฐจึงได้ดำเนินการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ขึ้น โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร พระราชบัญญัติฉบับนี้ถือเป็นธรรมนูญการปกครองคณะสงฆ์ฉบับใหม่ ที่ออกมาแทนที่พระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ชี้แจงเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ให้ประชาชนทราบว่า "พระราชบัญญัติคณะสงฆ์นี้ได้รับความเห็นชอบของคณะสงฆ์และได้ผ่านสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วโดยราบรื่น ความสำคัญของพระราชบัญญัตินี้คือ ได้จัดการปกครองคณะสงฆ์อนุโลมโดยระบอบการปกครองบ้านเมืองเท่าที่ไม่ขัดพระธรรมวินัย"

พระราชบัญญัติการ ปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้ถูกใช้อยู่ประมาณ ๒๐ ปี ก็เกิดการเคลื่อนไหวของคณะสงฆ์เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย จำนวน ๒๒ รูป ได้รวม กันลงนามคัดค้านใช้บทเฉพาะกาล มาตรา ๖๐ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

พ.ศ. ๒๔๘๔ เกี่ยวกับการรวมนิกายสงฆ์ และคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายยังได้แยกการปกครองในส่วนภูมิภาคออกไปดำเนินการกันเอง โดยไม่ยอมขึ้นตรงต่อสายบังคับบัญชา ของเจ้าคณะฝ่ายมหานิกายจนทำให้รัฐบาลของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัตน์ เห็นว่าความแตกสามัคคีได้บั่นทอนประสิทธิภาพ ในการ บริหารกิจการคณะสงฆ์และความแตกแยกนี้เกิดขึ้น เพราะมีการแบ่งแยกอำนาจการปกครอง เพื่อถ่วงดุลกันตามระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัตน์ จึงถือเป็นความชอบธรรม ในการยกเลิกพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ และประกาศใช้พระราชบัญญัติ การปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติฉบับนี้ใช้ปกครองคณะสงฆ์มาร่วม ๓๐ ปี จึงได้มีการแก้ไขโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ขึ้น เพื่อลดปัญหาความ รุ่นวายในคณะสงฆ์และเสียงวิพากษ์วิจารณ์ของสังคมที่มีต่อคณะสงฆ์ โดยเฉพาะเกี่ยวกับข้อวัตร ปฏิบัติของพระสงฆ์ที่ไม่เหมาะสมกับสมณเพศวิสัย และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว บทบัญญัติบางมาตราไม่ชัดเจน ไม่เหมาะสมไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบันในบางกรณีมิได้บัญญัติไว้ทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ จึงเป็นการสมควรที่จะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขในครั้งนี้ มิใช่การแก้ไขยกร่างพระราชบัญญัติขึ้นใหม่หรือเปลี่ยนแปลงโครงสร้างใหม่แต่ประการใด เพียงเป็นการแก้ไข เพิ่มเติมให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบันและเพื่อลดปัญหาที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติเท่านั้น

พระมหายุทธนา รมณียธมฺโม (แก้วกันหา) (๒๕๔๘, ๑๓๕ หน้า) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล โดยงานวิจัยเรื่องนี้ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาถึงแนวคิดในบริบททางสังคมของอินเดียในสมัยพุทธกาล ที่เป็นปัจจัยทำให้พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งองค์กรคณะสงฆ์ ตลอดจึงพุทธวิธีในการจัดองค์กรคณะสงฆ์รวมทั้งปัญหาและวิธีการป้องกันแก้ไขในการจัดองค์กร คณะสงฆ์สมัยพุทธกาลเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในองค์กรคณะสงฆ์และสังคมทั่วไปในปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่าบริบททางสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาลกำลังอยู่ในช่วงระยะของการเจริญเติบโตทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษาและสังคม ทำให้เกิดผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มบุคคลที่อยู่ในวรรณะต่ำจะถูกเบียดเบียน และการเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มบุคคลที่อยู่ในวรรณะสูง ซึ่งในยุคนั้นพราหมณ์จัดได้ว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลมากที่สุดในสังคม การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ขององค์กรคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงเป็นทางเลือกอย่างหนึ่งของคนในสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาลที่ต้องการแสวงหาแนวทางในการดำเนินชีวิตในรูปแบบใหม่ที่มีความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันของคนในสังคม หลังจากการประกาศพระศาสนาของพระพุทธเจ้าและเหล่าพระอริยสาวก จึงทำให้มีบุคคลจากวรรณะต่างๆ เข้ามาบวชเป็นจำนวนมาก การตั้งและการจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลเป็นการจัดสภาพการณ์ทางสังคม เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาและพัฒนาตนเองของสมาชิกในองค์กรคณะสงฆ์ ให้ได้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดที่เรียกว่า พระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของสังคมพุทธ โดยมีพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองและให้การศึกษาพัฒนาตนเองของภิกษุที่เป็นสมาชิกในองค์กรคณะ สงฆ์ พระพุทธองค์ทรงมีพุทธวิธีในการป้องกันและการแก้ไขปัญหา ที่เกิดจากการจัดองค์กร คณะสงฆ์ ด้วยการยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นพื้นฐานในการ

อยู่ร่วมกัน จึงทำให้การดำเนินการป้องกันและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กรคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และหลักการที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ก็ยังคงใช้มาถึงปัจจุบัน การนำเอาแนวความคิดเกี่ยวกับ การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลมาประยุกต์ใช้ในองค์กรคณะสงฆ์และสังคมทั่วไปในสมัยปัจจุบันจะทำให้ได้รับประโยชน์ ๒ ประการ คือ ๑. ในด้านศาสนธรรม คือ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีเนื้อหาสาระหรือคุณค่าแท้ที่อยู่ในรูปแบบของการจัดองค์กรคณะสงฆ์ ๒. ในด้านรูปแบบและวิธีการการจัดองค์กร ซึ่งยืนยันถึงผลสำเร็จของการน าแนวคิดมา ปฏิบัติและให้เห็นผลจริงในสังคม นางสาวัมปราง์ สวมประคำ (๒๕๔๘, หน้า ๑๓๒-๑๓๙) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องผลกระทบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ที่มีต่อพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ จุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัยเรื่องนี้มุ่งที่จะศึกษาถึงผลกระทบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๔๐ ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามนัยแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะ สงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ศึกษาถึงการปรับตัวของพุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะผู้มีหน้าที่บริหาร กิจการพระพุทธศาสนาทั้งคณะสงฆ์ และรัฐบาลตลอดจนพุทธศาสนิกชนทั่วไป และศึกษาถึง รูปแบบการปกครองและการบริหารกิจการคณะสงฆ์จากการศึกษาวิจัยพบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มี ผลกระทบต่อพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ในด้านการปกครอง คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมีผลกระทบต่อ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ.๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ด้านการปกครอง มี ๓ มาตราที่สำคัญ คือ มาตรา ๓๘ มาตรา ๗๓ และมาตรา ๘๑ มาตรา ๓๘ และมาตรา ๗๓ เป็นบทบัญญัติสำคัญที่กระตุ้นให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายหันมาให้ความสนใจกับพระพุทธศาสนา ประกอบกับรัฐธรรมนูญฉบับนี้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเข้าถึงการกิจทางการเมือง พุทธศาสนิกชนจึงอาศัยอำนาจตามรัฐธรรมนูญเปิดช่องให้นี้เรียกร้องและผลักดันเรื่องต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา

นอกจากนั้นด้วยผลของมาตรา ๘๑ ที่ส่งผลให้ต้องมีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ทำให้ยิ่งเป็นการเพิ่มกระแสการรวมตัวของพุทธศาสนิกชนที่ต้องการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ซึ่งการรวมตัวของพุทธศาสนิกชนดังนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ในหลายกรณีอันถือว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ได้แก่

๑. การดำเนินการเพื่อตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่เกิดขึ้นหลังจากที่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ตามที่รัฐธรรมนูญ มาตรา ๗๓ บัญญัติให้รัฐต้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา รัฐจึงดำเนินการเสนอร่าง พระราชบัญญัติคุ้มครองพระพุทธศาสนาเพื่อคุ้มครองพระพุทธศาสนาต่อรัฐสภา สาระสำคัญในร่าง พระราชบัญญัตินี้เกิดมีความเห็นหลายอย่างที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์และได้รับการต่อต้าน โดยเฉพาะเห็นว่าร่างพระราชบัญญัตินี้จะเป็นพระราชบัญญัติที่ใช้บราวาสปกครองสงฆ์ คณะสงฆ์ก็มิได้มี ส่วนรวมในการร่าง คณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชน

กลุ่มหนึ่งจึงเริ่มรวมตัวกันเพื่อต่อต้านร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ ต่อมารัฐเห็นว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงควรให้มีการร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์อีกฉบับโดย ให้มหาเถรสมาคมได้มีส่วนร่วมในการร่าง แต่ถึงกระนั้นความเห็นทั้งของคณะสงฆ์และ พุทธศาสนิกชนก็ยังแตกเป็นสองฝ่าย โดยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชมาเป็นข้อโต้แย้งกันจนเหตุการณ์ทำท่าจะบานปลาย คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้ทบทวนปรับปรุงร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ใหม่ตามแถลงการณ์สำนักนายกรัฐมนตรี และมีมติให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีการับความเห็นจากทุกฝ่ายไปพิจารณาอีกครั้งหนึ่งร่วมกับคณะกรรมการฝ่ายบรรพชิตและฆราวาส แต่เมื่อคณะกรรมการกฤษฎีกาได้พิจารณาเสร็จในระดับหนึ่ง ปรากฏว่ามีประชาชนให้ ความสนใจ และส่งความคิดเห็นมากมาย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาจึงเสนอให้มหาเถร สมาคมและกรรมการศาสนาพิจารณาข้อเสนอแนะบางประการที่ประชุมมหาเถรสมาคมจึงมีมติให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมให้เกิดความชัดเจน ร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. ....จึงมีทั้งหมด ๔ ร่างคือ ๑.ร่างพระราชบัญญัติคณะ สงฆ์พ.ศ. .... ฉบับกระทรวงศึกษาการ โดยมหาเถรสมาคม

๒. ร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับกรรมาธิการการศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร ๓. ร่างพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ ฉบับสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาแบบที่๑ และ๔.ร่างพระราชบัญญัติคณะ สงฆ์ ฉบับสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาแบบที่ ๒ ๒. เรียกร้องให้มีการจัดตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๓๘ และมาตรา ๗๓ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งออกมาตรา ๘๑ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ยังส่งผลให้มีการเรียกร้องให้มีการจัดตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนาขึ้น เหตุแห่งการเรียกร้องดังกล่าวเกิดจากการที่ประชาชนเห็นว่า พระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติพ.ศ. ๒๕๔๒ ที่กำหนดให้มีคณะกรรมการสำนักงานปฏิรูปการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย กรรมการที่มาจากศาสนาอื่นร่วมเป็นกรรมการมีอำนาจหน้าที่ในการกำกับ และวางนโยบายการศาสนา อันทำให้คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้กำกับของคณะกรรมการนั้น เป็นความไม่เหมาะสม พระพุทธศาสนาควรแยกออกจากคณะกรรมการดังกล่าว และการจัดตั้งเป็นองค์กรอิสระขึ้นมาเพื่อสนองงานคณะสงฆ์โดยตรง และเมื่อรัฐบาลได้นำเสนอร่างพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม พ.ศ. ๒๕๔๔ เข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภา พุทธศาสนิกชนจึงออกมาเรียกร้องให้นการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว มีการจัดตั้งกระทรวงพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบกิจการคณะสงฆ์อย่างครบวงจร แต่ในการพิจารณาของที่ประชุมรัฐสภาเห็นเพื่อมิให้เกิดผลกระทบในวงกว้าง และเพื่อเป็นการยืดหยุ่นระหว่างพุทธศาสนิกชนและการบริหารประเทศที่จะตั้งกระทรวงพุทธศาสนาและวัฒนธรรมโดยตรง โดยมิได้คำนึงถึงประชาชนที่นับถือศาสนาอื่น ที่อาจรวมตัวกันและเรียกร้องให้จัดตั้งกระทรวง เฉพาะศาสนาตน จึงได้จัดตั้งเพียงกระทรวงวัฒนธรรม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทดแทน เพื่อให้เป็นองค์กรที่สนอง งานคณะสงฆ์อยู่ภายใต้การกำกับของนายกรัฐมนตรี ส่วนกรมการศาสนาซึ่งเป็นส่วนราชการที่มีหน้าที่สนองงานเกี่ยวกับศาสนา รวมทั้ง พระพุทธศาสนา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ก็เปลี่ยนไปสังกัด

กระทรวงวัฒนธรรมที่มีหน้าที่ รับผิดชอบงานเกี่ยวกับการดำเนินการของรัฐในภารกิจให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครอง พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นที่ราษฎรนับถือ เพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๗๓ อันถือเป็นภารกิจที่รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และ คุ้มครอง ดังนั้น กรมการศาสนาก็ยังรับผิดชอบงานพระพุทธศาสนาบางส่วนและรับผิดชอบงาน เกี่ยวกับศาสนาอื่นด้วย เพื่อให้มีกลไกอันจะทำให้เกิดความปรองดองระหว่างชาวไทยต่างศาสนา และป้องกันความแตกแยกทางความเชื่อและลัทธิศาสนาของประชาชน ๓.การถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามนัยของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร ไทย พุทธศักราช๒๕๔๐ มาตรา ๓๐๓ กรณีถอดถอนรองนายกรัฐมนตรีนายวิษณุเครืองามด้วยเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่เปิดช่องให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในหลาย ๆ เรื่องแต่กระบวนการทางการเมืองเช่น การเข้าชื่อร้องขอให้ถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง รัฐธรรมนูญก็ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถกระทำได้บทบัญญัติของมาตรา ๓๐๓ และมาตรา ๓๐๔ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นบทบัญญัติที่ว่าด้วยการถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องพระพุทธศาสนา แต่ด้วยกลไกของกระบวนการบริหารบ้านเมืองที่ครอบคลุมทุก เรื่อง รวมถึงเรื่องพระพุทธศาสนาแม้ว่าจะแยกการปกครองพุทธจักรออกจากอาณาจักร แต่ถึงอย่างไรฝ่ายบ้านเมืองก็ยังมีหน้าที่อุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาอยู่ และเป็นเช่นนี้มาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล ดังนั้น ในการบริหารประเทศในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาจึงเป็นหน้าที่ของรัฐเช่นกัน เมื่อรัฐเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็อยู่ในความดูแลของรัฐ เพื่อพระพุทธศาสนามีปัญหาใดเกิดขึ้นรัฐจึงมีหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การรวมตัวกันของ พุทธศาสนิกชนมีการรวมตัวกันอยู่หลายเรื่องนับแต่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ การแก้ไขปัญหาของรัฐมีทั้งสร้างความพอใจและไม่พอใจ และสุดท้ายของการรวมตัวกันของผู้ไม่เห็นด้วย คือ การร้องขอให้ถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่มีหน้าที่ดูแลในส่วนพระพุทธศาสนา กรณีที่เป็นปัญหาเกิดจากการใช้ช่องทางของรัฐธรรมนูญ คือการเข้าชื่อเพื่อให้ถอดถอน นายวิษณุ เครืองาม ออกจากตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี ตามที่ นายวิษณุ เครืองาม ได้รับมอบหมาย ให้ดูแลกิจการของพระพุทธศาสนาจากนายกรัฐมนตรี

พระครูปลัดอาทิตย์ อตฺถเวที (ของดี) ได้ทำการศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการเขตปกครองภาค ๒ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและหลัง พุทธกาล รวมทั้งแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ที่สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม ตลอดจนศึกษาทัศนคติและระดับความพึงพอใจของพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒ ที่มีต่อแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้ หลักการปกครองโดยสามัคคีธรรมเป็นที่ตั้ง ให้ความเสมอภาคในหมู่คณะ ทรงมอบหมายภาระหน้าที่ในการบริหารคณะสงฆ์แก่พระสาวกให้เหมาะ

กับฐานะตำแหน่งหน้าที่ยกย่องตามฐานะ แต่พระพุทธองค์ก็มิได้ทรงมอบความเป็นใหญ่ในการปกครองให้กับใคร นอกจากพระธรรมวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว ภายหลังพุทธกาลการบริหารปกครองคณะสงฆ์ยังยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักแต่มีรูปแบบการบริหารปกครองที่สอดคล้องกับของฝ่ายบ้านเมืองในยุคสมัยนั้น ๆ ปัจจุบันนี้การปกครองคณะสงฆ์ไทยนอกจากจะยึดหลักพระธรรมวินัยแล้ว ยังอิงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติเถรสมาคม ในการสนับสนุนส่งเสริมการบริหารคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในหมู่คณะสงฆ์และป้องกันภัยอันตรายจากภายนอกที่จะเกิดขึ้นกับองค์กรคณะสงฆ์ ส่วนแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของ พระเทพโสภณ ดั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม เอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัย อิงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม เป็นแนวทางส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้าน วัด ราชการ และที่สำคัญคือ สามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารการจัดการปกครองคณะสงฆ์ได้ อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ ๑. ด้านการปกครองส่งเสริมให้คณะสงฆ์มีส่วนร่วมในการบริหารพัฒนาบุคลากรคณะ สงฆ์ให้มีความรู้ในด้านต่าง ๆ ส่งเสริมคนดีมีความสามารถได้ทำงาน สร้างการปกครองท้องถิ่นให้ เข้มแข็ง ๒. ด้านการศึกษาส่งเสริมพัฒนาให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ด้านปริยัติธรรม เป็นผู้นำสังคมด้านการศึกษา ๓. ด้านการเผยแผ่ส่งเสริมผลิตบุคลากรให้เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งเชิงรุกและเชิงรับ จากวิสัยทัศน์และแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมดังกล่าว ทำให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการใน เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ มีความพึงพอใจต่อแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพ โสภณดังนี้ ๑. มีแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ที่เป็นรูปธรรมชัดเจน ผสมผสานแนวคิดที่ เหมาะสมทั้งคติโลกและคติธรรม ๗๔ ๒. มีบุคลิกภาพและจริยาวัตรที่น่าเลื่อมใส อ่อนน้อมถ่อมตน มีความเป็นผู้น่าเคารพยำ เกรงของผู้ใต้บังคับบัญชา ๓. มีทีมงานที่เข้มแข็ง สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญของคณะสงฆ์ต่อไป ดังนั้น การจัดรูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ที่มีลักษณะขยายใหญ่ขึ้นตาม กฎหมายที่รัฐบาลร่างขึ้น ในหลาย ๆ ส่วนเป็นการประนีประนอมเพื่อลดความขัดแย้ง แต่ในหลักการบริหารองค์กรแล้วเป็นการทำให้ต้องมีการแสดงความรับผิด (Accountable) มากและไม่ชัดเจนเท่าที่ควร

จากการวิเคราะห์ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้สรุปได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ รศ.๑๒๑ ก็ดี พ.ศ. ๒๔๔๔ หรือ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไข พ.ศ.๒๕๓๕ ล้วนเกิดจากเจตนาดีของผู้นำประเทศและของคณะสงฆ์เอง จึงได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับ จนถึง พ.ศ.๒๕๔๒ คณะสงฆ์ต้องการเปลี่ยนพระราชบัญญัติใหม่ แต่ไม่ได้รับความเห็นชอบจากฝ่ายรัฐบาล ร่าง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ดังกล่าวจึงต้องตกไป ต่อมาใน พ.ศ.๒๕๕๗ วันที่ ๒๒ พฤษภาคม

ผลการวิจัยพบว่า

๑. อำนาจตุลาการของมหาเถรสมาคม การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์หรือคดีความในคณะสงฆ์ซึ่งเดิมเคยเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะวินัยธร ได้ตกเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตามความพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๕ ที่บัญญัติให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมาย

เถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติเพื่อให้การลงนิคหกรรมหรือการลงโทษเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็วและเป็นธรรม มหาเถรสมาคมอาศัยอำนาจตามมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ตรากฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๒๑ ว่าด้วยการลงนิคหกรรม กฎมหาเถรสมาคมนี้แบ่งอำนาจการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๑) การพิจารณาชั้นต้น เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสวัด ที่พระภิกษุผู้ถูกฟ้องสังกัดอยู่ ถ้าผู้ถูกฟ้องเป็นเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะก็ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะหรือผู้ปกครองคณะสงฆ์เหนือขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง

๒) การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ เป็นอำนาจของคณะสงฆ์ผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะหรือผู้ปกครองเหนือขึ้นขึ้นไปกว่าเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะผู้พิจารณาในชั้นต้น

๓) การพิจารณาชั้นฎีกา เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมในการลงนิคหกรรมไม่ว่าในกรณีใดให้เป็นอันถึงที่สุดในกรณีนี้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจเช่นเดียวกับคณะวินัยธรชั้นฎีกา แต่มหาเถรสมาคมมีอำนาจมากกว่าคณะวินัยธรชั้นฎีกาตรงที่ มีอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารอยู่ในมือด้วย และในบางกรณีมหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยหรือออกคำสั่งโดยไม่ต้องผ่านการพิจารณาชั้นต้นและชั้นอุทธรณ์ โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่ว่า"มาตรา ๒๗ พระภิกษุใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้นหรือประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณหรือไม่สังกัดอยู่วัดใดวัดหนึ่ง กับทั้งไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

๒. มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัย และมีคำสั่งให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณะเพศเสียได้ พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณะเพศตามความในวรรคก่อนต้องสึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น"

มาตรา ๔๒ บัญญัติว่า ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๒๗ วรรคสอง คือ ไม่ยอมสึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน

แสดงให้เห็นว่า อำนาจการปกครอง อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ขึ้นอยู่กับมหาเถรสมาคมทั้งหมด ซึ่งอาจจะมองว่าเป็นการรวบอำนาจหรือเผด็จการทางการปกครอง แต่ถึงมหาเถรสมาคมจะมีอำนาจทั้ง ๓ ส่วนก็ตามแต่ก็ต้องอาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลัก หากความผิดทางอาญา ก็ต้องเป็นหน้าที่ของฝ่ายบ้านเมืองต่อไป

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักรการที่ฝ่ายรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ออกบังคับใช้ได้เป็นประจักษ์พยานอย่างดีที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักรด้วยการออกพระราชบัญญัติฉบับนี้ รัฐบาลได้ชี้อำให้การอุปถัมภ์แก่คณะสงฆ์ทั้งนี้เพราะคณะสงฆ์ไม่มีอำนาจลงโทษพระภิกษุผู้ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยขั้นร้ายแรงและไม่ยอมสละสมณะเพศ หากคณะสงฆ์ปล่อยไว้ย่อมจะนำความเสื่อมเสียมาสู่วงการคณะสงฆ์ ในกรณีนี้คณะสงฆ์จำต้องพึ่งพิงอำนาจรัฐเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระธรรมวินัย ดังจะเห็นได้จากมาตรา

๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ที่อ้างถึงมาแล้ว และมาตรา ๔๔ ที่ว่า "ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์ไทย อันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาทหรือจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือทั้งปรับทั้งจำ"ก็แสดงถึงการที่คณะสงฆ์ไทยได้รับการคุ้มครองป้องกันจากอำนาจรัฐ

แม้ว่ามหาเถรสมาคมมีอำนาจปกครองคณะสงฆ์อย่างเต็มที่ แต่ข้อนี้ไม่ได้หมายความว่าคณะสงฆ์มีอิสระจากการควบคุมของกลไกของรัฐ อำนาจฝ่ายรัฐสามารถตรวจสอบและควบคุมการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้ตลอดเวลาในนามของการอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา ดังจะเห็นได้จากข้อความบางมาตราแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ดังต่อไปนี้

(๑) พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชผู้ทรงเป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง (มาตรา ๗ และ ๙)

(๒) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระสังฆราช ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชในกรณีที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง (มาตรา ๑๐)

(๓) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และมีอำนาจออกกฎกระทรวงเกี่ยวกับการสร้างวัด การบริหารศาสนสมบัติของวัด และวางระเบียบการปกครองคณะสงฆ์จีนนิกายและอนัมนิกาย (มาตรา ๖ ๓๒ ๔๐ และ ๔๖)

(๔) ในการแต่งตั้งและถอดถอนกรรมการมหาเถรสมาคม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช (มาตรา ๑๙) สมาคมโดยตำแหน่งและกรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม (มาตรา ๑๓)

(๕) กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร ทั้งนี้เพราะอธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมเขตการปกครองคณะสงฆ์ทั้ง ๑๘ ภาค ดังกล่าวแล้วในบทที่ ๓

สรุปว่า การปกครองคณะสงฆ์ยังใช้รูปแบบมหาเถรสมาคมซึ่งมีอำนาจสูงสุด นอกจากจะพิจารณากำหนดลงโทษผู้ประพฤติผิดพระธรรมวินัยแล้วยังมีอำนาจในการเสนอผู้สำควรได้รับการแต่งตั้งหรือเลื่อนสมณะศักดิ์ เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมายุ ๕ ธันวาคม ของทุกปีและครบรอบนักขัตฤของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถอีกด้วย ซึ่งก็หนีไม่พ้นการวิ่งเต้น การเล่นเส้นสายอยู่ดี ซึ่งไม่ต่างอะไรกับตำแหน่งทางบ้านเมือง ยังมีอีกตำแหน่งหนึ่งที่ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้ง พระเถระสายวิปัสสนากัมมัฏฐาน ขึ้นเป็นพระราชาคณะเพื่อว่า เวลามีงานในพระราชพิธีนิมนต์พระเถระฝ่ายวิปัสสนาเข้ามาในพระราชพิธี จะต้องได้นั่งลำดับต้น ๆ ของพิธีการ เช่น หลวงพ่อคูณ ปริสุทโธ แต่งวัดบ้านไร่ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้เป็นพระเทพวิทยาคม (มรภาพ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๔) หลวงตามหาบัว ญาณสมปนโน วัดป่าบ้านตาด เป็นพระธรรมวิสุทธิมงคล (มรณภาพ ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔) เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีคำสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ ทั้ง ๕ ท่าน คือ

๑. พระครูอรรถสาธิต ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบางขวาง

๒. พระครูสถิตนันทสโมสร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสโมสร

๓. พระปัญญารัตนากร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสังฆ์กระจาย

๔. พระครูปลัดเกษม หาสจิตฺโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบางขวาง

๕. พระครูปรีชาธรรมวิธาน ดร. ประธานสงฆ์วัดทองเนียม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา มมร.

คำสัมภาษณ์

๑. การปกครองคณะสงฆ์ไทย ขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม ตาม พ.ร.บ ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๓๕ มีข้อดีข้อเสียอย่างไร

๒. การแบ่งเขตปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล วัด ท่านเห็นว่า มีผลดี หรือผลเสียอย่างไร

๓. การปกครองของสงฆ์ จีนนิกายและอนัมนิกาย ควรจะผนวกเข้ากับการปกครองคณะสงฆ์ไทย เพื่อปกครองง่ายท่านเห็นว่าอย่างไร

๔. สมัยก่อนพระภิกษุทำผิดพระวินัย เป็นหน้าที่ของพระวินยาธิการ แต่ปัจจุบันเป็นหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีงานมากอยู่แล้ว ท่านเห็นว่าอย่างไร

๕. การศึกษาทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี ยังคงใช้การสอบแบบเดิมๆ ท่านเห็นว่าควรจะปรับปรุงแก้ไขอย่างไรจึงจะเข้ากับทางโลกได้ (เช่นควรมีระเบียบแสดงผลการเรียนหรือ ใบ ร.บ.) เป็นต้น

สรุปคำตอบทั้ง ๕ ท่าน ดังนี้

๑. การปกครองโดยมหาเถรสมาคมถือว่าดีกว่าสังฆสภาของ พ.ร.บ.๒๔๘๔ เพราะปัจจุบันใช้ พ.ร.บ. ๒๕๐๕ แก้ไขปรับปรุง ๒๕๓๕ เพราะว่าการปกครองทุกวันนี้ ต้องผ่านพระสังฆาธิการระดับต้น คือเข้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค และมหาเถรสมาคม นับว่าปกครองตามลำดับขั้น อธิกรณ์เล็กน้อยบางอธิกรณ์ก็ระงับในระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล ฯ ก่อนถึงมหาเถรสมาคม นับว่าเป็นการแบ่งเขาภาระงานให้มหาเถรสมาคม

๒. การแบ่งการปกครองในปัจจุบันแบ่งเป็น เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล ฯ เป็นต้นถือว่ามีผลดี เพราะ เป็นการปกครองที่กลั่นกรองตามลำดับ กระจายเมื่อมีมากหลักการปกครองโดยธรรม ผลเสีย การกำกับ ดูแล อาจไม่ทั่วถึง อาจขาดความเข้าใจ ในการตัดสินอธิกรณ์บ้างแต่ไม่มาก

๓. การปกครองสงฆ์จีนนิกายและอนัมนิกาย ขึ้นตรงต่อสมเด็จพระสังฆราช ไม่ได้ขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม ก็เป็นรูปแบบการปกครองที่ดี เพราะถ้าขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม อาจจะมีข้อพิพาทขัดแย้ง ระบบอุปถัมภ์เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่เมื่อขึ้นต่อสมเด็จพระสังฆราชก็จะมีข้อควรหานิมหาน้อย อีกอย่างไม่มีบทบัญญัติใน พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ด้วย

๔. การวินิจฉัยอธิกรณ์ สมัย พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ๒๔๘๔ ขึ้นอยู่กับคณะพระวินยาธิการ ซึ่งมักจะมีคำควรหานิหาว่า ลำเอียง เล่นเส้นสาย หรือมีการคอรัปชั่น แต่เมื่อขึ้นต่อมหาเถรสมาคม เรื่องอย่างว่าก็ไม่มีกล่าว เพราะกรรมการมหาเถรสมาคมล้วนแต่เป็นพระผู้ใหญ่ เข้าหายากเล่นเส้นสายยากมาก ๆ

การตัดสินอธิกรณ์ที่ระดับล่างส่งขึ้นมา มีกระบวนการสอบข้อเท็จจริง แยกระดับความสำคัญเป็นตามลำดับ

๕. เรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์ ควรจะมีการแก้ไขปรับปรุงมานานแล้ว แต่อาจจะยังไม่ถึงเวลา เพราะแบบที่เป็นอยู่ปัจจุบัน ด้านนักธรรม สอบวิชา กระทู้ ธรรม พุทธะและวินัย เป็นระบบการเรียนตอบแบบบรรยาย ผู้ที่ตอบได้ ต้องมีความจำ ไม่ใช่อธิบายแบบไม่มีขอบเขตเหมือนทางโลก เพราะผู้ใหญ่ต้องการให้ผู้เข้าสอบ มีปฏิภาณ ไหวพริบ ไม่ใช่กาข้อถูก อย่างเดียวเหมือนทางโลก ด้านเปรียญธรรม เริ่มแต่วิชาบุรพภาค (ถ้าไม่ผ่านวิชานี้ วิชาอื่น ๆ ไม่ต้องตรวจ ถือว่าสอบตกหมด) วิชาบาลีไวยากรณ์ ต้องท่องจำจึงจะตอบได้ หลักสูตรมี ๔ เล่มคือ นามและอัพยศัพท์ อาขยาตศัพทิต นามกิตต์ กิริยากิตต์และสมัญญาภิธาน สนธิ ข้อสอบออกแบบบรรยาย วิชาสัมพันธ์ เพื่อให้ทราบว่าคำไหนเป็นประธาน กิริยาจริง กิริยาวิเสสนะ เป็นต้น (ภาษาไทยเรียก กริยา กริยาวิเศษณ์) วิชาแปลมคธ(บาลี)เป็นภาษาไทย และแปลภาษาไทยเป็นมคธ ประโยค ๗-๙ มีการแต่งฉันท์บาลีอีกด้วย การสอบบาลี ตรวจหาคำผิด คำถูกไม่นับ ถ้าผิดรวมแล้วสามสิบคำ ถือว่าตก นี่เป็นความภูมิใจของคณะสงฆ์ ที่ยังคงรักษาประเพณีโบราณไว้อย่างทรงแทนยิ่ง

ผลการสอบ ไม่มีระเบียนแสดงผลการเรียนเหมือนทางโลก เมื่อสอบผ่านจะมีประกาศนียบัตรอย่างเดียว

ปัจจุบัน (๒๕๕๙) มีการสอบเก็บคะแนนสะสมในระดับนักธรรม หมายความว่าสอบ ๕ วิชา วิชาใดสอบได้ เก็บสะสมไว้ ที่เหลือปีต่อไปมาสอบ จนกว่าจะสอบได้ครบทั้ง ๕ วิชา

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทการปกครองของคณะสงฆ์ไทย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๑) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทการปกครองของคณะสงฆ์ไทย ผู้วิจัยมุ่งเสนอแนวทางในเชิงนโยบายที่จะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปปฏิบัติ ดังนี้

๑) ควรให้มีการแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับหลักพระธรรมวินัย เสียใหม่ โดยให้มีการจัดระเบียบการปกครองของคณะสงฆ์ไทยในระดับส่วนภูมิภาค ได้แก่ ภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล เพื่อให้มีองค์กรในระดับส่วนภูมิภาคไว้รองรับภารกิจและหน้าที่ความรับผิดชอบในการปกครองคณะสงฆ์ให้ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม และบริหารจัดการและกำกับดูแลวัดและศาสนสมบัติต่าง ๆ ภายในเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบของตนเอง เช่น องค์กรคณะสงฆ์ระดับภาค องค์กรคณะสงฆ์ระดับจังหวัด องค์กรคณะสงฆ์ระดับอำเภอ และองค์กรคณะสงฆ์ระดับตำบล โดยมีเจ้าคณะปกครองในแต่ละระดับเป็นประธานองค์คณะสงฆ์ในระดับส่วนระดับต่างๆ ดังกล่าว ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทยในระดับส่วน

ภูมิภาคดังกล่าวสอดคล้อง หรือคล้อยตามการจัดระเบียบการบริหารราชการในราชการส่วนภูมิภาคที่ได้มีการจัดตั้งสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขึ้นในแต่ละจังหวัดไว้แล้ว ซึ่งจะสามารถกำหนดให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปฏิบัติหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการองค์กรคณะสงฆ์ในระดับส่วนภูมิภาคได้เป็นอย่างดี

๒) นอกจากนั้นควรให้มี ปรับปรุง หรือแก้ไขกฎหมาย กฎกระทรวง ประกาศ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือหลักเกณฑ์ ตลอดจนคำสั่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการและกำกับดูแลวัดและศาสนาสมบัติต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาโดยไม่ขัดหรือแย้งกับหลักพระธรรมวินัย เพื่อให้การบริหารจัดการและกำกับดูแลวัดและศาสนสมบัติต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนามีความสอดคล้อง หรือคล้อยตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีหรือหลักธรรมาภิบาล และหลักการบริหารจัดการขององค์กรภุศลสาธารณะที่ไม่แสวงหากำไร ที่หน่วยงานราชการ หรือหน่วยงานของรัฐหรือในกำกับของรัฐซึ่งถือว่าเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองแทนพระมหากษัตริย์ได้ใช้ในการกำกับดูแลให้การดำเนินงานขององค์กรเหล่านี้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑) ควรให้มีการวิจัยในรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์โดยเฉพาะในที่เกี่ยวกับการจัดโครงสร้างองค์กรและอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ในระดับส่วนภูมิภาค เพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับหลักพระธรรมวินัย เสียใหม่

๒) ควรให้มีการวิจัยในรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการบริหารจัดการและกำกับดูแลวัดและศาสนาสมบัติต่างๆ ในพระพุทธศาสนา เพื่อให้มี ปรับปรุง หรือแก้ไขกฎหมาย กฎกระทรวง ประกาศ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือหลักเกณฑ์ ตลอดจนคำสั่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการและกำกับดูแลวัดและศาสนาสมบัติต่างๆ ในพระพุทธศาสนาโดยไม่ขัดหรือแย้งกับหลักพระธรรมวินัย เพื่อให้การบริหารจัดการและกำกับดูแลวัดและศาสนสมบัติต่างๆ ในพระพุทธศาสนามีความสอดคล้อง หรือคล้อยตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีหรือหลักธรรมาภิบาล และหลักการบริหารจัดการขององค์กรภุศลสาธารณะที่ไม่แสวงหากำไร ที่หน่วยงานราชการ หรือหน่วยงานของรัฐหรือในกำกับของรัฐซึ่งถือว่าเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองแทนพระมหากษัตริย์ได้ใช้ในการกำกับดูแลให้การดำเนินงานขององค์กรเหล่านี้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓) ควรวิจัยเรื่อง บทบาทการพัฒนาสังคมไทยของคณะสงฆ์ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้ให้ทุนการวิจัย หรือ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งควรจะขอทุนวิจัยในเรื่องรูปแบบการปกครอง รูปแบบการศึกษา เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ. ภาษาบาลี. เล่ม ๔ ข้อ ๒๐๙.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย,มูลนิธิ. (๒๕๔๗). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับของมหามกุฏราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ BUDSIR VI for Windows) เล่ม. ๒, ๓, ๔, ๕, ๗, ๑๐, ๑๖, ๒๑, ๒๓. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช วิทยาลัย.

ข้อมูลทุติยภูมิ

๑) หนังสือทั่วไป

คณะสงฆ์ และการพระศาสนา. (๒๕๔๐). การปกครองคณะสงฆ์ไทย, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๔๑). การปกครองคณะสงฆ์ไทย, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ณดา จันทร์สม. (๒๕๕๕). รายงานฉบับสมบูรณ์ การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พระครูโสภณพิทยาภรณ์. (๒๕๔๒). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. นครศรีธรรมราช : มหาจุฬาลงกรณ์ ราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย ๑ คงฺคป ๒). เอกสารประกอบ าบรรยายเรื่องการปกครอง

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ดร.ระวี ภาวิโล. (๒๕๓๒). พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิพม์ปัญญา.

พระธรรมปริยัติโสภณ. (๒๕๔๕). การพัฒนาพระสังฆาธิการ ภาค ๒ ภาคปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (๒๕๔๒). พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัท โอเอ็นจี การพิมพ์ จำกัด.

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนโน ป.ธ.๙). (๒๕๔๐). คู่มือพระอุปัชฌาย์. กรุงเทพมหานคร : สหายพัฒนาการพิมพ์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (อ.ป. ปยุตฺโต). นิติศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๖. อนุสรณ์งานพระราชทาน เพลิงศพนายโอสถ โกศิน ม.ป.ช., ม.ว.ม, ท.ว.จ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (๒๕๓๙). พระเมธีธรรมาภรณ์เทศนา เล่มที่ ๙ การปกครองคณะสงฆ์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (๒๕๑๗). วินัยมุข เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

แสวง อุดมศรี. (มปป.). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสต์. (๒๕๓๙). พระพุทธศาสนามหายาน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

๒) เว็บไซต์

ธรรมภิบาล สลค. [Online], Available URL : http://http://www.socgg.soc.go.th/History๓.htm - /History๓.htm , ๒๕๕๖ (สิงหาคม ๑๗).

ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตญาโณ), พ. ศ. ๒๕๒๘

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน: วิเคราะห์ [Online], Available URL:http:// (สิงหาคม, ๑๐)

พระมหาบุญโฮม ปริปุณฺณสีโล. พระสังฆาธิการ. (ออนไลน์) แหล่งที่มา : http://www.songpak๑๖.com/sangkatikan.html ๒๕ กันยายน ๒๕๕๕

๓) เอกสารอื่น ๆ ไม่ได้ตีพิมพ์

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). "คำกล่าวกล่าวอนุโมทนา", เนื่องในงานประสาทปริญญาบัตรดุษฎีบัณฑิต กิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาและศาสนา แก่พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ณ พระอุโบสถวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๔๔.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๐)
อาทิตย์ทิพอาภา
พล.อ.พิชเยนทรโยธิน
ตราไว้ ณ วันที่ ๑๙ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔
เป็นปีที่ ๘ ในรัชกาลปัจจุบัน

โดยที่สภาผู้แทนราษฎรลงมติว่า สมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการคณะสงฆ์ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นจึงมีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร ดังต่อไปนี้

บททั่วไป

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า "พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔"

มาตรา ๒ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป

มาตรา ๓ ตั้งแต่วันใช้พระราชบัญญัตินี้ ให้ยกเลิกบรรดากฎหมาย กฎ และข้อบังคับอื่น ในส่วนที่มีบัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้ หรือซึ่งแย้งกับบทแห่งพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๔ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวงเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

หมวด ๑
สมเด็จพระสังฆราช

มาตรา ๕ พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช

มาตรา ๖ สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก และทรงบัญชาการคณะสงฆ์โดยบทแห่งพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๗ สมเด็จพระสังฆราช ทรงบัญญัติสังฆาณัติโดยคำแนะนำของสังฆสภา

มาตรา ๘ สมเด็จพระสังฆราชทรงบริหารการคณะสงฆ์ ทางคณะสังฆมนตรี

มาตรา ๙ สมเด็จพระสังฆราชทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ทางคณะวินัยธร

มาตรา ๑๐ ถ้าไม่มีสมเด็จพระสังฆราช หรือสมเด็จพระสังฆราชไม่ทรงสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ชั่วคราวให้สังฆนายกหรือสังฆมนตรีซึ่งรักษาการแทนทำหน้าที่บัญชาการคณะสงฆ์แทนสมเด็จพระสังฆราช

มาตรา ๑๑ สังฆสภาประกอบด้วยสมาชิก มีจำนวนรวมกันไม่เกินสี่สิบห้ารูป คือ

๑. พระเถระชั้นธรรมชั้นใดขึ้นไป

๒. พระคณาจารย์เอก

๓. พระเปรียญเอก

แต่ทั้งนี้ ถ้ามีจำนวนเกินกว่าที่กำหนด ให้เป็นสมาชิกตามลำดับ(๑) (๒) (๓) และตามลำดับอาวุโส

มาตรา ๑๒ ทุกคราวสมัยประชุมสามัญ สมเด็จพระสังฆราชทรงตั้งสมาชิกในสังฆสภา ตามมติของสังฆสภา ให้เป็นประธานสภารูปหนึ่งรูป เป็นรองประธานหนึ่งรูป หรือหลายรูปก็ได้

ในการตั้งประธานและรองประธานสังฆสภา ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการลงนามรับสนอง

มาตรา ๑๓ ประธานสังฆสภามีหน้าที่ดำเนินกิจการของสภา ให้เป็นไปตามข้อบังคับของประธานมีหน้าที่กระทำกิจการแทนประธานในเมื่อ ประธานไม่อยู่หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

ในขณะที่ยังมิได้ตั้งประธานและรองประธาน หรือในเมื่อประธานและรองประธานไม่อยู่ในที่ประชุม ให้สมาชิกเลือกตั้งกันเองขึ้นเป็นประธานการประชุมในคราวประชุมนั้น

มาตรา ๑๔ ในการประชุมสังฆสภาทุกคราว ต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่ต่ำกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด จึงเป็นองค์ประชุมได้

ในการประชุมสังฆสภาทุกคราว ถ้าไม่มีข้อขัดข้องทางพระวินัย นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ หรือผู้แทนจะเข้าฟังการประชุมด้วยก็ได้ และจะเสนอคำชี้แจงอย่างใดในที่ประชุมนั้นได้

มาตรา ๑๕ สมาชิกภาพแห่งสังฆสภาสิ้นสุดลงเมื่อ

๑. ถึงมรณภาพ

๒. พ้นจากความเป็นพระภิกษุ

๓. ลาออก

๔. สังฆสภาวินิจฉัยให้ออก โดยคะแนนเสียงเกินกว่าสองในสามของสมาชิกที่มาประชุม

มาตรา ๑๖ ญัตติที่จะรับเข้าปรึกษาในที่ประชุมสังฆสภานั้น จะเสนอได้สามทาง คือ ทางคณะสังฆมนตรีหนึ่ง ทางกระทรวงศึกษาธิการหนึ่ง และทางสมาชิกสังฆสภาหนึ่งแต่ญัตติที่เสนอทางสมาชิกสังฆสภานั้น ต้องให้สังฆนายกรับรอง

มาตรา ๑๗ การลงมติข้อปรึกษานั้น ถ้ามิได้บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นในพระราชบัญญัตินี้ หรือในพระธรรมวินัยให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ

สมาชิกรูปหนึ่งย่อมมีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้ามีจำนวนเสียงลงคะแนนเท่ากันให้ประธานที่ประชุมมีสิทธิชี้ขาดให้เป็นไป ทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือจะให้ระงับเรื่องนั้นไว้ก็ได้

แต่การตีความพระธรรมวินัย ถ้ามีข้อสงสัย ให้ตีความในในทางรักษาพระธรรมวินัยให้เคร่งครัดโดยไม่ต้องลงมติ

มาตรา ๑๘ ในปีหนึ่งให้มีสมัยประชุมสามัญสมัยหนึ่ง หรือหลายสมัยแล้วแต่สภาจะกำหนด สมัยประชุมสามัญสมัยหนึ่ง ให้มีกำหนดเวลาไม่เกินสามสิบวัน แต่สมเด็จพระสังฆราชจะโปรดให้ขยายเวลาออกไปก็ได้วันเริ่มสมัยประชุมครั้งแรกให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้กำหนด

มาตรา ๑๙ สมเด็จพระสังฆราชทรงเรียกประชุมสังฆสภาตามสมัยประชุมและทรงเปิดปิดประชุม

การเปิดประชุม สมเด็จพระสังฆราชจะเสด็จมาทรงทำ หรือจะโปรดให้สังฆนายกทำแทนก็ได้

มาตรา ๒๐ เมื่อเป็นการจำเป็น สมเด็จพระสังฆราชจะทรงเรียกประชุมวิสามัญสังฆสภาก็ได้

อนึ่ง สมเด็จพระสังฆราชจะทรงเรียกประชุมวิสามัญสังฆสภา เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการร้องขอ ในการนี้ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการลงนามรับสนอง

มาตรา ๒๑ สังฆาณัติย่อมบัญญัติได้ในกรณี ดังต่อไปนี้

๑. กำหนดวิธีการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

๒. กิจการที่มีบทกฎหมายกำหนดว่าให้ทำเป็นสังฆาณัติ

มาตรา ๒๒ สังฆาณัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช กฎกระทรวง ข้อบังคับและระเบียบต้องไม่ขัดกับพระธรรมวินัย

สังฆาณัติ จะบัญญัติความผิดและกำหนดทัณฑกรรมแก่บรรพชิตผู้ประพฤติล่วงละเมิดพระวินัยและสังฆาณัติไว้ ให้เป็นโสดหนึ่งต่างหากจากโทษตามวินัยก็ได้

มาตรา ๒๓ ทัณฑกรรมที่จะบัญญัติไว้ในสังฆาณัติ เกี่ยวด้วยการปฏิบัติล่วงละเมิดพระวินัยและสังฆาณัตินั้นให้กำหนดได้เจ็ดสถานดังนี้

๑. ให้สึกและห้ามอุปสมบท

๒. ให้สึก

๓. ให้ปัพพาชนียกรรม

๔. ให้พักหรือเวนคืนตำแหน่งหน้าที่

๕. ให้ภักบริเวณ

๖. ให้ทำงานภายในวัด

๗. ให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ

มาตรา ๒๔ เมื่อสังฆสภาได้ร่างสังฆาณัติขึ้นสำเร็จแล้ว ให้สังฆนายกนำขึ้นถวายสมเด็จพระสังฆราชเพื่อลงพระนาม และเมื่อได้ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์แล้ว ให้ใช้บังคับได้

ถ้าสมเด็จพระสังฆราชไม่ทรงเห็นชอบด้วยร่างสังฆาณัตินั้น จะได้ประทานคืนมายังสังฆสภาภายในสิบห้าวัน นับแต่วันที่สังฆนายกนำขึ้นถวายก็ดี หรือมิได้ประทานคืนมาภายในสิบห้าวันนั้นก็ดี สังฆสภาจะต้องปรึกษากันใหม่และออกเสียงลงคะแนนลับ ถ้าและสังฆสภาลงมติตามเดิม ให้นำร่างสังฆาณัตินั้นขึ้นถวายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อสมเด็จพระสังฆราชมิได้ลงพระนามภายในเจ็ดวันแล้วให้รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาดู ถ้าเห็นสมควรก็ให้นำร่างสังฆาณัตินั้นเสนอประธานสังฆสภาภายในเจ็ดวัน ในกรณีเช่นนี้ให้ประธานสังฆสภาลงนามประกาศสังฆาณัตินั้น ใช้บังคับได้

มาตรา ๒๕ สังฆสภามีอำนาจเลือกสมาชิกสังฆสภาตั้งเป็นคณะกรรมาธิการสามัญ และมีอำนาจเลือกพระภิกษุซึ่งเป็นสมาชิกสังฆสภา หรือมิได้เป็นสมาชิกสังฆสภาก็ตาม ตั้งเป็นคณะกรรมาธิการวิสามัญ เพื่อกระทำกิจการหรือพิจารณาสอบสวนข้อความอันอยู่ในวงงานของสังฆสภา หรือที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์

การประชุมคณะกรรมาธิการ จะต้องมีกรรมาธิการเข้าประชุมไม่ต่ำกว่ากึ่งจำนวน จึงเป็นองค์ประชุมได้

มาตรา ๒๖ สังฆสภามีอำนาจตั้งข้อบังคับการประชุมและการปรึกษาของสังฆสภา เพื่อดำเนินการตามบทแห่งพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๒๗ การโฆษณาข้อความที่เกี่ยวกับการประชุมสังฆสภา คณะกรรมาธิการ สังฆสภา คณะสังฆมนตรี หรือคณะกรรมการที่คณะสังฆมนตรีตั้งขึ้นให้พิจารณาเป็นการลับ จะทำได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

หมวด ๓

คณะสังฆมนตรี

มาตรา ๒๘ สมเด็จพระสังฆราชทรงตั้งสังฆมนตรีขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วยสังฆนายกรูปหนึ่ง และสังฆมนตรีอีกไม่เกินเก้ารูป

ในการตั้งคณะสังฆมนตรี ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้ลงนามรับสนอง

มาตรา ๒๙ สังฆนายกและสังฆมนตรีอย่างน้อยสี่รูป ต้องเลือกจากสมาชิกของสังฆสภา นอกนั้นจะเลือกจากพระภิกษุผู้มีความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษ แม้มิได้เป็นสมาชิกของสังฆสภาก็ได้

สังฆมนตรีผู้มิได้เป็นสมาชิกสังฆสภา ย่อมมีสิทธิเข้าประชุมและแสดงความเห็นในสังฆสภาได้ แต่ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน

มาตรา ๓๐ สังฆนายกต้องรับผิดชอบในการบริหารการคณะสงฆ์ ส่วนสังฆมนตรีผู้ได้รับแต่งตั้งให้บริหารคองค์การใด ต้องรับผิดชอบในหน้าที่ขององค์การนั้น และสังฆมนตรีทุกรูปจะได้รับแต่งตั้งให้บริหารองค์การใดหรือไม่ก็ตาม ต้องรับผิดชอบร่วมกันในกิจการทั่วไปของคณะสังฆมนตรี

มาตรา ๓๑ คณะสังฆมนตรีต้องออกจากหน้าที่บริหารการคณะสงฆ์ เมื่อได้รับหน้าที่บริหารการคณะสงฆ์มาเป็นเวลาครบสี่ปีแล้ว หรือลาออกทั้งคณะ หรือความเป็นสังฆนายกได้สิ้นสุดลง คณะสังฆมนตรีที่ออกนั้น ต้องอยู่ในตำแหน่งเพื่อดำเนินการต่อไปจนกว่าคณะสังฆมนตรีชุดใหม่จะเข้ารับหน้าที่

นอกจากนี้ ความเป็นสังฆมนตรีจะสิ้นสุดลงเฉพาะรูป เมื่อ

๑. ถึงมรณภาพ

๒. พ้นจากความเป็นพระภิกษุ

๓. ลาออก

๔. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการถวายความเห็นให้ลาออก

มาตรา ๓๒ สมเด็จพระสังฆราชทรงไว้ซึ่งสิทธิที่จะทรงตรากติกาสงฆ์ ตามที่ระบุไว้ในสังฆาณัติ

มาตรา ๓๓ ให้จัดระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง เป็นองค์การต่าง ๆ คือ

๑. องค์การปกครอง

๒. องค์การศึกษา

๓. องค์การเผยแผ่

๔. องค์การสาธารณูปการ

นอกจากนี้ จะให้มีสังฆาณัติกำหนดให้มีองค์การอื่นเพิ่มขึ้นอีกก็ได้ทุกองค์การ ต้องมีสังฆมนตรีรูปหนึ่ง เป็นผู้ว่าการบังคับบัญชารับผิดชอบ ถ้าจำเป็นจะมีสังฆมนตรีช่วยว่าการก็ได้

มาตรา ๓๔ ระเบียบการคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในสังฆาณัติ

มาตรา ๓๕ ให้มีเจ้าคณะตรวจการในภาคต่างๆ ตามที่จะมีสังฆาณัติกำหนดไว้

เจ้าคณะตรวจการมีอำนาจหน้าที่ควบคุมสั่งการ และแนะนำชี้แจงกิจการอันเกี่ยวกับการบริหารคณะสงฆ์ให้เป็นตามพระธรรมวินัย สังฆาณัติ กฎองค์การ กฎหมายข้อบังคับ และระเบียบ

มาตรา ๓๖ ภายใต้บังคับแห่งมาตรา ๑๒ มาตรา ๒๐ และมาตรา ๒๘ สังฆาณัติ กติกาสงฆ์ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช อันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์นั้น ต้องมีสังฆมนตรีรูปหนึ่งลงนามรับสนอง

มาตรา ๓๗ การแต่งตั้ง ถอดถอน หรือโยกย้ายพระอุปัชฌายะและพระภิกษุอันเกี่ยวกับตำแหน่งการบริหารการคณะ สงฆ์ให้กระทำตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดไว้ในสังฆาณัติ

หมวด ๔
วัด

มาตรา ๓๘ วัดมีสองอย่าง

๑. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว

๒. สำนักสงฆ์

มาตรา ๓๙ การสร้าง การตั้ง การรวม การโอน การย้าย และการยุบเลิกวัด ให้เป็นไปตามกฎกระทรวงการพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้กระทำโดยพระบรมราชโองการ

มาตรา ๔๐ ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด มีดังนี้

๑. ที่วัด คือที่ซึ่งตั้งวัดจนตลอดเขตวัดนั้น

๒. ที่ธรณีสงฆ์ คือที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด

๓. ที่กัลปนา คือที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัด หรือพระศาสดา

มาตรา ๔๑ ที่วัดและที่ธรณีสงฆ์ จะโอนกรรมสิทธิ์ได้แต่โดยพระราชบัญญัติ

มาตรา ๔๒ วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควรจะให้มีรองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสรูปหนึ่งหรือหลายรูปก็ได้

มาตรา ๔๓ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

๑. บำรุงรักษาจัดการวัดและสมบัติของวัดให้เป็นไปโดยระเบียบเรียบร้อยตามสังฆาณัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ กฎหมาย ข้อบังคับ และระเบียบ

๒. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีถิ่นที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย สังฆาณัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ กฎหมาย ข้อบังคับ และระเบียบ

๓. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัย แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

๔ ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา ๔๔ เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

๑. ห้ามบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่ในวัดนั้น

๒. ขับไล่บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสให้ออกจากวัดนั้น

๓ กระทำทัณฑกรรมแก่บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ที่มีถิ่นที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัดนั้น ให้ทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้น ประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย สังฆาณัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ กฎหมาย ข้อบังคับ หรือระเบียบ

มาตรา ๔๕ บรรพชิตต้องมีสังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง และมีถิ่นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

หมวด ๕
ศาสนสมบัติ

มาตรา ๔๖ ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็นสองประเภท

๑. ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนา ซึ่งยังมิใช่ของวัดใดวัดหนึ่ง

๒. ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง

มาตรา ๔๗ การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลางให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการ

มาตรา ๔๘ ให้กระทรวงศึกษาธิการจัดทำงบประมาณประจำปีของศาสนสมบัติกลาง เมื่อได้รับความเห็นชอบของคณะสังฆมนตรีแล้ว ให้กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้งบประมาณนั้นได้

มาตรา ๔๙ ศาสนสมบัติของวัด ให้เป็นไปตามระเบียบซึ่งกระทรวงศึกษาธิการจะได้ตราไว้ด้วยความเห็นชอบของคณะสังฆมนตรี

หมวด ๖
คณะวินัยธร

มาตรา ๕๐ การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ ให้เป็นอำนาจและหน้าที่ของคณะวินัยธร

มาตรา ๕๑ ระเบียบการแต่งตั้งคณะวินัยธรก็ดี ระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ก็ดี ให้เป็นไปตามสังฆาณัติ

มาตรา ๕๒ คณะวินัยธรย่อมเป็นอิสระในการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยและสังฆาณัติ

หมวด ๗
บทกำหนดโทษ

มาตรา ๕๓ ผู้ใดกระทำการฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติมาตรา ๒๗ มีความผิดต้องระวางโทษ จำคุกไม่เกินสามเดือน

มาตรา ๕๔ ผู้ใด

๑. มิได้รับบรรพชาอุปสมบทโดยชอบด้วยพระธรรมวินัยแต่บังอาจแต่งกายเลียนแบบบรรพชิต

๒. หมดสิทธิ์ที่จะได้รับบรรพชาอุปสมบท แต่มารับบรรพชาอุปสมบทโดยปิดบังความจริง

๓. ต้องปาราชิกแล้ว ไม่สละการแต่งกายอย่างเพศบรรพชิต

๔. ต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สึกแล้วไม่สึก

มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน

มาตรา ๕๕ ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์ไทย หรือพระภิกษุสงฆ์คณะใดคณะหนึ่ง อันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา ๕๖ ไวยาวัจกรผู้ใดกระทำการทุจริตต่อหน้าที่มีความผิดต้องระวางโทษฐานเจ้าพนักงานใช้อำนาจและตำแหน่งหน้าที่ในทางทุจริตตามกฎหมายลักษณะอาญา

หมวด ๘
บทเบ็ดเตล็ด

มาตรา ๕๗ พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งตามบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ให้ถือว่าเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายลักษณะอาญา

มาตรา ๕๘ การปกครองคณะสงฆ์อื่นนอกจากคณะสงฆ์ไทย ให้เป็นไปตามกฎกระทรวง

มาตรา ๕๙ ให้กรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสังฆสภาและสำนักงานเลขาธิการคณะสังฆมนตรี เพื่อการนี้ ให้มีสิทธิเสนอคำชี้แจงในคณะสังฆมนตรี

บทเฉพาะกาล

มาตรา ๖๐ ก่อนที่จะได้ทำสังคายนาพระธรรมวินัยให้ครบถ้วน แต่อย่างช้าต้องไม่เกินแปดปี นับแต่วันใช้พระราชบัญญัตินี้ ห้ามมิให้ออกสังฆาณัติ กติกาสงฆ์ พระบัญชา สมเด็จพระสังฆราช กฎกระทรวง หรือระเบียบใด ที่จะบังคับให้ต้องเปลี่ยนลัทธิอันได้นิยมนับถือและปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พิบูลสงคราม
นายกรัฐมนตรี

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ [๑]

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.
ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๕
เป็นปีที่ ๔๗ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ทำหน้าที่รัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า "พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕"

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา ๕ ทวิ และมาตรา ๕ ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

"มาตรา ๕ ทวิ ในพระราชบัญญัตินี้

"คณะสงฆ์" หมายความว่า บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้ หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร

"คณะสงฆ์อื่น" หมายความว่า บรรดาบรรพชิตจีนนิกาย หรือ อนัมนิกาย

"พระราชาคณะ" หมายความว่า พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งและสถาปนาให้มีสมณศักดิ์ตั้งแต่ชั้นสามัญจนถึงชั้นสมเด็จพระราชาคณะ

"สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์" หมายความว่า สมเด็จพระราชาคณะที่ได้รับสถาปนาก่อนสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่น ถ้าได้รับสถาปนาในวันเดียวกันให้ถือรูปที่ได้รับสถาปนาในลำดับก่อน

มาตรา ๕ ตรี พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสถาปนาและถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุในคณะสงฆ์"

มาตรา ๔ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

"มาตรา ๗ พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง

ในกรณีที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอนามสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช

ในกรณีที่สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอนามสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่นผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช"

มาตรา ๕ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๙ และมาตรา ๑๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

"มาตรา ๙ ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชทรงลาออกจากตำแหน่งหรือพระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดให้ออกจากตำแหน่ง พระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระสังฆราชหรือตำแหน่งอื่นใดตามพระราชอัธยาศัยก็ได้

มาตรา ๑๐ ในเมื่อไม่มีสมเด็จพระสังฆราช ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ถ้าสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้กรรมการมหาเถรสมาคมที่เหลืออยู่เลือกสมเด็จพระราชาคณะรูปหนึ่งผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับและสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ในเมื่อสมเด็จพระสังฆราชไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือไม่อาจทรงปฏิบัติหน้าที่ได้ สมเด็จพระสังฆราชจะได้ทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน

ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชมิได้ทรงแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนตามวรรคสาม หรือสมเด็จพระราชาคณะซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราชไม่อาจปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชได้ ให้นำความในวรรคหนึ่งและวรรคสองมาใช้บังคับโดยอนุโลมให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระราชาคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชตามมาตรานี้ในราชกิจจานุเบกษา"

มาตรา ๖ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

"มาตรา ๑๒ มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราชซึ่งทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกินสิบสองรูปเป็นกรรมการ"

มาตรา ๗ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา ๑๕ ทวิ มาตรา ๑๕ ตรี และมาตรา ๑๕ จัตวา แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

"มาตรา ๑๕ ทวิ การแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมตามมาตรา ๑๒ และการให้กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งตามมาตรา ๑๕ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

มาตรา ๑๕ ตรี มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม

(๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร

(๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์

(๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

(๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา ๑๙ เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

มาตรา ๑๕ จัตวา เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยและเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครอง สำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้

พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษตามวรรคหนึ่ง ถึงขั้นให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ"

มาตรา ๘ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๑๖ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

"มาตรา ๑๖ ในกรณีที่ประธานกรรมการมหาเถรสมาคมไม่อาจมาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุมมหาเถรสมาคม และมิได้มอบหมายให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ซึ่งอยู่ในที่ประชุมเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน"

มาตรา ๙ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๑๘ มาตรา ๑๙ และมาตรา ๒๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

"มาตรา ๑๘ ในกรณีที่ยังไม่มีการแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมแทนตำแหน่งที่ว่างตามมาตรา ๑๕ วรรคสอง ให้ถือว่ามหาเถรสมาคมมีกรรมการเท่าจำนวนที่เหลืออยู่ในขณะนั้น

มาตรา ๑๙ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะกรรมการ หรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ตามมติมหาเถรสมาคม ประกอบด้วยพระภิกษุหรือบุคคลอื่นจำนวนหนึ่ง มีหน้าที่พิจารณากลั่นกรองเรื่องที่จะเสนอต่อมหาเถรสมาคมและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย โดยขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม

การจัดให้มีคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ การแต่งตั้งกรรมการหรืออนุกรรมการ การพ้นจากตำแหน่งของกรรมการหรืออนุกรรมการ และระเบียบการประชุม ให้เป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคม

มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม

การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม"

มาตรา ๑๐ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา ๒๐ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

"มาตรา ๒๐ ทวิ เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์

การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม"

มาตรา ๑๑ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

"มาตรา ๒๗ เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น

(๒) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ

(๓) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

(๔) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น"

มาตรา ๑๒ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๓๑ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

"มาตรา ๓๑ วัดมีสองอย่าง

(๑) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

(๒) สำนักสงฆ์

ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล

เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป"

มาตรา ๑๓ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา ๓๒ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

"มาตรา ๓๒ ทวิ วัดใดเป็นวัดร้างที่ไม่มีพระภิกษุอยู่อาศัย ในระหว่างที่ยังไม่มีการยุบเลิกวัด ให้กรมการศาสนามีหน้าที่ปกครองดูแลรักษาวัดนั้น รวมทั้งที่วัด ที่ธรณีสงฆ์และทรัพย์สินของวัดนั้นด้วย

การยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง"

มาตรา ๑๔ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๓๔ และมาตรา ๓๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

"มาตรา ๓๔ การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้กระทำได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ เว้นแต่เป็นกรณีตามวรรคสอง

การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้แก่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ เมื่อมหาเถรสมาคมไม่ขัดข้องและได้รับคำยินยอมจากส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานนั้นแล้ว ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา

ห้ามมิให้บุคคลใดยกอายุความขึ้นต่อสู้กับวัดหรือกรมการศาสนา แล้วแต่กรณี ในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง

มาตรา ๓๕ ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่ศาสนสมบัติกลาง เป็นทรัพย์สินซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดแห่งการบังคับคดี"

มาตรา ๑๕ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๔๒ มาตรา ๔๓ มาตรา ๔๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

"มาตรา ๔๒ ผู้ใดมิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ หรือถูกถอดถอนจากความเป็นพระอุปัชฌาย์ตามมาตรา ๒๓ แล้ว กระทำการบรรพชาอุปสมบทแก่บุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา ๔๓ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัตวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา ๔๔ ผู้ใดพ้นจากความเป็นพระภิกษุเพราะต้องปาราชิกมาแล้วไม่ว่าจะมีคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ หรือไม่ก็ตาม แต่มารับบรรพชาอุปสมบทใหม่โดยกล่าวความเท็จหรือปิดบังความจริงต่อพระอุปัชฌาย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี"

มาตรา ๑๖ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา ๔๔ ทวิ และมาตรา ๔๔ ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

"มาตรา ๔๔ ทวิ ผู้ใดหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายสมเด็จพระสังฆราช ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๔๔ ตรี ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์หรือคณะสงฆ์อื่นอันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ"

มาตรา ๑๗ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๔๖ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

"มาตรา ๔๖ การปกครองคณะสงฆ์อื่นให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง"

มาตรา ๑๘ บรรดากฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมที่ออกตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ให้ยังคงใช้บังคับได้ต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๑๙ วัดที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๒๐ ให้พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งและสถาปนาให้มีสมณศักดิ์อยู่ก่อนวันใช้พระราชบัญญัตินี้ยังมีสมณศักดิ์นั้นต่อไป

ให้ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่ กรรมการหรืออนุกรรมการใดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ หรือตามกฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ยังคงดำรงตำแหน่งหรือปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนครบวาระการดำรงตำแหน่งหรือจนกว่ามหาเถรสมาคมจะมีมติเป็นประการอื่น

มาตรา ๒๑ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕
ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.
ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕
เป็นปีที่ ๑๗ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลเดช มีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ โดยคำแนะนำ และยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า "พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕" มาตรา ๒* พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศใน ราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป *[รก.๒๕๐๕/๑๑๕/๒๙พ./๓๑ ธันวาคม ๒๕๐๕]

มาตรา ๓ ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔

มาตรา ๔ ภายในระยะเวลาหนึ่งปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้ บังคับ บรรดากฎกระทรวง สังฆาณัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชา สมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ที่ใช้บังคับอยู่ในวัน ประกาศพระราชบัญญัตินี้ในราชกิจจานุเบกษา ให้คงใช้บังคับต่อไปเท่าที่ไม่ขัด หรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้จนกว่าจะมีกฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับหรือระเบียบของมหาเถรสมาคมยกเลิก หรือมีความอย่างเดียวกัน หรือขัดหรือแย้งกัน หรือกล่าวไว้เป็นอย่างอื่น มาตรา ๕ เพื่อประโยชน์แห่งมาตรา ๔ บรรดาอำนาจหน้าที่ซึ่งกำหนด ไว้ในสังฆาณัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับ และระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพระภิกษุตำแหน่งใดหรือ คณะกรรมการสงฆ์ใดซึ่งไม่มีในพระราชบัญญัตินี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจกำหนด โดยกฎมหาเถรสมาคมให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพระภิกษุตำแหน่งใด รูปใดหรือ หลายรูปร่วมกันเป็นคณะตามที่เห็นสมควรได้ มาตรา ๕ ทวิ* ในพระราชบัญญัตินี้ "คณะสงฆ์" หมายความว่า บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบท จากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้ หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราช บัญญัตินี้ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร "คณะสงฆ์อื่น" หมายความว่า บรรดาบรรพชิตนิกาย หรืออนัมนิกาย "พระราชาคณะ" หมายความว่า พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งและสถาปนา ให้มีสมณศักดิ์ตั้งแต่ชั้นสามัญจนถึงชั้นสมเด็จพระราชาคณะ

"สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์" หมายความว่า สมเด็จพระราชาคณะที่ได้รับสถาปนาก่อนสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่น ถ้าได้รับ สถาปนาในวันเดียวกันให้ถือรูปที่ได้รับสถาปนาในลำดับก่อน

[มาตรา ๕ ทวิ เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ(ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕] มาตรา ๕ ตรี* พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้ง สถาปนาและถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุในคณะสงฆ์ *[มาตรา ๕ ตรี เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ*(ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕] มาตรา ๖ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตาม พระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวงเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตาม พระราชบัญญัตินี้ กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด ๑
สมเด็จพระสังฆราช

มาตรา ๗* พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง ในกรณีที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง ให้นายกรัฐมนตรีโดย ความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอนามสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุด โดยสมณศักดิ์ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ในกรณีที่สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ไม่อาจปฏิบัติ หน้าที่ได้ ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสภาคมเสนอนามสมเด็จ พระราชาคณะรูปอื่นผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติ หน้าที่ได้ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช *[มาตรา ๗ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕]

มาตรา ๘ สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสภาคมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือ แย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัยและกฎมหาเถรสมาคม

มาตรา ๙* ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชทรงลาออกจากตำแหน่งหรือ พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดให้ออกจากตำแหน่ง พระมหากษัตริย์จะทรง แต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระสังฆราชหรือตำแหน่งอื่นใดตามพระราช อัธยาศัยก็ได้ *[มาตรา ๙ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕] มาตรา ๑๐* ในเมื่อไม่มีสมเด็จพระสังฆราช ให้สมเด็จพระราชาคณะ ผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ถ้าสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ ได้ ให้กรรมการมหาเถรสมาคมที่เหลืออยู่เลือกสมเด็จพระราชาคณะรูปหนึ่งผู้มี อาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ เป็นผู้ปฏิบัติ หน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ในเมื่อสมเด็จพระสังฆราชไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือไม่อาจ ทรงปฏิบัติหน้าที่ได้ สมเด็จพระสังฆราชจะได้ทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระราชาคณะ รูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชมิได้ทรงแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนตาม วรรคสาม หรือสมเด็จพระราชาคณะซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จ พระสังฆราชไม่อาจปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชได้ ให้นำความในวรรคหนึ่ง และวรรคสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระราชาคณะ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชตามมาตรานี้ในราชกิจจานุเบกษา *[มาตรา ๑๐ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕]

มาตรา ๑๑ สมเด็จพระสังฆราชพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

(๑) มรณภาพ (๒) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ (๓) ลาออก (๕) ทรงพระกรุณาโปรดให้ออก

หมวด ๒
มหาเถรสมาคม

มาตรา ๑๒* มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราชซึ่งทรง ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็น กรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง มีจำนวนไม่เกินสิบสองรูปเป็นกรรมการ *[มาตรา ๑๒ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕] มาตรา ๑๓ ให้อธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคม โดยตำแหน่ง และให้กรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม มาตรา ๑๔ กรรมการมหาเถรสมาคมซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรง แต่งตั้งอยู่ในตำแหน่งคราวละสองปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้ มาตรา ๑๕ นอกจากพ้นจากตำแหน่งตามวาระตามมาตรา ๑๔ กรรมการมหาเถรสมาคมซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ (๑) มรณภาพ (๒) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ (๓) ลาออก (๔) สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาให้ออก ในกรณีที่กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ สมเด็จ พระสังฆราชอาจทรงแต่งตั้งพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่ง เป็นกรรมการแทน กรรมการซึ่งได้รับแต่งตั้งตามความในวรรคก่อนอยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน มาตรา ๑๕ ทวิ* การแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมตามมาตรา ๑๒ และการให้กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งตามมาตรา ๑๕ ให้รัฐมนตรี ว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช *[มาตรา ๑๕ ทวิ เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕] มาตรา ๑๕ ตรี* มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม (๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร (๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การ เผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ (๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา (๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือ กฎหมายอื่น เพื่อการนี้ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจออกกฎมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรืออออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้ง กับกฎหมายและพระธรรมวินัยให้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือ

คณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา ๑๙ เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตาม วรรคหนึ่งก็ได้

[มาตรา ๑๕ ตรี เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕] มาตรา ๑๕ จัตวา เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยและเพื่อความ เรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อ กำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครอง สำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้ พระภิกษุและสามเณร * ที่ได้รับโทษตามวรรคหนึ่ง ถึงขั้นให้สละสมณเพศ ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ * [มาตรา ๑๕ จัตวา เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ(ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕] มาตรา ๑๖* ในกรณีที่ประธานกรรมการมหาเถรสมาคมไม่อาจมา ประชุม หรือไม่อยู่ในที่ประชุมมหาเถรสมาคม และมิได้มอบหมายให้สมเด็จ พระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโส

สูงสุดโดยสมมติสักดิ์ซึ่งอยู่ในที่ประชุมเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน *[มาตรา ๑๖ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕] มาตรา ๑๗ การประชุมมหาเถรสมาคมต้องมีกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการโดยการแต่งตั้งรวมกันมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของกรรมการ ทั้งหมด จึงเป็นองค์ประชุม ระเบียบการประชุมมหาเถรสมาคมให้เป็นไปตามกฎมหาเถรสมาคม

มาตรา ๑๘* ในกรณีที่ยังไม่มีการแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมแทน ตำแหน่งที่ว่างตามมาตรา ๑๕ วรรคสอง ให้ถือว่ามหาเถรสมาคมมีกรรมการ เท่าจำนวนที่เหลืออยู่ในขณะนั้น *[มาตรา ๑๘ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕]

มาตรา ๑๙* สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะกรรมการ หรือคณะ อนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ตามมติมหาเถรสมาคม ประกอบด้วยพระภิกษุหรือบุคคล อื่นจำนวนหนึ่ง มีหน้าที่พิจารณากลั่นกรองเรื่องที่จะเสนอต่อมหาเถรสมาคมและ ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย โดยขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม การจัดให้มีคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ การแต่งตั้ง กรรมการหรืออนุกรรมการ การพ้นจากตำแหน่งของกรรมการหรืออนุกรรมการ และระเบียบการประชุม ให้เป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคม *[มาตรา ๑๙ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕]

หมวด ๓
การปกครองคณะสงฆ์

มาตรา ๒๐* คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎ มหาเถรสมาคม *[มาตรา ๒๐ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕] มาตรา ๒๐ ทวิ* เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและ ส่วนภูมิภาค ให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์

การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ ให้เป็นไปตาม หลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

*[มาตรา ๒๐ ทวิ เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕] มาตรา ๒๑ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้จัดแบ่งเขตปกครอง ดังนี้ (๑) ภาค (๒) จังหวัด (๓) อำเภอ (๔) ตำบล จำนวนและเขตปกครองดังกล่าวให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎมหาเถร สมาคม มาตรา ๒๒ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้มีพระภิกษุเป็น ผู้ปกครองตามชั้นตามลำดับ ดังต่อไปนี้ (๑) เจ้าคณะภาค (๒) เจ้าคณะจังหวัด (๓) เจ้าคณะอำเภอ (๔) เจ้าคณะตำบล เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบล เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะนั้น ๆ ก็ได้

มาตรา ๒๓ การแต่งตั้ง ถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุอันเกี่ยวกับตำแหน่งปกครอง คณะสงฆ์ตำแหน่งอื่น ๆ และไวยาวัจกร ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการ ที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

หมวด ๔
นิคหกรรมและการสละสมณเพศ

มาตรา ๒๔ พระภิกษุจะต้องรับนิคหกรรมก็ต่อเมื่อกระทำการล่วง ละเมิดพระธรรมวินัย และนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิคหกรรม ตามพระธรรมวินัย มาตรา ๒๕ ภายใต้บังคับมาตรา ๒๔ มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรา กฎมหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติเพื่อให้การลงนิคหกรรม เป็นไปโดยถูกต้อง สะดวกรวดเร็วและเป็นธรรม และให้ถือว่าเป็นการชอบด้วย กฎหมายที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดในกฎมหาเถรสมาคมให้มหาเถรสมาคม หรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งใดเป็นผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุ ผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย กับทั้งการกำหนดให้การวินิจฉัยการลงนิคหกรรมให้ เป็นอันยุติในชั้นใด ๆ นั้นด้วย มาตรา ๒๖ พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและได้มีคำวินิจฉัย ถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในสิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบ คำวินิจฉัยนั้น มาตรา ๒๗* เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (หน้า ๑๑/๑๙) ไปที่หน้า:

มาตรา ๒๗* เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้ (๑) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น (๒) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ (๓) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง (๔) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดใน กฎมหาเถรสมาคม พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายใน สามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น *[มาตรา ๒๗ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕] มาตรา ๒๘ พระภิกษุรูปใดอุทธรณ์คำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคล ล้มละลาย ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด มาตรา ๒๙ พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและ เจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้ สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุ รูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ มาตรา ๓๐ เมื่อจะต้องจำคุก กักขังหรือขังพระภิกษุรูปใดตาม คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติ การให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุ รูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น

หมวด ๕
วัด

มาตรา ๓๑* วัดมีสองอย่าง (๑) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา (๒) สำนักสงฆ์ ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป *[มาตรา ๓๑ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕]

มาตรา ๓๒ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัด และการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดใน กฎกระทรวง ในกรณียุบเลิกวัด ทรัพย์สินของวัดที่ถูกยุบเลิกให้ตกเป็นศาสนสมบัติ กลาง มาตรา ๓๒ ทวิ* วัดใดเป็นวัดร้างที่ไม่มีพระภิกษุอยู่อาศัย ในระหว่าง ที่ยังไม่มีการยุบเลิกวัด ให้กรมการศาสนามีหน้าที่ปกครองดูแลรักษาวัดนั้น รวมทั้ง ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์และทรัพย์สินของวัดนั้นด้วย การยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง *[มาตรา ๓๒ ทวิ เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕]

มาตรา ๓๓ ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด มีดังนี้ (๑) ที่วัด คือที่ซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น (๒) ที่ธรณีสงฆ์ คือที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด (๓) ที่กัลปนา คือที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา

มาตรา ๓๔* การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้กระทำได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ เว้นแต่เป็นกรณีตามวรรคสอง การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้แก่ ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ เมื่อมหาเถรสมาคมไม่ขัดข้องและได้รับคำผาติกรรมจากส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานนั้นแล้ว ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา ห้ามมิให้บุคคลใดยกอายุความขึ้นต่อสู้กับวัดหรือกรมการศาสนา แล้วแต่ กรณี ในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง *[มาตรา ๓๔ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕] มาตรา ๓๕* ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่ศาสนสมบัติกลาง เป็นทรัพย์สินซึ่ง ไม่อยู่ในความรับผิดแห่งการบังคับคดี *[มาตรา ๓๕ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕]

มาตรา ๓๖ วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควรจะ ให้มีรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้ มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้ (๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี (๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัย อยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือ คำสั่งของมหาเถรสมาคม (๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์

(๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้ (๑) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไป อยู่อาศัยในวัด (๒) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด (๓) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงาน ภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้น ประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

มาตรา ๓๙ ในกรณีที่ไม่มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ ได้ ให้แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมีอำนาจ และหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาส การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และ วิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

หมวด ๖
ศาสนสมบัติ

มาตรา ๔๐ ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็นสองประเภท (๑) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ทรัพย์สินของพระศาสนา ซึ่งมิใช่ของวัดใด วัดหนึ่ง (๒) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลาง ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของ กรมการศาสนา เพื่อการนี้ให้ถือว่ากรมการศาสนาเป็นเจ้าของศาสนสมบัติกลาง นั้นด้วย การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามวิธีการที่ กำหนดในกฎกระทรวง มาตรา ๔๑ ให้กระทรวงศึกษาธิการจัดทำงบประมาณประจำปีของ ศาสนสมบัติกลางด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม และเมื่อได้ประกาศใน ราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้งบประมาณนั้นได้

หมวด ๗
บทกำหนดโทษ

มาตรา ๔๒* ผู้ใดมิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ หรือถูกถอดถอน จากความเป็นพระอุปัชฌาย์ตามมาตรา ๒๓ แล้ว กระทำการบรรพชาอุปสมบท แก่บุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี *[มาตรา ๔๒ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕] มาตรา ๔๓* ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัดวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี *[มาตรา ๔๓ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับ ที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕]

มาตรา ๔๔* ผู้ใดพ้นจากความเป็นพระภิกษุเพราะต้องปาราชิกมาแล้ว ไม่ว่าจะมีคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ หรือไม่ก็ตาม แต่มารับบรรพชาอุปสมบทใหม่ โดยกล่าวความเท็จหรือปิดบังความจริงต่อพระอุปัชฌาย์ ต้องระวางโทษจำคุก ไม่เกินหนึ่งปี *[มาตรา ๔๔ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕]

มาตรา ๔๔ ทวิ* ผู้ใดหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาต มาดร้ายสมเด็จพระสังฆราช ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกิน สองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ *[มาตรา ๔๔ ทวิ เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕] มาตรา ๔๔ ตรี* ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์หรือคณะสงฆ์อื่นอันอาจก่อ ให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ *[มาตรา ๔๔ ตรี เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕]

หมวด ๘
เบ็ดเตล็ด

มาตรา ๔๕ ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวล กฎหมายอาญา

มาตรา ๔๖* การปกครองคณะสงฆ์อื่นให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และ วิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง *[มาตรา ๔๖ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕]

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
จอมพล ส.ธนะรัชต์
นายกรัฐมนตรี

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่การจัด ดำเนินกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันพึงแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุ ประสงค์เพื่อการถ่วงดุลย์แห่งอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และ โดยที่ระบบเช่นว่านั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินกิจการ จึงสมควร แก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ให้สมเด็จพระสังฆราชองค์สกลมหาสังฆปริณายกทรง บัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕

มาตรา ๑๘ บรรดากฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมที่ออกตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ให้ยังคงใช้บังคับได้ต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๑๙ วัดที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและ พาณิชย์ให้มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไข เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัตินี้ มาตรา ๒๐ ให้พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งและสถาปนาให้มีสมณศักดิ์อยู่ ก่อนวันใช้พระราชบัญญัตินี้ยังมีสมณศักดิ์นั้นต่อไป ให้ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่ กรรมการหรืออนุกรรมการใดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ หรือตาม กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ยังคงดำรงตำแหน่งหรือ ปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนครบวาระการดำรงตำแหน่งหรือจนกว่ามหาเถรสมาคมจะมีมติ เป็นประการอื่น

ภาคผนวก ข
หัวข้อสัมภาษณ์และคำสัมภาษณ์

คำสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ ทั้ง ๕ ท่าน คือ
๑ พระครูอรรถสาธิต ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบางขวาง
๒ พระครูสถิตนันทสโมสร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสโมสร
๓ พระปัญญารัตนากร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสังข์กระจาย
๔.พระครูปลัดเกษม หาสจิตฺโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบางขวาง
๕ พระครูปริชาธรรมวิธาน ดร. (ปัจจุบัน เป็น พระมงคลธรรมวิธาน)
ประธานสงฆ์วัดทองเนียม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา มมร

คำสัมภาษณ์

๑. การปกครองคณะสงฆ์ไทย ขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม ตาม พ.ร.บ ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๓๕ มีข้อดีข้อเสียอย่างไร

๒. การแบ่งเขตปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล วัด ท่านเห็นว่า มีผลดี หรือผลเสียอย่างไร

๓. การปกครองของสงฆ์ จีนนิกายและอนัมนิกาย ควรจะผนวกเข้ากับการปกครองคณะสงฆ์ไทย เพื่อปกครองง่ายท่านเห็นว่าอย่างไร

๔. สมัยก่อนพระภิกษุทำผิดพระวินัย เป็นหน้าที่ของพระวินยาธิการ แต่ปัจจุบันเป็นหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีงานมากอยู่แล้ว ท่านเห็นว่าอย่างไร

๕. การศึกษาทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี ยังคงใช้การสอบแบบเดิมๆ ท่านเห็นว่าควรจะปรับปรุงแก้ไขอย่างไรจึงจะเข้ากับทางโลกได้ (เช่นควรมีระเบียบแสดงผลการเรียนหรือ ใบ ร.บ.) เป็นต้น

สรุปคำตอบทั้ง ๕ ท่าน ดังนี้

๑. การปกครองโดยมหาเถรสมาคมถือว่าดีกว่าสังฆสภาของ พ.ร.บ.๒๔๘๔ เพราะปัจจุบันใช้ พ.ร.บ. ๒๕๐๕ แก้ไขปรับปรุง ๒๕๓๕ เพราะว่าการปกครองทุกวันนี้ ต้องผ่านพระสังฆาธิการระดับต้น คือเข้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค และมหาเถรสมาคม นับว่าปกครองตามลำดับขั้น อธิกรณ์เล็กน้อยบางอธิกรณ์ก็ระงับในระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล ฯ ก่อนถึงมหาเถรสมาคม นับว่าเป็นการแบ่งเขาภาระงานให้มหาเถรสมาคม

๒. การแบ่งการปกครองในปัจจุบันแบ่งเป็น เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล ฯ เป็นต้นถือว่ามีผลดี เพราะ เป็นการปกครองที่กลั่นกรองตามลำดับ กระจายเมื่อมีมากหลักการปกครองโดยธรรม ผลเสีย การกำกับ ดูแล อาจไม่ทั่วถึง อาจขาดความเข้าใจ ในการตัดสินอธิกรณ์บางแต่ไม่มาก

๓. การปกครองสงฆ์จีนนิกายและอนัมนิกาย ขึ้นตรงต่อสมเด็จพระสังฆราช ไม่ได้ขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม ก็เป็นรูปแบบการปกครองที่ดี เพราะถ้าขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม อาจจะมีข้อพิพาทขัดแย้ง ระบบอุปถัมภ์เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่เมื่อขึ้นต่อสมเด็จพระสังฆราชก็จะมีข้อครหานินทาน้อย อีกอย่างไม่มีบทบัญญัติใน พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ด้วย

๔. การวินิจฉัยอธิกรณ์ สมัย พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ๒๔๘๔ ขึ้นอยู่กับคณะพระวินยาธิการ ซึ่งมักจะมีคำตรหานิทาว่า ลำเอียง เล่นเส้นสาย หรือมีการคอรัปชั่น แต่เมื่อขึ้นต่อมหาเถรสมาคม เรื่องอย่างว่าก็ไม่มีกล่าว เพราะกรรมการมหาเถรสมาคมล้วนแต่เป็นพระผู้ใหญ่ เข้าหายากเล่นเส้นสายยากมาก ๆ การตัดสินอธิกรณ์ที่ระดับล่างส่งขึ้นมา มีกระบวนการสอบข้อเท็จจริง แยกระดับความสำคัญเป็นตามลำดับ

ภาคผนวก ค
รูปสัมภาษณ์

พระครูปริชาธรรมวิธาน,ดร
รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระครูสถิตย์นันทสโมสร
เจ้าอาวาสวัดสโมสร

พระครูปัญญารัตนากร
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสังฆ์กระจาย

พระครูปลัด เกษม หาสจิตฺโต
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบางขวาง

พระครูอรรถสาธิต
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบางขวาง

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	:	พระครูวินัยธร ทินกร อิสฺสโร (คงถาวร)
วันเดือนปีเกิด	:	วันศุกร์ ที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๑
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	วัดราษฎร์นิยม ตำบลราษฎร์นิยม อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี

การศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๒	:	สอบได้นักธรรมเอก สำนักเรียน วัดราษฎร์นิยม
พ.ศ. ๒๕๔๙	:	สำเร็จการศึกษาหลักสูตรโรงเรียนพระสังฆาธิการ คณะธรรมยุต
พ.ศ. ๒๕๕๔	:	สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค สำนักเรียนจังหวัดนนทบุรี
พ.ศ. ๒๕๕๕	:	สำเร็จการศึกษาพุทธศาสตรบัณฑิต

การปฏิบัติงาน

พ.ศ. ๒๕๔๖	:	เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมในโรงเรียน
พ.ศ. ๒๕๕๐	:	สำเร็จหลักสูตร พระธรรมทูตไปต่างประเทศ
พ.ศ. ๒๕๕๑	:	เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม
พ.ศ. ๒๕๕๔	:	เป็นเลขานุการเจ้าคณะอำเภอจังหวัดนนทบุรี (๘)
พ.ศ. ๒๕๕๖	:	ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการสนามหลวงแผนกธรรม
พ.ศ. ๒๕๕๘	:	เป็นเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี (๘)

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๔๗	:	ได้รับแต่งตั้งเป็น พระครูฐานานุกรม ที่ พระครูวินัยธร